

Váradi

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2016

1



Várad

IRODALOM
MŰÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2015

XV. ÉVFOLYAM 1. (130.) SZÁM

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)

SZERKESZTŐSÉG

Szűcs László főszerkesztő,
Szilágyi Aladár (társadalom),
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet),
Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár,
Benkő J. Zoltán műszaki szerkesztő,
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszai Hajnal, Varga Gábor
főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12.,
I. em.

POSTACÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447-060

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímeinek, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a belső oldalakon SZILÁGYI VARGA ZOLTÁN munkái láthatók

Gordiuszi csomó, filmkocka, 1980

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

- 3**
SZÚCS LÁSZLÓ
Kulturáltan a kultúrát
- 4**
Irodalom KEMENES HENRIETTE
Így megy ez; Út/1; Út/félemelet; Út/2 (vers)
- 6**
DINÓK ZOLTÁN
Ki vágja le a hajamat? (próza)
- 8**
OZSVÁTH ZSUZSA
stornó; boglyas; három (vers)
- 10**
HAJÓS ESZTER
Nemhang; Az nem hegy; Világgá (próza)
- 16**
MOLNÁR DÁVID
Beszéljünk!; Közel; Tó; Madár (vers)
- 18**
MÁTYÁS ZSOLT IMRE
A vasárnap nélküli vasárnap (próza)
- 23**
TÓTH ÁGNES
Ünnepi capriccio egy kiskocsmában; A helyzet komoly; A senki fia (próza); Versek Fodor István fotóihoz. Ősz a Hargitán; Téli rozsda; Napfény ember (vers)
- 30**
IGOR LOFFE
III. Noktürn; V. Noktürn; Szerenád (vers)
- 34**
TAMÁS KINCŐ
A cigi; Bikaviadal (próza)
- A CÍMLAPON Masírozás, filmterv-részlet, 2014
- 41**
CSONTOS MÁRTA
Önvédelem (vers)
- 42**
Művészet SZILÁGYI ALADÁR
Önálló életre kelt filmkockák. Szilágyi Varga Zoltán alkotásairól
- 56**
Kultúra TÓTH HAJNAL
Fantáziák Janus Pannoniusra – avagy változatok egy ötszáz éves költeményre
- 60**
A tudományok kertje LOVÁSZ ANDREA
Ókori és középkori irodalom az erőszak tükrében. Iliász és Roland-ének
- 73**
Társadalom PÉTER I. ZOLTÁN
Gyermekkorom városa: Nagyvárad az '50-es években (6.) Részlet egy készülő szubjektív várad-i korrajzból
- 79**
TÓTH HAJNAL
Szerzetesrend-történeti kiállítás a püspöki palotában
- 83**
MOZOG NAGY IMRE
Jár a baka, jár (5.) Részlet a *Fújnak a fák, Ides c.* önéletírásból
- 87**
Kritika LAKATOS ARTUR LORÁND
Egy gazdagodott újrakiadásról (Gróf Bánffy Katalin *Ének az életből* c. könyvéről)
- 90**
Tabéry Géza novellapályázat
A HÁTSÓ BORÍTÓN A jókedvű örmény temetése, forgatókönyv, 2013



A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja



Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Kulturáltan a kultúrát

Nem először s bizonyára nem is utolsó alkalommal vált vitatémává, vagy enyhébben szólva vetődött fel ismerős dilemmaként idén januárban, hogy helyes-e, hasznos-e, megengedhető-e a politikusok előretolt szerepe olyan pillanatokban, mint amilyen a magyar kultúra napja.

Óvatosan mondom, ebből a megközelítésből talán nem volt a legszerencsésebb annak idején éppen ezt a napot kijelölni, amelyen a kollektív irodalmi emlékezet szerint Kölcsey Ferenc letisztázta a *Himnusz* végleges változatát – de hát ki gondolt erre a rendszerváltás mámorában. Hiszen ez, a magyar nép zivataros századait megéneklő, az idők folyamán nemzeti imádsággá előlépett költemény, ebbéli minőségében maga is egy egészen más közösségi-társadalmi-politikai töltetet kapott, kéz a kézben a *Szózat*tal. Nincs is ezzel baj. Meggyőződésem, hogy egészen más hangulat lengené be kultúránk jeles napját, ha dátuma egy Kosztolányi-vers, Krúdy-novella befejezéséé, Csontváry *Magányos cédrusa* utolsó ecsetvonásáé, esetleg Bartók *Zene húros hangszerekre, ütőkre és cselesztára* című műve utolsó hangjegyeinek lejegyzéséé lenne. Utóbbinak idén jól meg is ünnepelhetnének születése 80. évfordulóját.

Visszatérve az említett vitatémához, úgy gondolom, nem az jelenti önmagában a fő gondot, hogy immár menetrendszerűen minden január 22. környékén felbukkan az öltönyös, kosztümös sereg, a politikum a kultúra mezején, bár sokuknak tényleg nem áll jól ez a szerep. A baj abból adódik, s e

közszerelések akkor keltenek joggal visszatetszést, ha ezen alkalmakkor elsősorban (aktuál)politikai üzeneteik elhelyezésére látják az időt elérkezettnek a szónokok, ha a kultúráról szó-lás álcája alatt olyan kérdéseket feszegetnek – például a migránsválságnak a szónoklat középpontjába helyezésével –, amelyek nem a kultúra ügyét, helyzetét, hanem az előadó politikai érdekeit szolgálják. Ne azon merengjen a tisztelt publikum, hogy a csizma hogy kerül az asztalra.

Ugyanennyire problematikus, amikor kifejezetten politikai szempontok alapján, szakmai közreműködés, kontroll, megerősítés nélkül osztogatnak mindenféle díjat, oklevelet, plecsnit (borítékot ritkán) az arra érdeme-seknek. Hiszen ezek a gesztusok még akkor is rossz érzéseket kelthetnek az érintettekben, ha ők valóban érdeme-sek arra az elismerésre; ha valódi érték, teljesítmény, életmű hitelesíti a jutalmazást. Magyarán: tessék kulturáltan ünnepelni a kultúrát!

KEMENES HENRIETTE

*Így megy ez**Homage à Kurt Vonnegut*

A hozzátartozók és néhány közeli ismerős elmondása szerint az áldozat egész életében rettegett a feje fölött, vékony cérnán lógó dolgok ráeső részétől.

A helyszínre érkező lég- és dologmérceészeti szaknyomozó jegyzőkönyvi leírása alapján

az áldozat fölött nem lógott semmi olyasmi, ami

az átlagpolgár feje fölött lógó dolgoktól

bármineműleg is különbözött volna,

vagy a dolgok normális paramétereitől eltérne,

akár súlyban, akár térfogatban;

a cérna épségi állapota pedig semmiféle

észlelhető változást nem mutatott

a két éve történt utolsó vizsgálat óta.

Amint a boncolás során később kiderült,

az áldozat halálát

a

rettegés

okozta.

2015. december 25.

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) a Nagyvárad Állami Egyetem jogi karán szerzett diplomát. Érdeklődési köre a büntető törvénykönyvtől a verseskötetek felé tolódott, különösen a kortárs költők verseit olvassa előszeretettel. Verset és rövidprózát ír.

Út/1

Gondolatban végigsimítom

lényed körvonalait,

kedvesem,

s te fényesebben ragyogsz,

mint utazók tiporta bronznők

tündöklő keblei.

2015. szeptember 22.

Út/félemelet

*Ahogy cigarettám ablakon kifelé fújt füstje
vissza-visszaszáll,
mielőtt a malteroktóberben végleg elkeveredne,
úgy szállj vissza hozzám,
dunnapihém, átlátszóm,
te is, kedvesem.
Ha két gomb lett volna a kabátomon,
akkor se fáztam volna gyengébb',
de, látod, ennyim se volt.
Ma reggel varjak húzták a harangokat,
s a cipőm sarka néma volt.*

2015. október 20.

Út/2

*A mohás kút gyomrához csapódó
rozsdalyukas bádognádör hangja vagyok.
Ennyi csak.
A víz felszínén lebegő, áttetszően vékony
mentségem sem több,
mint maga az andalító vád,
hogy az a szivárgás nem fog szűnni,
a málló téglafalat pedig holnap is
kiveri a tegnapi gaz.
Hiába húzod a harangot,
az erdőből lejön
ma hajnalban is
a fekete vad.*

2015. november 29.

DINÓK ZOLTÁN

Ki vágja le a hajamat?

Fekete Zoltán harmincéves volt és az anyjával élt. Csak néhány barátja volt. A nők terén még igen tapasztalatlan, de az első szerelmen már átesett. Egyszer az anyja, miközben a haját vágta, így szólt hozzá:

- Olyan bánatos vagy, elárulnád az okát?
- Arra gondoltam, hogy mi lesz az én hajammal.

Gabriella egy szót sem értett.

- Hogyhogy mi lesz?
- Nem merek fodrászhoz járni!

– Ja, azt tudom! – mondta az anyja, és összeszedte a hajszájakat. Zoli, miközben a haját mosta, mindvégig arra gondolt, hogy mi lesz, ha anyja már nem él. Gabi hatvanhárom éves volt, és egyáltalán nem volt makkegészséges. Zoli félelme tehát teljesen érthető volt. Hiába próbálta anyja mondani neki, hogy nem kell félni a fodrásztól, hiszen az jól tudja a szakmáját, Zoli vagy tízéves kora óta nem volt, és nem is akart menni. Ha anya nélkül marad, nem lesz, aki levágja majd a haját, pedig a hippikorszakát már kinőtte, s egyébként sem nőhet a haja a végtelenségig.

Aztán teltek az évek, és Zolinak külön kellett költöznie. Harminchárom évesen már meg bírt állni a saját lábán. Anyja már hatvanhat éves volt és kórházba került szívpanaszok miatt.

Zolinak volt egy öt évvel idősebb nővére, Júlia, ő figyelt jobban oda az anyjukra. Zoli időközben megnősült, már a maga életével volt elfoglalva, bár a haját még mindig az anyja nyírta.

Egy nap, mikor fáradtan hazatért a munkából, csengett a telefon:

- Te Jóisten! Ez igaz?
- Igen! – mondta Júlia.

Gabriella meghalt. Zoli letette a kagylót. Krisztina, a felesége vigasztalni próbálta. Aznap csak feküdt. Gabriellát hamarosan eltemették. A temetésen Zoli csak annyit mondott a nővérenek:

- Ez az élet rendje!
- Igen! – mondta a nővére, és átkarolta.
- Ez a haláleset nem zavarhat meg a munkánkban! – mondta Zoli.
- Igen, igazad van! Az élet megy tovább! Őreg volt és nem vigyázott a szívére.
- Isten nyugosztalja! – mondta könnyezve Zoli, majd visszautazott Pestre. Szakadásig dolgozott, és a haja egyre csak nőtt. Eddig, ha nagy volt, mindig visszautazott Szegedre, ám most már nem teheti. Krisztinára nem bízta volna a haját. Mit tegyen most? Nem maradt más lehetőség: csak egy!

Felhívta a nővérét, Júliát.

DINÓK ZOLTÁN (1981, Kecskemét) író, költő. Volt hírlapáros és könyvkereskedő. Írt regényt, kisregényt, drámát, novellát, verset, esszét. Az álomvilág nagyúr címmel 2010-ben jelent meg novelláskötete.

- Le kéne vágni a hajamat!
- Gyere el hozzám!
- Oké!

Júlia, aki már érett felnőtt volt, elhatározta, hogy ügyes munkát végez. Levágta öccse haját úgy, hogy Zoli nem hitt a szemének, amikor tükörbe nézett.

- Hisz ez ugyanolyan, mintha anyám vágta volna le!
- A testvéreknek ki kell állniuk egymás mellett – mondta a nővére.
- Egy üveg bort veszek!
- Hagyd csak!
- Majd a halottak napján találkozunk! – búcsúzott Zoli, és boldogan ment haza a feleségéhez.

OZSVÁTH ZSUZSA

stornó

*legyen vége mindennek,
ami a nyárra reagálna.*

*hulljon le az utolsó
recsegő falevél az ágról.*

*nincs itt helye semminek,
ami valaha rügyből fakadt.*

*az alapvetés, az origó
maga az egyszerű tél.*

OZSVÁTH ZSUZSA zs-vel és th-val. Echte nagyváradi. Nyert már irodalmi (Kortárs Hangon) és dalszövegíró (MR2 Petőfi rádió) pályázatot is. Publikál a kolozsvári Helikonban, valamint magyarországi (Agria) megjelenése is volt már.

boglyas

*az én szívem szénaboglya
kócos minden ága-bogja
ha tút veszíték el benne
szóljon, aki reá lelne.*

*látom kicsi boglyas fejed
úgy nyúl felém kócos szíved
ha a tút is megtalálod
ugyan biza melléd állok.*

*az én szívem szénaboglya
tied minden ága-bogja
hajtsd rám kicsi kócos fejed
jó, hogy mellettem van helyed.*

három

I.

*éveket öregedtem, mióta nem láttalak,
pedig isten tudja, mióta vagyok fiatal.*

*és mégis:
mikor újra láttalak,
éveket öregedtem.*

II.

*elég egy váratlanul érő „hogy vagy?”,
hogy gyomromba szorulva
kiforduljak a bőrömből.
nincs jó válasz.*

III.

*sosem lesz olyan józan pillanatom,
hogy ne részegejdek meg
pusztán a gondolatodtól.*

HAJÓS ESZTER

Nemhang

Könsförrådare: Raging River (Island In The Sun, 2013)

Egy hosszú hanggal kezdődnek az ilyen dolgok, s míg te hallgatod azt a rövid hangokból álló dalt, amit már órák óta nem unsz, meghallod a hosszú hangot és lassan felnézel az ablakra a könyvből, amit már órák óta nem unsz, és nézed a fekete eget, a szemben világító ablakokat és a hangot, amit nem látsz, és sehol sincs a vége, mert nem olyan, mint egy kondenzcsík, ami egyszer csak véget ér, hanem csak megy, de nem tovább, hanem csak úgy előre, és nincs sehol a vége.

Akkor meghallod, hogy a szíved is hosszú hangon játszik, pedig azt nem szabad hallani, amikor valamelyik szerveid működését észreveszed, tudod, baj van, a működésnek titokban és háttérben kell futnia, mint az égbolt a felhők, madarak és fák mögött, mint a vászon a film mögött, melyre rávetítik, s melyet nem szabad meglátni, mert amikor tükörbe nézel, se tükörbe nézel, csak magadat akarod látni olyankor, magadat a tükörben, de végső soron tükör nélkül.

A hosszú hang pedig akkor valahogy nem tud abbamaradni, és csak repül az a sárkány, ereszti a póráz, a végtelen, mely sohasem fog elfogyni, és a sárkány elszabadul, és kinyitja a száját, belekerülnek a dolgok a szájába és rágni fog a beste, arra való fogai vannak, csak be kell csuknia a száját, és akkor, ez a sárkány így megy, a hosszú hang meg nem tud véget érni sehogy, merthogy nincs is vége, és akkor nézheted az ablakban a feketét a vég nélkül, hosszán és némán.

Hallgatod a hangot, amit első pillanattól ugyanazzal a megvetéssel unsz, mert a könyvedbe felejtkeztél s most hirtelen külvilág lett, pedig az a nagybecsű Don Quijote épp békésen alszik, míg valami ad hoc elbeszélést olvas a többi, nagybecsű szerelmesekről meg szenvedésről, s te olvasod, hogy olvassák, szóval könyv van és nem nemkönyv, az a nagybecsű hang meg hangzik és nézni kell a helyet, amit magának mégiscsak térben hasít ki, hogy hátha szemmel is látható az idő.

A rövid hangok is tereket hasogatnak maguknak, kicsi giliszták céna-szálon, szerteszéjjel gurulnak a tekintet elől, de most dal van és nem nemdal, örök ismétlődésre van állítva, és ha világvége lesz is, az a dal akkor is szólni fog, hasogatni a teret, és a hosszú hang hallgatja majd, ahogy nem hallgat minket, nem hallgat el, csak magát hangoztatja, hát másra mire is lenne jó, a dal se tud magával mást csinálni, mint önmagát hangoztatni, amíg az örökidő le nem jár, és akkor csönd.

HAJÓS ESZTER (1990, Budapest) a Károli Gáspár Református Egyetem irodalom- és kultúratudomány mesterszakán tanul. Írásai egyebek mellett a Látóban, a Helikonban és az Irodalmi Szemlében jelentek meg.

Valószínűleg minden elpusztul, semmi van, a minden helyett, de hát mit kell csinálni, olvasni kell, leszarom, a dal még szól, akkor idő van, akkor tér van, a betűket enni kell, a lap magát nem lapozza, azok a nagybecsűek maguktól nem teszik tönkre egymás életét, csak úgy, ha görgeted a lapokat, a köveket fel a hegyre, Isten szereti a köveket, ha egymásra vannak szépen rakva, de nincsenek, nincs elég kezed, hogy hozd és tartsd is, összeomlik minden, amint lehunyja a szemét.

A szemed tükörképét az ablaküvegben, körülbelül ilyesmit kellene látni, vagy az ablaküvegen tükröződő szemedben tükröződő ablaküveget, és így tovább, befelé a szemedbe és az üvegbe, talán más nincs is, csak ilyen terek, idők, lapoznak a lapok, te meg már nem figyelsz, és akkor elmennek mind a betűk abba az erdőbe, ahol az összes többi betűk vannak az eddigiek után, de most már előtt is, eltévedtél a papíron, hol tartasz, honnan jöttél és hová tartasz belül.

És akkor azt kell gondolni, csak egy kallómalom volt, igen, szélmalomokkal meg kallómalomokkal vívsz, összekallózták és szelezték a lelkedet, így hallgasd tovább nyugodt szívvel a veréseket, hogy megint valakit bántanak benned, és nem tudsz ellenállni, te is bántasz belül, belül mindenki bánt, rövid hangokkal és lassú lenézéssel, hogy a szemedben több a csukás a nyitásnál, és akkor legyen inkább helikopter, mi lenne, *modern times*, semmin sem lepődni meg, nem bombáznak.

Régi lemezeken szólnak az atombomba dalok, de mi lesz még? Inkább minden embert kilőni az űrbe, csak vissza ne essenek, essen meg rajtuk a szíved, essenek darabokra, egy úrlény tányérján emberhús, pohárban embertej, embertúrós tészta a fazékban, csak azt sajnálják, tojást nem tojunk, pedig lenne abban valami egészen különleges szépség, ember tojásrántotta vagy mi, egybe vagy külön mit kellene írni, gondolni nem különben, de nincs ezzel gond, nem tojunk, jó ez.

Aztán csend lesz és még mindig szólnak a rövid hangok, akkor nem kell félni, akkor nincs még semminek vége, csak annak a hangnak, visszacsomagolta magát a világvége, hogy akkor majd máskor megyünk a kenyérre, sebj, ha a könyv nem esz meg addig, megkapnak egészben, ne féljenek tehát, nem kell éhen a saját csontjukból kiszopni a velőt, már ha affélék ők, mert még ez sem biztos, csak hangokat hallunk és felnézünk, hogy ja semmi megint.

2015. 09. 20. 22: 29–23: 25: 23

Az nem hegy

Siwsann George: Y Gwew Fach

Hová megyünk, ha veled megyek?

Kicsit lefelé ment a hegy, arra kellett menni. Ne legyen magányos a hegy. Arra senki sem jár. Szóval ott lent van a hegynek a lába, azon áll, és nem tud arrébb menni. Milyen rossz lehet neki. Bizony rossz. Mert ez a hegy szeretne tengert látni, és itt még csak pocsolya sincs. Miért nem viszünk neki egy kis tengert? De hát nem lehet a tengert csak úgy vinni. Egy maréknyit? Nem lehet marékban, tudod, kifolyik, aztán hiába minden. Pohárban? Talán, de a hegy nem szomjas. Akkor egy akvárium? Cápákkal? Nem, csak tengerrel. Csendes tenger lenne, nem lenne benne semmi, csak tenger, nehogy megijedjen a hegy. Már miért ijedne meg, sőt, épp a cápákra kíváncsi. Az nem jó.

A hegy lábánál meg kellett állniuk, nehogy továbbmenjenek, mert ha továbbmennek, magára marad a hegy lába, és akkor minek is indultak el. Vagy hát. Kicsit felfelé megy a hegy arra, mármint ahonnan jöttünk, de csak vissza kéne. Magányos odafent. Na jó, menjünk fel. Kicsit felfelé ment a hegy, arra kellett menni. Ne legyen magányos a hegy. Arra senki sem jár. Szóval ott fent van a hegynek a csúcsa, azzal áll a lábán, és nem tud arrébb menni. Milyen rossz neki. Miért rossz neki? Mert nem látja a tengert. Innen se látja? Nem látja sehonnan. De rossz. Kicsit lefelé megy a hegy arra, mármint ahonnan jöttünk, de csak vissza kéne. Magányos odalent. Menjünk le. Kicsit lefelé ment a hegy, arra kellett menni.

A hegy lábánál meg kellett állniuk. Akkor most visszamegyünk? Visszamenjünk? Hát magányos a hegy, gondolom. Magányos. Menjünk. A hegy csúcsánál meg kellett állniuk, nehogy továbbmenjenek, mert ha továbbmennek. Akkor le? Fel? Le? Meg körbe-körbe, gondolom, mert mindenütt magányos? Mindenütt. Kit érdekel a tenger.

Ölelésből szabadult. Nem tudhatta. Hová megyünk, ha vele mész. Mert vele mész. Mindenki vele megy, akárki is ez. Talán azért nem veled, mert te nem mész. Hová mennék? Miért. Hát ezért. És mindenki elmegy hová, aztán lehet nézni, hol vagytok, vagy inkább hová. Hová vagy. Mivé. Hol vagyok én. Belefutni egy száraz felhőbe, keresztülszabadulni a fekete levegőn, aztán semmi, semmi. Kövön ülni kővé. Vízen vízzé. A földben egy kis föld vagy, homok. Bomlanak a fák, szétsimul az arcuk. Az ablakon kinézve könnyű. Ülsz a kis székedben, a kis asztalkádnál, és azt hiszed, okos vagy. Jól látsz. Üveget és szúnyoghálót nézel, és azt hiszed. De szép, de jó. Értem. Aztán bottal bevered a kutyád fejét.

Szomorú a hegy, mert nem tud sírni. Akkor föl vagy le menjünk? Nem segít a föl-le. Akkor mi segít? Nem tudom, menjünk föl-le. Na jó, de most föl vagy le? Hol is vagyunk. Először le, s ha nincs le, föl kell menni. Kicsit lefelé megy a hegy, aztán kicsit fölfelé, nem baj, jót tesz a séta, csak kinek. Minek. Cápát se tud sírni? Cápát se. Milyen rossz lehet neki. Hol is vagyunk. Most már fönt. Ez a hegy csúcsa, innen néz az égre. Az égre néz? Ezt nem mondtad. Az égre is. És mit lát? Eget. És nem lát vizet? Eget lát, a víz az lent van, de nem itt. Száraz az ég? Száraz? Na, ezt nem tudom. Akkor milyen. Talán vizes. Valaki felvitt egy kis tengert, azért? Tengert? Igen, egy maréknyit. Vagy pohár. Akvárium. Nem látja? Nem tudom. Az nem tenger.

Meg nincs is benne cápa. És a fákbán mi van? Mi. Víz? Miért nem jó a hegynek a víz? És sírni kezdett, amiért nem lehet a hegynek sehogya se jó. Nahát, ez tenger, nem? Egy kis tenger, mondjuk, egészen kicsike. Könny-cseppnyi. Nahát, odaadjuk a hegynek? De hogy. Meg nincs is benne cápa. Biztos, hogy nincs?

Hová mész, ha veled megyek.

2015. 07. 04. 18: 02: 05

Világgá

Sutari: Siostra (KEXP, 2015)

Álltak az égbolt alatt és látták, milyen feszes, akkor jó sokan tartják biztos, meg erősen, minden, különben gyűrődne összevissza. Így kezdődik, először mindenki csak nézi, aztán amikor már elég magasak és jól elérik, alá kell állni és megtartani. Ha nem tartaná senki, leesne.

Jó nehéz az égbolt, az összes kékséggel meg felhővel, minden, alig lehet elbírní, de azért persze tartani kell, mert ha leesik, nem lesz ég, mi lesz. Talán semmi, az félelmetes volna, nézni a semmit, amikor az égre nézel. Közben meg a leesett ég lenne a föld, vagy mi lenne.

Tartották az eget, jó volt. Mert egyszer csak felnőttek és az ég elkezdett az ő feladatuk is lenni, meg jó nehéz is lett akkor hirtelen, pedig addig azt hitték, könnyű, hogy nincs is súlya. Először mindig úgy tűnik, érthetően, meg hogy az ég jó messzire van, minden.

Jó volt tartani az eget, igen, mert ha sokáig tartod, jó lesz egészen. Futni is lehetett úgy, hogy ne gyűrődjön, hogy kifeszüljön a föld fölé szépen.

Futottak is, futni is jó volt, nézd, milyen szép ívben kanyarodnak a felhők, milyen nagyon hosszan rajzolja a Nap az égre a virágokat.

De aztán az, hogy a Nap is pislog, meg mindig elmegy, hová megy, ott mit csinál meg miért, de hát kit kérdezzenek erről. Csak elmegy, és kész, nem lehet kérdezni semmit. A Nap sem tud világosan aludni, azért megy le, jó sötét legyen, mondta az egyik.

De hát a Nap világos marad így is meg úgy is, akárhová megy, mondta a másik. És úgy is volt inkább, mert nem a Nap pislogott, csak az ember, magától vette el a Napot. Futottak az ég alatt, és keresték a Napot, megint, mert tél lett közben és a Nap elbújt mindig valahova.

Azért van ez, mert a Nap is fáradt, el kell mennie aludni, télen meg különösen, biztos téli álmod alszik, mondta az egyik. De hát a Nap nem is tud aludni, kezdte a másik, hát mikor meg hogy, ha mindig világít, úgy nem is lehet. Mindig süt a Nap, hát nyilván, és te sem tudsz ébren aludni.

Futottak, s a felhők árnyékát nézték a dombokon, milyen érdekes, hogy nekik is van. Mit csinálnak vele. A felhők biztos jóban vannak az éggel, különben lemennének a földre és belefeküdnének a sárba, mondta nekik egy kicsi, aki még nem tartotta az eget.

És akkor neki igaza lehetett, mert később, amikor veszekedéseket láttak az égen, láttak felhőket is sárba feküdni, ettől megijedtek, mert nem tudták, hogyan lehet a felhőket megmosni, talán sehogy, és akkor hogy kerülnek vissza az égre, mocskosan? És majd hull a fejünkre a sár, na persze.

Azért az nem volt jó, hogy a fák világgá mentek, így nem tartja semmi az eget, gondolgatta az egyik. Mert a fák azért mégiscsak jobban tartották az eget, úgy, ahogy tartani kell, hát ők tudták, hogyan kell, nekik tanították. A kicsi fák is már tartják az eget. A kicsi emberek?

Tartották az eget, jó volt. De az egyik világgá fog menni, aki a másik, és akkor itt eggyel kevesebben tartják majd az eget, s ott eggyel többen. Le fog kunkorodni az a vége, amit nem tartanak. Az egyik, aki az egyik volt, félt, ha elmegy a másik, hogyan tudja majd jól tartani az eget.

Mert az eget nem lehet más helyett tartani. Akkor az ég nem lesz feszes többé és összevissza fog kanyarodni, a felhők meg összefacsarodnak és leesik az összes víz a földre, ki szedi össze a vizet, ki, amikor arra sem lesz elég ember, hogy az eget megtartsák valahogy.

Ha az a kicsi megnőne mondjuk, de az a kicsi még elég kicsi. A másik pedig úgy el fog menni, hogy na, nem lesz itt, és akkor az egyik össze fog törni az ég alatt, mert nem tudja egyedül tartani jól sehogy se. És nem lesz kivel miért fusson az éggel, hogy nézd, mit csinál a Nap.

Nem mindig süt a Nap, néha leesik a földre és összetörik, mondta az egyik a kicsinek, amikor látták a másikat elmenni világgá. Elbúcsúztak tőle, majd visszajön, nyilván, csak most kicsit világgá kell. Ha megtalálja a fákat, hozza vissza őket, kérték nagyon. Megígérte.

Félt a másik, mi lesz, ha nem talál fát, világgá megy és nincsenek fák, mehet akármeddig, az ég meg közben leesik ott, ahol hagyta az egyiket, aki most a kicsit tanítja az égre, hátha segíthet ő is kicsit, de csak egészen kicsit, és akkor az egyik összevissza fog törni, hiába erős.

És akkor esők estek meg felhők, ég még nem, mert az egyik nagyon erős volt és jól tudta tartani az eget, majdnem úgy, mint egy fa. A kicsi pedig mesélgette neki a Napot, egy dombon ült és onnan, hogy milyen szép virágokat rajzol az égre a Nap, milyen szép kéket, mikor piros.

Hol van a másik, kérdezte aztán az egyiket egy másik, aki távolabb állt, s látta jól, milyen szépen feszül az ég, mikor az egyik alatta nagyon gyűrődik. Elment világgá, mondta az egyik. Ha világgá ment, akkor világ lesz, ami fény, ami Nap, s a Nap a gombostű, amivel feltűzték az eget.

Mondta az a másik, aki nem a másik volt. És akkor a kicsi felállt és megfogta az eget, mert elérte jól, és tudta is tartani kicsit. A másik meg, aki a másik, majd visszajön, addig pedig várni kell, meg mondjuk keresni egy-két magot, hátha fák nőnek itt újra, s akkor könnyebb lesz tartani.

2015. 12. 19. 14: 07: 21

MOLNÁR DÁVID

Beszéljünk!

*E tág csönd annyira bánt.
Beszéljünk! Ha egymáshoz nem tudunk,
magunkban legalább.
Nevezzük a kuszaságot rendnek,
látásnak, hogy a dolgok homályba vesznek.
Ami hiányzik, hívjuk szeretetnek.*

MOLNÁR DÁVID 25 éves, másodéves hallgató az ELTE BTK magyar szakán, korábban az Óbudai Egyetemen szerzett BSc diplomát műszaki menedzser szakon. 2013 decembere óta tagja a Dél-Alföldi Művészeti Körnek, ennek antológiájában már jelentek meg versei.

Közel

*Nyúlkál felém hűvös csáp és szörnyű inda.
Közel vagyok. Emlékszem már álmaimra.
Itt vagy te is, megint fölszöktél a mélyből;
vigyél magaddal, hogy összerakj meg széttörj!
Színtér: ezek a romok, azok a pincék.
Furcsa liftek visznek. Föl, de nem el innét.
Hát, itt vagy, szeress, itt jár egy gonosz állat;
hazavinnélek – fölfalták a szobámat.
Ne fuss tovább, ott az a kis zug, oda bújj!
Akár e világ, emléked is olyan új
még; hiába ismerem jól kedves arcodat,
halni ébredek, sosem voltál s most se vagy.*

Tó

*pont beleillik medrébe a tó
arctalan szemlél túl nem áradó
egy kavics kacag ahogy lemerül
s egy papírhajó búsán ül felül
várjad a napot sohase keresd
ne hívd a múltat örök alperest
a tóból csőr hörpint belőled is
hullámok ütköznek s már semmi nincs.*

Madár

*madár vagy csőröd kihúzod a számból
két szárnyad szeleket korbácsol melyek
szerteszaladnak
kikapják a rajzfilmfigurás matricát
a gyerekek kezéből
kikapják a most kapott virágot
a lányok kezéből
kikapják a határozott politikai pártállású újságot
a férfiak kezéből
és te torkomból megint kiveszed az étékké
lényegült valótlant*

MÁTYÁS ZSOLT IMRE

A vasárnap nélküli vasárnap

stand-up comedy szecska, avagy Szabadegyetemi előadás a Semmiről, tehát a Mindenről, ami a vízszintesen lebegő 8-as végtelenségében megnyilvánulhat, mint a Teremtő megvilágosodó arca...

Hallottak már a Teremtés nyolcadik napjáról? Nem?

Nagy csoda, hisz ebben a fantasztikus közös hálózati összeborulásban, ebben a családiás fészbuk-lé(t)ben általában mindenki hall, és főleg: tud mindenről és mindenkiről mindent. De sebjaj! Javasolom, tömjük be együtt ezt a hiátust, ezt a nagy közös tudáson tátongó kozmikus fekete lyukat, mely aljas módon elhajlította előlünk az információ szent fényét.

Régóta foglalkoztat – mondhatnánk, bánt – egy gondolat, bár én nem rettegek az ágyban párnák közt való maghalástól, mint Sanyi kolléga¹. Szinte meggyőződés, hogy engem nem onnan szólít majd magához a Kaszás, és még csak nem is személyesen Ő jön értem. Jóakaróim lesznek a zsoldosai, akik szépen a feledés homályába csomagolják kiterített habtestem, miután gondosan alávetették egy hosszas és aprólékos mumifikálási procedúrának. Szerveimet hermetikusan lezárt kanópusz edényekbe rakva, hű rabszolgáimat körém kaszabolva, humorúságában is méltóságot sugárzó mellemet gyorsított eljárásban kiállított posztumusz elismeréseimmel beborítva, ragyogó gyászszertartás keretében bíznak Kháron mester kegyeire, miközben mindenféleszínű hőlégballonok ezreit eregetik majd a levegőbe a szabadság, egyenlőség, testvériség szent nevében.

Na, de félretéve a személyeskedéseket, térjünk vissza az egyelőre még élő lelkeket bántó gondolathoz, ami leginkább egy kívánság. Ha tehetném, szilveszterkor ezt kívánnám magamnak: szeretnék egy gondolatmentes vasárnapot! Kérdések nélkül, válaszok nélkül, ha lehet. Valamint beszélgetések nélkül. Beszélgetés címszó alatt természetesen a semmit-mondást értem. (De ezt önök is egyből megértették, ugye? <smiley emoticon²>) Továbbá: csinálás nélkül. Kell nélkül. Nélkül nélkül. Sőt, ne kerteljünk, hanem mondjuk ki egyenesen: istenigazából egy amolyan vasárnap nélküli vasárnapot szeretnék. Szerintem az az igazi. Olyan, mint a legnagyobb kakaótartalmú fekete csoki. Először összerántja az ember ízlelőbimbóit, aztán szétterül, szétfolyik az egész bensőnkben, elárad, magába szív, és elreptít messze. Na, ilyen vasárnapot szeretnék. (Remélem, tudnak követni. <smiley emotikon>) Ezt kifejejtette a Magasságos Teremtő a Teremtésből. (Áldott legyen a Te Neved, Ádonáj!!!) Azt bezzeg kijárta az esze, hogy magá-

MÁTYÁS ZSOLT IMRE (1968, Marosvásárhely) színész, rendező. 2013 óta közöl írásokat a Váradban és az Erdélyi Riportban.

1. Petőfi Sándor – legyen áldott az Ő neve! –, magyar költő, műfordító (1821–1849). A vele való kollégaságot természetesen nem a költészet, hanem a színház kapcsán értem. Fiatalabb korában ugyanis vándorszínész volt, aztán megkomolyodott, és vándorköltő lett.
2. „Mosolygó” hangulatjel.

nak teremtsen egy pihenőnapot! De azt, hogy nekem is jár egy pihenőnap, arról bizony jóindulatúan megfeledezett. Nem elég, hogy a hét minden napján dolgozni kell, még vasárnap sincs idő a magam számára, mert azt az Úr arra teremtette, hogy Ő pihenjen. Én pedig Őrá gondoljak.

És magamra, vajon, mikor gondolhatnék végre? Na, erre kell a vasárnap nélküli vasárnap. Ha engem kérdeznek, akkor én a magam részéről a teljes hetet ilyen vasárnapra tölténém be. Persze hagynék valahol a vége felé egy napot az Úrnak is, mondjuk a Pénteket. Mert akkor nem kell húst ennie, sőt, ha kedve tartja, akkor egy kicsit böjtölhet is, készülvén a vasárnapra, ugye. És mindeközben szépen rám gondolhatna. Nem? Néha nem ártana felcserélni a szerepeket. Például: teremtek én – egy egész héten keresztül – Számára egy világot, aztán szépen hátradőlök és éljen benne Ő. Én pedig pihenek egy kicsit. És szeretném, ha ezalatt bluest énekelgetne nekem, csak úgy hozsannázás gyanánt. A blues helyett lehet esetleg pulóver vagy egyéb kötött vagy kötetlen cucc is. Például free-jazz. Kíváncsi vagyok, meddig bírná Őmagosságossága? (Áldott legyen a Te Neved, Ádonáj!)

Szeretnék egy olyan vasárnapot, amikor nem érzem magam kilakoltatottnak. Ott bent, tudják? Amolyan lélek-homeless-nek vagy hogy mondjam? Amikor nem a pap vagy a lelkész mondja meg, hogy épp vasárnap van, és mise meg istentisztelet (kötelező megjelenés, megfelelő viselet, nyakkendő, lenyalt haj, egyik oldalon – lehetőleg a jobb oldalon, ugye – a férfiak, másikon a nők), meg ilyenek. Amikor úgy vehetek úrvacsorát, hogy én vagyok az úr és meghívhatom magam egy egész serleg szentelt borra. És ha gyónni akarok, akkor a tükör előtt tehessem, és feloldozást ne interurbán kelljen kérnem, hanem direkt kapcsolásban lehetek a Magosságossal. Piros telefon, forró drót, légi folyosó... Hm?

Szeretnék, írd és mondd egy olyan napot, amikor az elcsépett, hétköznapi négynegyedes, vagy a giccses és álünnepeles, marcipán ízű, schönbrunn-sárga háromnegyedes ütem helyett például ötnegyedes, hétnegyedes vagy kilencnegyedes, netán tíznegyedes ütemben lehetne élnem. Ilyen ritmusokban szeretnék – és tudok is! – sétálni, lélegezni, hallgatni, szemlélődni, szívdobogni, szeretni.

Igen, az a bizonyos nyolcadik nap, a vasárnap nélküli vasárnap, amikor szabálytalanul lehet létezni. Szabálytalanul és súlytalanul. Amikor nem nehezedik rám a gondolkodva levés (Lájkolják, ugye: cogito, ergo... Tudtam, hogy számíthatok együttműködésükre! <high five emoticon³>), és talán elég, ha csak érzek, ha érzékelem a világot magam körül és: vagyok (ez esetben: COMPREHENDO, ergo sum! <winking emoticon⁴>). Amikor a szokványos és elvárt C-dúr vagy D-dúr helyett például Ű-dúrban szólalhatok meg, és senki vájt fülű nem fogja be a hallókáját, fájdalmas grimasszal adva tudtul, hogy ők érzékeny lelkületűek és zeneértők, és amit én szuszogok, annak hamis az intonációja.

Lenni akarok!!!

3. „Pacsit reá” hangulatjel.

4. „Kacsintó” hangulatjel.

Lenni? És ugyan hogyan kell azt csinálni? – vágnának vissza rögtön többen is Önök közül.

Nem kell csinálni. Csak lenni.

Jó, jó, de hogyan?

Hát csak így egyszerűen, amúgy vasárnapnélküli vasárnapias tempóban, drága feleim és testvéreim az Ūrban és a Fész⁵-ben. Fájdalommentesen, izzadtság nélkül, nyugodtan lélegezve, netán mosolyogva (ez is meg van engedve <smiley emoticon>), kigombolt mandzsettával, nyakkendő nélkül, mezítláb.

Úgy, ahogyan a Valami-korban lehetséges volt. Abban a korban, ami úgy kezdődött, hogy: Volt egyszer, hol nem volt. Kívánságom nem légből, és nem kender-füstből kapott, nem is pszichedelikus, bolygóközi hóbörgésből született: alapja egyrészt egy nagyon távoli, valóság fölötti valós emlék, másrészt a születésem napja. Életem egy megfeszített pillanatában, amikor azt gondoltam, hogy menten szétpattan minden, és rózsaszín meg lila buborékká robban körülöttem a világ, és benne én magam is, tehetetlenségemben lehunytam a szemem, és várni kezdtem. Hogy mire? Semmire. Egyszerűen a semmire. Mert már nem volt mire várnom. Hát a semmire vártam. És akkor beúszott a szemem elé egy emlék. Potosabban homloklebenyem üres vetítővásznán jelent meg egy kép (Vágják, ugye? <smiley emoticon>): fekszem a semmi partján, széttárt karokkal és lebegek. Azaz: vagyok. Nem terhel semmi, nem kerget semmi, mégsem érzem, hogy semmittevő lennék, aki csak úgy lopja a napot és istentelenkedik. A levésem nem semmit levés, hanem a lehető legtöbb, amit tehetek: vagyok, és pusztán léteimmel igazolom – és magasztalom – a Teremtést magát. Anélkül, hogy hálát kellene adnom bárkinek, hogy el kellene számolnom bárkinek, hogy lojalitásomat és elkötelezettségemet kellene bizonyítanom bárkinek. És anélkül, hogy bűnösnek kellene éreznem magam, azért mert létezem. Vagyok, azaz létezem – egzisztálok – egy olyan állapotban, amelyben nem ismert az igen és a nem, a jó és a rossz, a te és az én, a jobb és a bal, mert minden középen van (kérem, jól figyeljenek, mert ez a közép később még fontos lesz <winking emoticon>). Minden a maga helyén van. Nincs kilengés, nincs ingázás, és ingadozás sincs. Ez az az állapot, amit én a Teremtés 8-ik napjaként emlegetek. Ekkor nemcsak a síklétezés volt érvényben, mint manapság (A képernyő ablak a világra! Ó, jaj, nekünk, szeretett feleim a boldog szájber wörldben! <crying emoticon⁶>), hanem a térben, sőt a dimenziókban is jelentéseket helyezett el számunkra a Teremtő. Lénye darabkáit helyezte el bennünk, nekünk adva a Szó teremtőerejét, Magához emelve Teremtményekké nemesített, nem engedve, hogy az Őscsábító Hüllő, az első virtuálszélhámos kreatúráivá váljunk. Nem azért voltam a Teremtés koronája, mert minden más teremtmény négykézláb csoszogott körülöttem, én pedig két lábon ágáltam, miközben fejem elektronikus felhőkben kódosult, lelkem meg optikai szálakban tekergett. Nem kellett félnem attól, hogy ha lefekszem, ha kikapcsol-

5. Ti. facebookban.

6. „Síró” hangulatjel.

lom magam, végzetes hibát követek el, mert láthatatlanná, nemlétezővé válok a vízszintes síkban létezők számára, és fölfalnak a trójai vírusok. Nem pixel-arcom, hanem mélységem volt, nem egy pontban neheztedtem a földre, hanem kiterjedtem minden irányban, anélkül hogy rátelepedtem volna bármire és bárkire. Egy voltam mindennel. Könnyű voltam. Nem ismertem a nehézkedést, nyugodtam lebeghettem a semmi ölén (Mózes!!! Ja, meg a kosár...). Fekvő helyzetben is az időtlenség kegyelme zuhogott rám. Ez volt a vízszintesen lebegő 8-as ideje, a végtelen tudat könnyű, páramentes, kristálytisza pillanata. A végtelen szabadság. Ami látszatra – a síkban! – csak a középpontban összekötődő két üres karika, két nulla. De mögéje bújva, a fátylat félrehajtva felfedi magát a mysterion mega: a közép nem egy pont, hanem egy dimenzió. A pont, ahol megcsavarodik a 8-as: egy híd a DNS két spirálja közt, a kettős semmi fókuszában keletkező végtelen kétirányú feszültség, a szabadság. A közép a kapu magam és MAGAM közt. Csak a Szó-t kellett kimondanom, csak gondolnom kellett, és amit gondoltam, máris: LÉTEZETT.

Az Első Teremtés ideje, ami körülbelül négy milliárd istenévig tartott a nyolcadik napon végződött be.

A zuhanás csak percekig tartott, de utána nagyot huppantam. Amikor Földet értem, testem nehéz lett, egyre inkább a talajba süppedtem. Nagyon nagy erőfeszitésembe telt, míg kezeimet kiszabadítottam ebből a fekete, nyúlós ragacsos masszából, és talpra tudtam magam kínlódni. Azóta a fejem ugyan fent van, de a Végtelen puha és szeretetteljes minőség helyett egy valóságos, száraz, és valószínűtlen mennyiség lett a 8-asból. Két hurok, ami gúzsba köt lelket-szellemet, és folyamatos szomjúságot és vágyat generál. Ez a második teremtés története, az ellopott, a hamis teremtés, a kreátorok kigőzölgéséé, amiben csak hét nap van, és csak a kreátorok számára létezik a vasárnap, a semmi partján lebegés kegyelme. Az én nyolcadik napom csupán csak egy évente megismétlődő eseménnyé zsugorodott. Akkor eszébe jutok még azoknak is, akik életükben, életemben nem is láttak, legfeljebb csak képen. Csak egy avatárnak nevezett síkikon tudatja velük, hogy létezem, mégis úgy gondolják: ismernek, ezért a neves napon rám kell (mert így illik!) kattintani. Ezt kéri, sőt elvárja a síklétezés erkölcs-tana, a fészbuk morál.

A nyolcadik napon születtem, ezért hiányzik az Első Teremtés nyolcadik napja. A szabadság ideje és tere, ami a vízszintesen lebegő 8-as infinitívus-szában nyilvánul meg, mint a Teremtő megvilágosodó arca, ami sosem szűnő, önzetlen, állandó és pulzáló szeretet sugároz. Tudom, hogy a síklét kreatúrái nem bírják befogadni ezt az intenzív ragyogást. Még nem találták fel azt a felbontást, ami ennek a kiáradó kegyelemnek testet adhatna. Bár ott lebeg mindenki körül, a kis kreátorocskák sugárzásvédő és látáskorlátozó napszemüvegei okosan megsűrűrik – és nem elfedik! Micsoda huncutság! – a valóság fényét, és csak annyit engednek be belőle, amennyit a kétsí-

TÓTH ÁGNES

Ünnepi capriccio egy kiskocsmában

A Körös-parti kiskocsmában, mely egy spanyol macsó nevét viseli, a törzsvendégek zöme hajléktalan, alkalmi munkából tengődő megkopott ember, lerobbant kisnyugdíjas, egy itálért testi örömet szolgáltató kortalan fehérnép, vagy foghíjas barna bőrű fuvaros.

A söntés feletti poszteren nagy fejű csimpánz ül sörösüveggel a kezében, és úgy néz az apró füstös kocsmá vendégeinek a szemébe, mintha hipnotizálással akarná rávenni őket a sörivásra. Ám azokat egy cseppet sem kell ilyesmire kényszeríteni, isznak ők maguktól is, le se tudják tagadni puffadt arcuk és vörös orruk miatt.

Így, Mikulás előtt egy nappal, a déli órákban igen kevesen vannak az ivóban, most osztják a szociális segélyt, órákig kell sorban állni. Estefelé már többen lesznek, hogy feltankolják magukat némi üzemanyaggal, hiszen akkorra odakint nagyon lehűl a levegő, reggelre mínusz 6 fokot jósolnak.

Egyelőre csak egy átutazó fiatalember, egy remegő kezű öregasszony és két középkorú halász sörözget az abrosz nélküli vasasztalok mellett.

A fiatalember egy újság apróhirdetéseit böngészi, miközben az öregasszony instant kávéport szór a poharában csillogó rumba, és görbe mutatójával, amely régen látott szappant és körömvágót, jól összekeveri őket, leszopogtja az ujját, majd lehunytt szemmel, élvezettel belekortyol az italba.

– Rohadjon meg az egész városvezetés – morogja rekedten a fekete szakállas férfi a szemben ülő baseballsapkás asztaltársának, és nagyot húz a sörösüvegből. – Mindig a szegény emberen csattan az ostor. Csak tudnám, miért kellett a Köröst ennyire eltéríteni, lelassítani. Régen napi 3-4 kiló halat is fogtam, paducot, márnát, kárászt, pontyot, keszegféléket. Most meg állhat az ember reggeltől estig a parton vagy a vízben, alig akad három-négy hal a horgára.

– Persze – mondja a baseballsapkás bólogatva –, mert mind a Tiszába meg a Dunába úsznak fel a legjobb példányok. És nem értem, miért van az, hogy amikor nálunk tilalom van, a bolgároknak szabad halászni. Hiszen egy Duna van, és a halak pont akkor úsznak fel benne. Én ülök a román parton és baszom a legyet, azok meg ott szemben kapdossák ki a hatalmas pontyokat.

– Ugyanez van a magyar határ mentén, a Tiszán is.

– És a romániai halászegyesületeknek van pofájuk ilyen nagy pénzt bezsebelni az engedélyért – mondja nekikeseredve a szakállas, majd odaki-

Tóth Ágnes (1946, Nagyvárad) újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a Bihari Napló riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradai tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, Csupabohócok című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradai bábszínház. Legújabb kötete: Ábécé-parádé (versek kisiskolásoknak, Várad, 2015).

ált a mocskos pultnál könyöklő keményarcú nőnek: – Luminița drága, lesz szíves még egy sört, az megnyugtat. Mert fő a nyugalom – mondja bölcsen, miközben viharosan kivágódik az ajtó és ordítva rohan be egy hatévesforma kölyök, utána pedig sipítva a nagyanyja.

– Fogják meg a bitangot, kapják el az irháját. Rám fogta a konyhakést a kis бүдös, hogy törje ki a nyavalya. Meg akart szűrni. Az ember mindent megad neki, aztán ez a hála.

A kis бүдös zihálva és harcra készen áll a sarokasztal mögött, és összehszorított szájjal, szikrázó fekete szemmel néz az öregasszonyra, aki lihegve huppan le az asztal melletti alacsony székre.

– Egy sört adjon, Luminița naccsád, hogy lenyugodjak – mondja az öreglány, és beletörli az orrát a szoknyája aljába, majd a gyerek fejére sóz. – Tudd meg, hogy megmondalak az anyádnak! Majd meglátod, te kis szaros, hogy nem hoz neked ajándékot a Mikulás, csak egy nagy virgácsot, amivel jól elveri a seggedet, de úgy, hogy soha többet nem leszel rossz, mert a Mikulás nagyon erős ám – teszi hozzá, és ebben a pillanatban maga a Mikulás lép be a kocsmába, mint egy hatalmas piros hegy, és ettől elakadnak a hangok és megállnak a sörösüvegek a kézben. A nagydarab ember piros süvegét hátratulja izzadt homlokáról, és magában átkozza a laptulajdonost, aki az összes utcai újságárust ebbe a rohadt Mikulás-maskarába öltöztette a téli ünnepekre, majd rádöbbenve jelmeze fontos szerepére, igazi Mikuláshoz méltó szigorral hajol a lurkó fölé és basszus hangján ráförmed.

– Na mi van, mi a hézag, fiacskám? Hadd halljam, milyen rossz fát tettél a tűzre, he? A megszeppent gyerek egy másodperc alatt az asztal alá bújlik, onnan pislog fel a nagydarab emberre, de az utánanyúl. Hatalmas üvöltés tölti be a kocsmát, amitől a poharak összekoccannak a pulton és Luminița kiejti szájából a füstölgő cigarettát.

– A bitang úristenedet, te kis ördögfajzat, megharaptad a kezemet. Mi vagy te, kutya?

– Hagyják már békén azt a fiút – szól oda a fekete szakállas –, hiszen olyan kicsi, hogy még azt se tudja, miért van a világon. Mit fenyegetik? Nem csoda, ha kést ragad és harap ijedtében. Jöjjön ide, télapó, van itt még egy hely, rendeljen egy sört, az majd megnyugtatja!

Miközben a télapó iszogatja a habzó italt, a nagyfi az asztal alá intézi a beszédét:

– Nem baj, fiam, megsiratsz te még engem, meglátod. Lennél te még jó és kedves unokám, de már késő lesz – siránkozik fejhangon. – Holnap felülök a repülőre és elmegyek a messzi Izraelbe, a Szentföldre. Azt hallottam, hogy akit ott temetnek el, feltámad, és esküszöm, én feltámadok és visszajövök ide fiatalon és erősen, hogy jobb életet éljek. Rád se fogok bagózni. Le se köplek. Ha felvet a sok pénz engemet, akkor sem fogok adni neked belőle egy fityinget sem, mert nem érdemled meg.

Hogy a gyerek mit gondol erről az eszmefuttatásról, nem lehet tudni, továbbra is összeszorított szájjal gubbaszt az asztal alatt és dühös tekintettel méregeti a jelenlévőket. Nem érdekli, kap-e ajándékot vagy sem. De csodák mindig történnek, még egy ilyen füstös, lerobbant kiskocsmában is, mert ismét nyílik az ajtó, és egy fehér ruhás szárnyas angyal próbál átvergődni a bejáraton, hatalmas bekeretezett képpel a hóna alatt, majd amikor végre sikerül bejutnia, rákiált a megrémült nagyira.

– Az isten verje meg magát, mama, már megint a kocsmában ül és piál! Legalább tette volna a lakáskulcsot a lábtörő alá. Tudja, hogy két órákor át kell öltöznöm, hogy átadhassam ezt a kosztümet a váltásnak. Egyáltalán hol hagyta a fiamat?

Ekkor az asztal alól előugrik a gyerek, átöleli az angyal derekát és felszabadult örömkialtás tölti be az ivót:

– Anyucikám, de jó, hogy itt vagy!

– Kicsikém, drágaságom, nézd csak, milyen gyönyörű ajándékot hoztam neked! A jó öreg Mikulás küldi – mondja fáradt arccal az angyal, és felmutatja a képet, amely a kis ördögfajzatot ábrázolja életnagyságban.

A helyzet komoly

Húsz perce állok a megállóban és tűröm, hogy kitartóan áztasson az eső. A 2-es villamos előtt valaki görcsöt köthetett a sínre, gyalog vágok hát neki a nyugati városrésznek. A lebontott házak háborús emlékeket idéző törmelékei szörnyetegeknek álcázzák magukat. A széttrancsírozott járda helyét bokáig érő sár és esővíz tölti meg. Kénytelen vagyok benne caplatni, mert nem hoztam magammal gumicsónakot. Úgy tűnik, soha nem fog felépülni az új kereskedelmi központ.

Az autók felvillanó reflektorfényében időnként bemérem a mocsarat, aztán mégis a legrosszabb helyre lépek. Néha derékig felcsap a víz, amikor egy-egy örülten tépő kocsni elhajt mellettem. Kezd elborulni az agyam, de egy apró, öt év körüli fiúcska szalad utánam és erősen belém kapaszkodik.

– Egyenesen előre méysz? – kérdi.

– Igen – felelem.

– Akkor menjünk együtt, mert félek. Ezekben a romos házakban csavargók laknak. Ha észrevesznek, előugranak, elvágják a torkunkat és elásnak a romok alá.

– Menj már – mondom –, ne beszélj zöldségeket. Nincs nekünk annyi pénzünk, amiért megtámadnának. Egy szó sem igaz az egészségből.

- De igaz, már történt hasonló eset. Mondta anyukám.
- Akkor miért enged ki egyedül ebben a sötétben?
- Elküldött a nagynénémhez.
- Nem volt más, akit küldjön? Nincs nagyobb testvéred?
- De van. Három fiú és két lány. De az egyik kurva. Nem is jár haza.

Hm. Kezdem felfogni a helyzet komolyságát, s miközben átemelem lepkesúlyú kis testét egy pocsolya felett, megkérdem:

- Kapsz te enni rendesen?
- Kapok – jön a határozott válasz.
- Ki ad neked enni?
- Anyukám.
- Dolgozik?
- Nem. Csak apukám dolgozik, de nagyon haragszunk rá. Tudod, mindig elissza a pénzt és verekszik.

Mindezt komolyan, felelősségteljesen közli. Hangja rekedtes, mégis gyermekien ártatlan.

– Hogy hívnak? – hajolok le hozzá, és bekukkantok a vékony, szürke kapucni alá. Arcocskájából két nagy sötét szem néz rám őszinte bizalommal.

– Fürtöcskének – mondja –, de sietek, mert ott a kapunk – és a túloldalra mutat, a kaszárnya vége felé.

- Várj, adok valamit.

Kiveszek a pénztárcámból egy kenyérre valót és a kezébe nyomom. Nem tiltakozik, de nem is örül, csak éppen tudomásul veszi, aztán lábszárközépig gázolva a tócsákban, átvág a túloldalra, öregesen, vékonyka vállán a családi gondokkal, de az otthon közelségétől immár magabiztosan. Hirtelen megfordul és utánam kiált:

– Ha máskor is egyedül jársz erre, kopogj be hozzánk, majd én elkísérlek, hogy ne félj a sötétben a romok között!

A senki fia

Év vége felé jártunk. Csupasz ágak csattogtak odakint a fagyos szélben és időnként megkocogtatták a szerkesztőség ablakait. Varjak károgtak a Körös-parti jegenyéken, és az emberek behúzott nyakkal, felhajtott kabátgallérral siettek keresztül a kishídon. Az irodában valami baj volt a fűtéssel, fáztam és lila kézzel kotorásztam a fiókomban.

Vállamra vettem a kabátomat, megnéztem a naptárat, és hozzáfogtam a családi rovat szerkesztéséhez. Már majdnem befejeztem az anyagot, mikor telefonált egy nő, hogy tenni kellene valamit.

Közel egy éve kóborol az állomás környékén egy tizenöt év körüli elhagyott gyerek, mocskos rongyokban, lenőtt hajjal, és a lépcsőházak huzatos folyosóin, a puszta cementen tölti az éjszakákat. A környékbeliek már ismerik. A fiú néha az üzletek előtt sepreget, ezért a kiszolgálóktól kenyérdarabokat és szalámivégeket kap.

– Képzeld el – háborgott a hölgy –, az a szegény árva tegnap éjjel holtra fagyva, csupasz derékkal aludt a lépcsőházunkban, átölelve a fűtőtest csövét. Kiabáltam neki, de hiába. Csak amikor megráztam, akkor nézett fel. Kiderült, hogy süketnéma. Borzasztóan bűdös volt. Hoztam egy nagy mosdótál meleg vizet és lecsutakoltam. Levágtam a haját is és a lakók adtak tiszta meleg ruhaneműt, abba felöltöztettük, és cipőt is kapott. Látnia kellett volna, hogy örült az a gyerek. Aztán kihívtuk a mentőt, s meg is jöttek két rendőrrel. Az egyik brutálisan verni kezdte a fiút, de a lakók lefogták és összeszidták. Aztán elvitték szegényt a kiskorú bűnözők központjába, de képzeld, megszökött és másnap megint itt aludt. Akkor aztán bevitték a pszichiátriára. Szeretném, ha az újságíró nő holnap eljönne velem meglátogatni.

Azonnal felhívtam a Süketnémák Egyesületét, de kiderült, hogy a fiatalember nincs nyilvántartva náluk. Viszont tudnak róla, és már fél éve szétküldték a fényképét az ország minden részébe, de sehonnan sem hiányzik.

Telefonáltam a gyámhatóságra is, de közölték, nem hozzájuk tartozik az ügy, hanem a Szökött Kiskorúak Intézetéhez. Ott azt mondták, hogy az állomás rendőrsége már többször előállította a fiút, de mindig sikerült meglépnie. Nincs kizárva, hogy a dumbrăveni-i Süketnémák Intézetéből szökött meg. Oda kellene visszavinni. – Na nem, oda ne vigyék vissza – gondoltam elszörnyedve. Egy odavaló ismerősöm mesélte, hogy kegyetlen bánásmódban részesítik a bentlakókat. Az intézet a település közepén emelkedő dombon van, és amikor este elcsendesedik a város, lehallatszik a gyerekek üvöltése... Ennek a gyerekeknek nem ott a helye. Szenvedett már eleget. Talán faluhelyen valaki magához venné és a ház körüli munkájáért cserébe szállást és ételt adna neki, morfondíroztam. Majd kitalálok valami megoldást, ha senki nem jelentkezik érte.

A pszichiátrián a főorvos idegesen fogadott. Kicsit haragudott, amiért az ő nyakába varrták a fiút, hiszen ez nem a kiskorú csavargók intézete.

– Mi lesz a fiú további sorsa? – érdeklődtem.

– Értesítettem a Süketnémák Egyesületét, el is jött két emberük, de nem tudtak értekezni a gyerekekkel, mert nem ismeri a hivatalos jelbeszédet. Aztán telefonáltam Csegődre, a Fogyatékos Gyerekek Intézetébe, ők pár nap múlva elviszik, s ott marad, amíg ki nem deríti a hatóság, honnan szökött meg.

Ezután a főorvos hívta a nővért, s az közölte: a kölyök patológikus eset. Szétverte a neoncsövet és dühöngött.

– Ha tudna beszélni, valószínűleg szóban tiltakozott volna az elzárása ellen – mondtam mérgesen.

A nővér nem reagált rá. Előhalászott a zsebéből egy kulcsot, majd kinyitott egy ajtót. A szűk, vasrácsos ablakú szobában lötyögő pizsamában üldögélt a főszereplő. Amikor felismerte oldalamon a jótékonykodó hölgyet, felderült az ábrázata és boldogan vette át a csokit és más finomságokat. Mély meghajlással köszönte meg és pusztit is küldött, így fejezve ki köszönetét, aztán a nővér rácsapta az ajtót és kulcsra zárta.

Mire késő este hazaértem, teljesen átfáztam. A szél komiszul zörgette az ablakot. Reggelre biztosan megfagy a sár, gondoltam. Mielőtt eloltottam a villanyt, betakargattam és megsimogattam a gyermekeimet.

Tudtam, hogy az árvaházakban leltári számmal jelzett ágyakban ugyanígy fekszenek a gyerekek. Őket alkalmazottak vigyázzák havi fixért. Azt is tudtam, hogy valahol senkitől sem óvott gyerekek kóborolnak. Nincs ágy, ahova lehajthatnák a fejüket, rongyaik alá kúszik a hideg, és a szél hangjánál csak a gyomruk korgása erősebb. A pszichiátria 3-as pavilonjában, kulcsra zárt ajtó mögött várja további sorsát egy névtelen gyerek, aki nem hall, nem beszél, nem hiányzik senkinek. A kórlapján a személynév helyén ez áll: „Ismeretlen süketnéma”...

Egy éve él a Senki fia emberközelben állati módon, és sorsának a megoldását minden intézmény továbbpasszolja a másikonak.

Az én gyerekeim szerencsére meleg takaró alatt álmodnak. Vajon mit álmodik a Senki fia? Vajon mit gondol az emberekről úgy általában? Hiszen soha nem hallotta beszélni őket. Csak tekintetük és mozdulatuk szelídsége vagy durvasága alapján tud különbséget tenni köztük. Vajon megtudja-e valaha, milyen egy simogató kéz, milyen az otthon melege?

A szél egész éjjel komiszul zörgette az ablakot. És reggelre megfagyott a sár.

VERSEK FODOR ISTVÁN FOTÓIHOZ

Ősz a Hargitán

Pipált az ősz és köhögött.
Pöfögtette a füstködöt,
mely odafent a Hargitán
kis karámokra ült lilán.
Magában meg csak nevetett,
hogy pipafüstjében tehenek
legelnek sárga füveket,
s nem látta, hogy a völgy ölen,
füstjét szabdalja már a fény.

Téli rozsdá

Nagy puha tél, szél sem zenél.
Ház előtt pár száraz levél.
Őszi emlék, ringó ágon.
Rozsdafoltok fehér vásznon.

Napfény ember

A napfény ember hóban áll
Nincs szája, így nem kiabál.
Egy erdész égi mása tán,
ki itt ragadt a Hargitán.
Fényteste hó felett ragyog.
Rajta majd vadak s angyalok
hagynak estére lábnyomot.

IGOR LOFFE

III. Noktürn

Allegretto

*Fojtottan lép be
Függöny-metélve
A szonáta,
Tapints meg, mondja,
Formázva ontja
A szobába
A poros
Hatsorost.*

*Dárdája éles,
Meggzúr negédes
Hangokon,
Monoton zajra
– a füle kajla –
Eloson,
Haján folt,
Estszűz volt.*

*Repszttve nyirkos
Olajt önt szitkos
Szavaknak,
Borozva bambán
Elterül hantján
A partnak,
Álomláz
Csónakáz.*

**„IGOR LOFFE” (1996) a Szi-
lágymegyei Varsolcon
nevelkedett. A kolozsvári
Protestáns Teológiai Intézet
református szakának első-
éves hallgatója. Eddig a
Hepéhupában és a Helikon-
ban publikált.**

V. Noktürn

M. A.

*Szív a szívben állunk, takar az este,
Szánk egymásba gyökerezve,
Néha szeretném, ha testünk se lenne,
Úgy a velő és a máj is ölelkezne.*

*Észrevétlen hajol rád az este,
Rám meg nádszál-testruháid leple,
Mintha kezéd az én kezem lenne,
Mintha tested belém temetkezne.*

Szerenád

I.

*Önmagadba hullva, szám a szádon,
Hangszálecset lapul bent torkodban,
Estszínű márvánnyal bemázollak,
Hogy magamnál tarthassalak jobban.
Átfoglak, vágyam, hogy megírjalak
Egy eltompult karba préselem;
Ma csók vagy a számon, reggelre az
Maradsz, aminek kellesz: lételem.
Korhad a szemem mezítelenül
Tiedre, s te újra-újra éledsz:
Hajadba mártott hústollal írok
Füledbe szavakat, tört mértéket.*

II.

*Szénné fakult hajszálerék
Oldják áttetsző gránittömbjeid,
Elemeire bomlott valóság
Hogy látlak, a ráció szétesik;
Por és levegő kavarog benned,
Fehér univerzum, barna az ég,
Fekete fénye karmol, és skarlát
Késél mögött gyötör a mindenség.
Hajlik a nyak, én megvakulok és
Arcom vonulata lángot kap,
Nem érzem magam, csak hogy súrlódva
Molekula-dombképed rám roskad.*

III.

*Csobog a csapból az ölelésed,
Ha tüzet rakok, néha meleg is,
Belemerülök ebbe a csendbe,
Átmos a vállad és a kezed is.
A tűz lemarja a csonka kérget,
A korom megfesti az árnyadat,
Millió elpárolgó füstszilánk
Maradt nekem, hogy összerakjalak.
A tűznek nincsen íze, miután
Leégett, nem melegít senkit,
Csak arra jó, hogy mellébújjunk,
És szívjuk a füstjét, amit elvitt.*

IV.

*Már hiába mondod, hogy szeretsz, ha
Nem égeted testeddel testemre,
Nélkülözésedért engesztelő
Áldozat csak artériád lenne.
Pogány a csókod, amíg figyeled,
Húsodba hogy markol a képzelet,
Bálvány az apró bók is, ha nem
Kapcsolod le, mint villanyt, a szemed.
Csukd le, nyiss ajtót magadba, homály
Fedi, nézd az ártatlan szemgolyót,
Pörög, pörög: a valót lemarja,
Szeress vakon és ne várj semmi jót.*

V.

*Enyém vagy, mint súlytalan öntudat,
Bennem élsz, mint éjféli félelem.
Fogj át, szoríts, ne úgy, mint pucér huzat.
Keríts be. Azt hinném, csak képzelem.*

TAMÁS KINCŐ

A cigi

Nyáron beleszívtam az unokahúgom elektromos cigijébe. Nagy volt, fekete és nyomni kellett rajta egy apró gombot. Nehezen boldogultam. Ő nyomogatta helyettem. Tetszett a dolog.

Nem bírom a cigarettát. Büdös. Innom kell sokat, hogy rágyújtsak. Annyit nem szabadna inni soha, de vágyom rá, hogy karikákat fújhassak és füstölögjek néha. Az ezoterikus masszórral való találkozásom óta vágyam egy fokkal erősödött.

Eldöntöm, ha már a kutyákra kiadtam hatszáz lejt, most én jövök. Úgy tudtam, száz lejbe beleférhetek. Egyenesen a boltba megyek.

Gravírozás, vízpipák, füstölők. Kicsit bazáros, kicsit összevissza, első pillantásra nem is látom, amit keresek. A fekete hajú copfos elárúsítónő erős helyi akcentussal beszél, hangja karakteres, mély.

– Jó napot kívánok – mondom, amikor végre rám néz.

– Jó napot – feleli a hölgy.

Eddig kiszolgált kedves alapossággal.

– Elektromos cigarettát keresek.

Mutatja, egy megvilágított vitrinben, mi van. Venne ki egy feketét.

– Fehéret szeretnék, a legvékonyabbat.

A pultra rakja a dobozt. A tárgyat, amit keresek, elegánsan öltöztették, úgy néz ki, mint egy iPhone. Két darabban, párhuzamosan elhelyezve, mint egy ékszer vagy egy szétszedett töltőtoll. A nő kiveszi, összecsavarozza, kezembe adja. Egyik felébe belátok, a másik szürke, lekerekített. Kiderül, nem jön ki száz lejből, majdnem a duplája.

– Melyik felét kell szívni?

– Jár bele egy szipka – veszi ki a kezemből.

Kutat, matat, felhelyez. Visszaadja.

– Ennél kisebb nincs?

– Nincs. Nem is volt.

– De nem biztos, hogy nem lesz – forgatom a rudat.

Most néz a szemembe először. Eddig az arcomat, a ruházatomat fürkészte.

– Mi jár bele? – fordulok ismét a szekrényhez.

– Esszencia – mutat végig egy sor kis, szemcseppre emlékeztető, műanyag palackon.

Kezdené sorolni.

– Olyan, amiben nincs nikotin, milyen ízű van?

– Csak sima, ha jól tudom.

Benyúl, fogja a legnagyobbat a sor elejéről és kiveszi.

TAMÁS KINCŐ (1982, Csík-szereda) gyógyszerésznek tanult Marosvásárhelyen, később Kolozsváron. Sepsi-szentgyörgy közelében, a Baróti-hegység lábánál lakik. Első kisprózait az Irodalmi Jelen közölte, írásai online és nyomtatott folyóiratokban jelennek meg.

- Aroma free. Nicotin free – olvassa.
- Sima glicerin? – kérdem, addigra olvasom a címkéket.
- Igen.
- Ezt kérem – mutatok a kezére. – Bele is teszi?
- Pillanat – mondja és sarkon fordul, eltűnik a raktárban.

Nem sokáig barátkozhatok a tárgy méreteivel. Megjelenik egy alacsonyabb, szemüveges hölgy, halvány mosollyal az arcán. Halkan köszön, és rögtön dobozokat nyitogat. Nem néz rám, úgy mondja:

– Ennek újfajta szipkája van. A régiekben szivacs volt. De ez a glicerin elég viszkózus. Kipróbáljuk.

Tölti a glicerint a szipkába. Utána szétcsavarozza a cigarettát, odébb megy, a pult mögötti számítógép mellé.

– Most töltjük egy kicsit az akkut.

Kérdem, beléphetek-e. Eltávolodtunk egymástól. Persze. Kérem, hogy tegeződjünk. Nem nézem, hová mit dug, követhetetlen, amit csinál. Led kigyúl, pislog. Közben mondja, mint a mobiltelefont, az akkut az első három töltés alatt formatálni kell. Akadékoskodok, hogy én ilyen telefont már rég nem láttam, amire ezt mondanák. Soknak tűnik rögtön háromszor tizenkét óra cigi szünet. Kis idő múlva csavarozza össze. A kezembe adja.

Még egyszer megnézem alaposan, mielőtt beteszem a számba. Szép. A szipka felőli harmadánál aranycsík, mint a töltőtollamon. A másik végéig vékonyan arannyal csikozva, mintha cigarettapapír borítaná. Szívom. A vége kékül. Édes nagyon, de kifújni nem lehet semmit. Grimaszt vágok, erősödik számban az édes íz. Ismerős. Nézem a szipkát. Törlöm az ujjammal.

– Nem jött semmi? – kérdi a szemüveges aggódó arccal.

– De. Glicerin. Folyadék.

Nem szabadna. Nem érti. Biztos az új szipka az oka, de kicseréli, mondja, hoz mást. Ismét egy próba. Az eredmény nem változik. Várakozóan néz rám. Mintha döntést várna. Döntök.

– Figyelj, nekem annyira nem kell. Ha nem úgy működik, ahogy szeretném, kifizetem az anyagot, amit beletettünk és adom vissza.

Most már senki nem mosolyog, csak áll vagy matat. Nézem a fehér jószágot a kezemben. Alig hosszabb, mint egy hosszú Kent.

– Hogy működik, elmagyarázod? – kérdem végül a szemüveget.

– A nikotin a cigiből bekerül a vérbe, ott aztán kifejti a hatását...

– Nem az. Azt tudom. És ebben nikotin sincs. Ez hogy működik? – bökök hangsúlyosan a készülékre. – Mi történik tulajdonképpen?

– Van benne egy porlasztó. Porlasztja a glicerint. Füst lesz belőle – jön a halk, tagolt válasz.

– Jó, jó, de hogyan? – kérdem. – Hő által?

– Igen, hő által – tárja szét karját a szemüveges és bólint.

No, lám.

– S nem lehet, hogy nincs feltöltve, amiatt nem tudja eléggé felmelegíteni?

– De. Kipróbáljuk most ezzel az akkuval is.

Kihúz. Szétcsavaroz. Becsavaroz.

– Ezt csak dugom a laptopomba? – nézek a kábelre, ami összeköti a fél cigimet a konnektorral.

– Igen – pillant fel a szemüvege alól.

– De király!

Végre elmosolyodik. Az új akkuval füst jön, folyadék nem. Karikákat fújok. Nem bírom abba hagyni. Egyre vastagabbak, szebbek. Amíg intézzük a pénzes oldalt, kérdem:

– S arról valami hír, hogy a glicerin pár hónapon belül okoz-e tüdőrákot?

– Manapság már minden rákot okoz – tárja szét nagyra a karját a fekete hajú. – Utána kell nézni.

– Utánanéztam. Nem találtam erről semmit. Köhögök. Régóta, amúgy.

– Látod, még neki se fogtál, máris köhögsz – így a fekete.

Faggat, egyáltalán dohányoztam-e valaha. Mondom, hogy nem jellemző.

– Csak, amikor rád jön az ötperc – mondja a fekete, és már nem fél, hogy megsértődök, mert háttal a pultnak dőlve eregetem a füstöt. Vízpipák színes sora áll a felső polcokon.

– Pontosan – válaszolom.

Ettől még jobban megbátorodik és beszél:

– Ez a cigi akkor biztos valami hiányt pótol.

Elhárítom, hogy manapság már ezt rá lehet fogni mindenre. Amúgy pedig: biztos. Jó helyet találok neki a táskámban. Kényes jószág, ha egy mód van rá, felállítva kell tartani.

– Ezt ne hagyd itt! – mosolyog a szemüveges és elegáns, fehér papírzacskót emel a magasba.

Átveszem.

– Ebben mi van? – kérdem, miközben belelesek. – Mert ami nekem kell, az már nálam.

– A többi része.

Azonnal innom kell egy kávét. Elköszönök, elhúzó az autóval. Vezetés közben szedem szét a dobozkákat, keresem a kábelt, amit a laptopomba dugok. Nyitom a dobozt. Hát ott a cigim. Szétszedve megint, pedig a táskámba tettem. Megnézem, ott van. A fehér dobozt bársonyozott lemez választja ketté, alul mindenféle kisebb dobozok. Egy nagyobbacska még kibontok. A falba járó dugasz van benne. Tekerem a volánt, megyek vissza.

A szemüveges gravíroz. A fekete hajú a pult mögött tesz-vesz. Mindketten rám néznek, amikor belépek, a szatyrot lengetve.

– Valami gond van?

– Szerintem nektek hiányzik egy cigitek, nekem meg egy USB kábelem – mondom mosolyogva.

A szemüveges komoly arccal elveszi a kezemből és szemrevételezi a szatyortartalmát.

– Látod, itt is van egy – mutatok a dobozra, amikor kinyitja.
– És egy nálad – néz rám.
– Igen.
– Kettő van egy dobozban – mondja.
Bontogatja a kicsi, fehér kazettákat alatta.
– Drága kicsikém, a kábel pedig itt van ebben.
– Hogyhogy? Két cigit vettem? – térek magamhoz végre.
– Igen. Amíg az egyiket töltöd, szívod a másikat.
Kicsit körülnézek, mielőtt odahajolok hozzá:
– Ne basszál! – mondom sűgva, hogy más ne hallja, a boltban a fekete folyamatosan vevőkkel egyeztet.
– Vagy az egyiket odaadod a barátnődnek – mondja a szemüveges.
– Nincs barátnőm – válaszolom elgondolkodva. – De talán a férjemnek megtetszik.
– Ő dohányzik? – szól bele a fekete copfos.
– Hát, napi egy szálát. De ez inkább azt jelenti, hogy kínlódik, nem?
– Valószínű.
Feldobódok egészen, sietnék ki, de az ajtóból nevetve visszaszólok:
– De töltöm csak nekem lesz, mert abból egy van. Ha lemerül, haza kell jönnie!
Bevágódok az autóba. Mennék a kávéért, amit kívánok a cigi mellé. Messziről látom Haik autóját a teázó előtt. Akkor viszont irány haza, a gyerekekhez. Otthon a szatyrot berakom a karácsonyfa mögé. Mindig húsvétig tartom a fát. Egyetlen dézsás fenyőnk, ami az elmúlt három évben túlélte a telet, szintén tavaszig állt feldíszítve. Bizonyára rosszul viselné a szerb luc, ha megfosztanánk díszeitől. A fagyok elmúltával kiültetem az udvarra.
Este hazajön Haik megnyiratkozva. Én vagyok a család fodrásza, legalábbis így volt eddig. Eddig tetszett. Most már a fizimiskája is idegen. Másnap reggel, amikor dül-fül a házban, mondom, van még egy e-cigim, kettő volt egy dobozban. Akarja-e, mert én rá gondoltam.
– Te? – dübörög a lépcsőn lefelé. – Te soha nem gondoltál rám!
Így legyen akkor.

Bikaviadal

Haik futni indul. Miután kimegy a kapun, fekete folt marad a benti oldalon. Nemez nem hiszi el, hogy nem mehet ő is. Haik a fiunkat, Milánt kérdi, nyáron megy-e vele Csehországba maratoni futásra. Kuttyát nem visz magával, hogy a tempóra és magára koncentrálhasson. Amíg távol van, Nemez végig a kapu előtt várja.

Visszatérve Haik egyenesen beront a házba. Fújtat, mint bika az arénában. Erős a futástól, bemelegedett, tele energiával. Minden baj, amit csinállok, vagy csináltam valaha. Amit nem, az még nagyobb baj. Ma reggel hirtelen mindent lát, és nem tetszik neki. A gyerekekkel nem törődöm, a háztartást nem én vezetem, soha semmi nincs rendben, hány nőt hozunk még ide, hogy elvégezzék, ami egyedül az én dolgom.

Úgyesen elengedem magam mellett egy centiméterrel. Egyre bőszül. Amikor levegőt vesz, mondom:

– Még ma indulok, és beadom a válókeresetet.

Három évvel ezelőtt megtörtént már. Végigszenvedtük a nyarat egymás mellett, végül nem jelentünk meg a tárgyaláson. Akkor rosszul időzítettem. Talán így van kitalálva, négy-öt hónap alatt az ember elveszíti a lendületét és az ügyvédi előleget. Egy éven keresztül küldte a bíróság a papírt, hogy várnak szeretettel, a dossziénk él. Ismerem a járást, nem probléma. Már egy évvel az esküvőnk után is válni akartam Haiktól. Harmadik az isten igaza.

Tünde sírva fakad veszekedés közben. Haik eltakarítja, föl az emeletre. Visszajön a konyhába és mondja tovább, mi mindent nem csinállok jól, és hogy minden az övé, amit az elmúlt két évben vásároltam. A nyomtató is, úgy nyúljak hozzá. Elképedve nézek rá.

Az első szünetben Tünde után megyek, megnézem, mi van vele. Ül az ágyán, a fal felé fordulva, arcát két párna közé fúrja. Milán lassan tér magához, ébredszik, még csak most ül fel a sátorban, ahol eddig aludt. Haik felrobog megint, közben dühöng, hogy mindennek én vagyok az oka. Lejövök a cigimért. Amikor felérek, Haik lerobog, döng alatta a lépcső.

Magamhoz édesgetem Tündét.

– Gyere, most megmutatom, hogyan működik az elektromos cigarettám. Fújjak neked karikákat?

Mosolyog, persze, hogy igen.

– Miután tátá elmegy, jó?

Bólogat. De nincs szerencsénk. Haik még a házban van, hall minket. Felrobog megint: „Micsodaaa!?” Tündével letelepszünk Milán matracára, ahonnan teljes kilátás nyílik a kapura és a parkolóra. A lányom nem sűrget. Milán mezítláb, pizsamában magyaráz a két szoba közti folyosón valami játékot az apjának, aki viszont minden idegszálával minket, lányokat figyel.

Fújok Tündének karikát. Szereti elkapni, szétrombolni őket. Milán kilép a műanyag játékvilágából, mellénk telepszik.

– Na szép! Ez a mai lecke? – kérdi Haik gúnyosan.

Mármint, hogy cigaretta meg füst meg karikák. Majd hangot vált és kérdi, ma tanulunk-e.

– Milyen nap van ma? – kérdem.

– Péntek.

– Nem. Ma sem tanulunk még – mondom. – A gyerekek köhögnek, Tünde betegebb, mint tegnap.

Milánnak már szoltam egy ideje, húzzon zoknit, öltözzön fel. Átmegy a másik szobába levetkőzni, hogy a pizsamáját este megtalálja a sátorban. Ezt az egyet jól csinálja, csak nagyon lassan. Az emeleten hűvös van reggel. Alul pizsama, felül semmiben jön közénk, a szobájába. Ruhái, amiket fel kellene vennie, a matrac mellett hevernek, amin ülünk.

– Öltözz fel, kérlek.

Leül a matrac sarkára, tüntetőleg, háttal. Ő is akarja látni a karikákat.

– Előbb öltözz fel, kérlek. Addig Tündének sem fújok.

Ő is akarja látni a karikákat, nyafog.

– Addig nem, amíg fel nem öltözől! – mondom határozottan.

Ismerős. Hozzá már nincs türelmem, Haik reggeli műsora kimerít. Nem vagyok pszichológus, aki soha nem kiabál a gyerekére. Nyomom a hangsúlyt, minden következő mondat erősebb. Figyelmeztetem, így nem ér el semmit, csak azt, hogy Tünde várja a karikákat. Lehajol egy legós dobozért. Ül, csóré hátát felénk fordítva még mindig. Kezdi mondani a legót, mint apjának az imént. Mondom, hogy nem érdekel. Ha őt hallgatom ahelyett, hogy öltözne, egyre betegebb lesz. A józan érv hat rá a legkevésbé. Fogom Tündét, aki ma reggel nem tud járni, annyira fáj a lába. A hátamon viszem.

– Mi megyünk le karikákat fújni.

– Várjatok meg engem is!

– Megvárunk. De felöltözve gyere le.

Ennünk kellene, de se kedv, se étvágy, se reggeli. Haik végül kivágtat a Subaru-jával a kapun.

A gyerekek elterülnek. Tünde a kanapén, Milán a kályha előtt a padlón. Emőkének át kell lépkednie főzés közben. Tünde egész délelőtt vonszolódik, félig nyitott szemmel, mint egy zombi. Mondom, induljon, feküdjön le. Rég nem alszanak napközben, de most fogja a plüssét és bújik az ágyamba csak úgy, ebéd előtt. A helyemre fekszik. Nem telik el öt perc, a házvezetőnő jelzi, hogy alszik.

Túléljük a viadalt. Tündének és nekem jut egy-egy fül a bikából. Milán kivételesen nagyon várja haza az apját. Hiába, na, a fiúk mások.

Délelőtt megáll a Subaru a ház előtt. Beszalad. A kaput nyitva hagyja, a kutya indul. Mire az első ajtóhoz érek, hogy kiáltsak, látja Nemezt szembejönni, visszafut, becsukja a kaput. A házba nem néz be. A kicsi házból elvesz

valamit, ott lakik. Az is lehet, jött ellenőrizni, itthon van-e az autóm vagy elmentem a városba válni.

– Futóbolond – mondom hangosan.

– Ki a futóbolond? – kérdi Milán.

Tetszik neki az új szó.

– Tátá. De csak, mert nincs kedvem kutyák után szaladgálni most – magyarázom magam.

Bólintanak, hogy rendben. Dolgozhatok végre. Tünde kérdi, én ugye nem hagyom el őket soha. Felém fordul, várja, hallani akarja a választ.

Este Haikot hívom telefonon, hogy mennék Almásra hétfőn. Gyerekek nélkül, ha lehet. Ha nem, akkor viszem őket is. Másnap délutántól vasárnap estig itthon tud maradni velük, válaszolja. Az jó. Vasárnap estig haza sem jövök.

CSONTOS MÁRTA

Önvédelem

*Hazudok magamnak, s elhiszem,
hogy majd megszokom a rosszat, a
a túrészhatáron belül pontosan megmérem,
hogy mennyi az a méreg, ami mellett még
tünetmentesen hordozom a lélek torzóba
vastagodó kinövéseit; tudom, mennyi
színt keverjek saját iniciálém ablakába,
hogy sárgának lássam a csillagokat.*

*Hazudok magamnak, s hangoztatom,
hogy nem akarom megnyerni a játékot,
csak résztvevője akarok lenni a Nagy
Demonstráció fejlődési fokozatainak,
önfegyelemmel hallgatok saját szervezésű
munkaértekezleteim alatt, s várom a
kedvező alkalmat, várom a lehetőséget,
hogy feltegyem az örök kérdést Hamlet
nyomán, de torkom kőkorszájában nincs
megtisztulás, a romlott szavak zavaros
káoszából nem tudom kimenteni az igazságot.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) költő, műfordító, esszéíró, gimnáziumi tanár. A Szege-di Írók Társaságának tagja. Legutóbbi kötetei: *A meggyűjtött olajág* (versek, Littera Nova, 2010); *Aforizma-párbaj* (társszerző Balázs Tibor, Littera Nova, 2010); *Szerzők, múzsák, szenvedélyek* (esszé, Accordia – Littera Nova közös kiadása, 2011); *Egografia 3* (aforizmák, Littera Nova, 2012).

SZILÁGYI ALADÁR

Önálló életre kelt filmkockák

Szilágyi Varga Zoltán alkotásairól

Művészet

A Várad 2015. júliusi számának Keresztes Dóra volt a képzőművésze, és lám, alig öt hónap elteltével újabb filmes-grafikus: az erdélyi gyökerű Szilágyi Varga Zoltán munkái gazdagítják folyóiratunk grafikai kulcsínét és szellemi belbecsét.

Legutóbb, 2015-ben földinknek *A jókedvű örmény temetése* című alkotását – Komáromban, a „fényírók fesztiválján” – a legjobb magyar animációs filmnek minősítette a Szemadám György képzőművész, író, Victor Velculescu román, valamint Sayoko Kinoshita japán filmrendező, a 15. Hirosimai Nemzetközi Animációs Filmfesztivál igazgatója alkotta zsűri.

Ha már az *Örményt* említettem, hadd időzzünk – bemelegítésül – ennél a régi-új alkotásnál, melynek jó néhány szekvenciáját a rendelkezésünkre bocsátotta a szerző. A film létrejöttének „regénye” teszi indokolttá az oximoronnal felérő régi-új jelzót, ugyanis reneszánsz sokoldalúsággal megáldott alkotója – aki egy személyben gyakran nem csupán tervezője, rajzolója, megfestője, hanem forgatókönyvírója és rendezője is a filmeknek – mintegy kilencesztendei késlekedés után tudta végleges formába önteni a Hunyadi Sándor novellája alapján készített művet. A 2004-ben kezdődő előkészületek nyomán, az általa megírt képes-forgatókönyv már 2005-ben nagydíjat (Grand Prix) nyert Franciaországban az Annecyi Nemzetközi Animációs Filmfesztivál filmterv-versenyén. Ennek ellenére, a megszakítások, a hosszadalmas „finanszírozási szünetek” miatt, csupán 2013-ban mutathatták be a 49 000 rajzból álló, 28 perces alkotást...

Nos, Zoltán barátunkról már „kisiskolás”, azaz festőakadémista korában köztudott volt, hogy rendkívüli rajz tehetséggel áldotta meg a Teremtő. Még idehaza, a bukaresti Animafilm rajzfilmstúdió munkatársaként, számos plakát, a Kriterion és más kiadók által rendelt könyvterv, könyvborító, illusztráció készítőjeként, gyakran kiállító grafikusként is bizonyította ezt. *A jókedvű örmény temetése* lapunkba mellé-

SZILÁGYI VARGA ZOLTÁN (1951, Kékes, Beszterce-Naszód) grafikusművész, rajzfilmrendező, forgatókönyvíró. A kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola grafika szakán és a bukaresti Ion Luca Caragiale Színház- és Film-művészeti Főiskola rajzfilmrendezői szakán szerzett diplomát. Romániában több sorozatfilm, díszletezés, figuratervezés, filmgrafika után három szerzői rajzfilmet írt és rendezett. 1987 óta Magyarországon él, a kecskeméti rajzfilmstúdió művészgrafikusa és filmrendezője volt 2015 márciusáig. Alkotásaival számtalan magyarországi és nemzetközi díjat nyert.

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankota). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet–Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erdélyi Riport főmunkatársa.



*A jókedvű örmény temetése,
filmkockák, 2013*



kelt filmkockái, framjei akár önálló műalkotásként is megállják a helyüket. S ezt a grafikai értéket nem korlátozza, nem csökkenti, hogy ezek a színes rajzok, a foltszerűen, sziluettben megfogalmazott figurák, a fényárnyék kezelése, a funkcionális háttér – voltaképpen az animációt hivatottak szolgálni. A kiinduláshoz készült, visszafogott rajzok rétegelése, különböző színekre konvertálása, összevonása, árnyékolása hangyaszorgalmat, kódexmásoló szerzetesi kitaratást, önmegtagadást igényelhetett. „Az összes rajzi munka, ami önmagában is nagy teljesítmény, átment a kezemben is – nyilatkozta egy interjúban –, mert én festettem meg utána minden rajzot. Számítógépes programot is használtam, aminek a segítségével relatíve lerövidültek a munkafolyamatok. Viszont a nagy rajzdarabszámmal való foglalatosság a klaszszikus rajzolással – ami lassúbb – egyenrangú folyamat megélését tette lehetővé. A mechanikus munka közben tudtam gondolkodni, meditálni. A számítógépet úgy használtam, hogy természetes környezetemmé vált.” Bár egy-egy kiragadott, lapunk illusztrációjaként hasznosított vázlat vagy fram nem képes híven visszaadni az animáció dinamikáját, történéseit, mégis – Szilágyi Varga Zoltán látatásának hála – elegendő narratívát sugall ahhoz, hogy érzékelhessük ennek a sajátos sorsú népnek, ennek a gyökereitől elválaszthatatlan örömmény világnak a varázsát.

Zoltán számára a színekkel, az animációs eszközökkel egyenrangú, az alkotás hangulatát alapvetően meg-

határozó elem a zene, a dal. Az általam már idézett interjúban erről így beszélt: „Menet közben kerestem és találtam a népdalokat, amik bekerültek a filmbe. Így a megszólaló dalok szerkezetére, időtartamára, ritmusképletére kellett szabnom a már létező beállítások hosszát. Ezzel az egész érintett beállítást a végleges formájában kellett megrajzolni. Hogy miért pont ezeket a dalokat választottam?

Amikor hallgatom őket, úgy érzem, kapcsolatba kerülök a világmindenséggel. A bennük rejlő energiák cikázó ötleteket, gondolatokat indukálnak bennem. Ilyenkor erősnek érzem magam, így könnyebb elviselni az öröm és a bánat együttes létezését. A dalok előadói is meghatározó mértékben segítik e folyamatot. Kallós Zoli bácsi, Zerkula János, Nadara. Itt kell említenem a Melis László által szerzett zenét, melynek segítségével egy még áttekinthetőbb dramaturgiai szerkezet alakult ki, s amelyben bravúrosan sikerült a film hangi szövetébe integrálni a fent említett népdalokat.”

Az már az „örményregény” újabb fejleménye, hozadéka lett, hogy amikor művésznünk – alapos háttérmunkát végzendő – hazatért, szülőföldjéhez, a Mezőséghez közeli örmény kishazába, Szamosújvárra, egy újabb témára: az '56-os forradalom

és szabadságharc legfiatalabb mártírja, Mansfeld Péter kivégzési jegyzőkönyvére terelték a figyelmét. A *jókedvű örmény* körüli kényszerű várakozás közben így született meg 2006-ban a *Jegyzőkönyv – Mansfeld Péter emlékére* című, tragikus töltetű, artistikus szénrajz-animáció; több fesztiválon bemutatták, számos díjat nyert. Ebbe az alkotásba már az '56-ot követő legsötétebb történelmi kor feketén-fehéren megjelenített tragédiája sűrűsödik. Egy olyan művészi mementó, amelynek rögzítésére talán éppen ez a műfaj, az animáció a legalkalmasabb. A film az 1959. március 21-én történeteket jeleníti meg igen érzékenyen. Ugyanis ezen a délelőttön végezték ki – felnőtté válása, alig néhány nappal 18. születésnapja után – a még 16 évesen elítélt Mansfeld Pétert. A film szóról szóra idézi az ité-



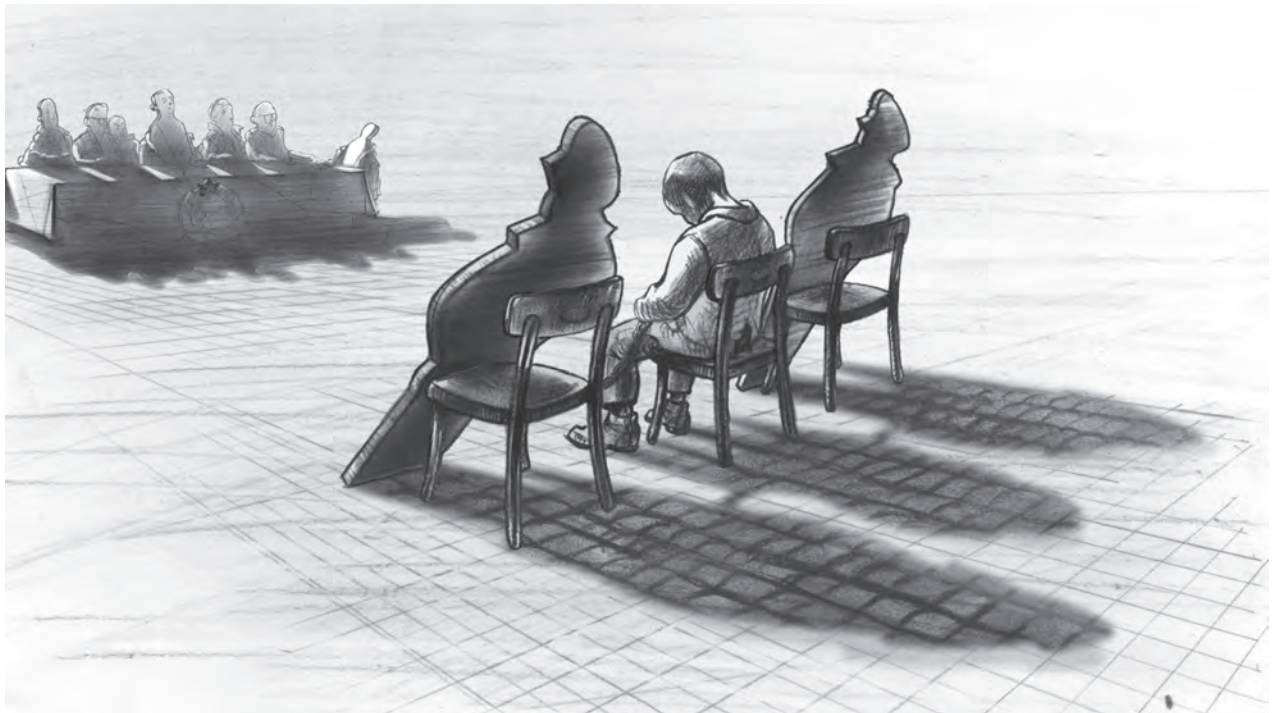
A jókedvű örmény temetése,
filmkocka, 2013

let végrehajtását dokumentáló szenttelen jegyzőkönyvet. Sajnálhatjuk, hogy – megannyi más, Szilágyi és társai által létrehozott alkotással egyetemben – ezek a filmek „rövidségük”, 5-30 perces időtartamuk miatt nem kerülhetnek a filmszínházak műsorára. A tévéadók is ritkán élnek a lehetőséggel, s egy-egy speciális bemutató-sorozat, netán animációs fesztivál kivételével, ritkán kerülnek a nagyközönség színe elé. Pedig a szakmai berkekben világszerte elismert, a rendszerváltás után széthullott, majd újraéledt magyar animáció megérdemelné, hogy újabb és újabb nemzedékek részesüljenek értékeiből.

Ami egyébként Zoltánt illeti, ha emlékezetem nem csal, vagy másfél évtizede volt alkalmam Kecskeméten forgolódtomban meglátogatni őt, jóízű beszélgetést folytatni vele, és betekinteni az Animációs Filmstúdió boszorkánykonyhájába. Most, hogy Szilágyi Varga Zoltán folyóiratunk vendégművésze lett, tüzetesebben utánanéztem. Bőven akadt élvez-

zetes nóvum számomra ennek a gazdag életműnek a tárházából. És – urambocsá! – azt is felfedeztem egy ugyancsak Kecskeméten lakozó barátom, Komáromi Attila közlése alapján, hogy Zoltánt megilleti a „szekérenszületett” epitheton. Nem, művésziünk nem bíborbanszületett, mint Konstantin császár, hanem egy... parasztszekéren, valahol a Mezőségen, Zombor és Kékes között, de nem vált dadogóssá, mint ahogy azt a közhiedelem tartotta szűkebb pátriájában. Némi képzelőerővel világra jöttének mobilis körülményeit bátorságosan társíthatjuk változatos életpályájának a mozgófilmhez való kötődésével...







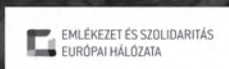
Memento, spot kép, 2016



WWW.ENRS.EU/JANUARY27

A HOLOKAUSZT ÁLDOZATAINAK NEMZETKÖZI EMLÉKNAPJA JANUÁR 27.

PRODUCERS



FUNDING & PARTNERS



GRAPHIC & SPOT DESIGN
SZILÁGYI V. ZOLTÁN



*Koan / Ne beszélj, filmkocka,
2004*

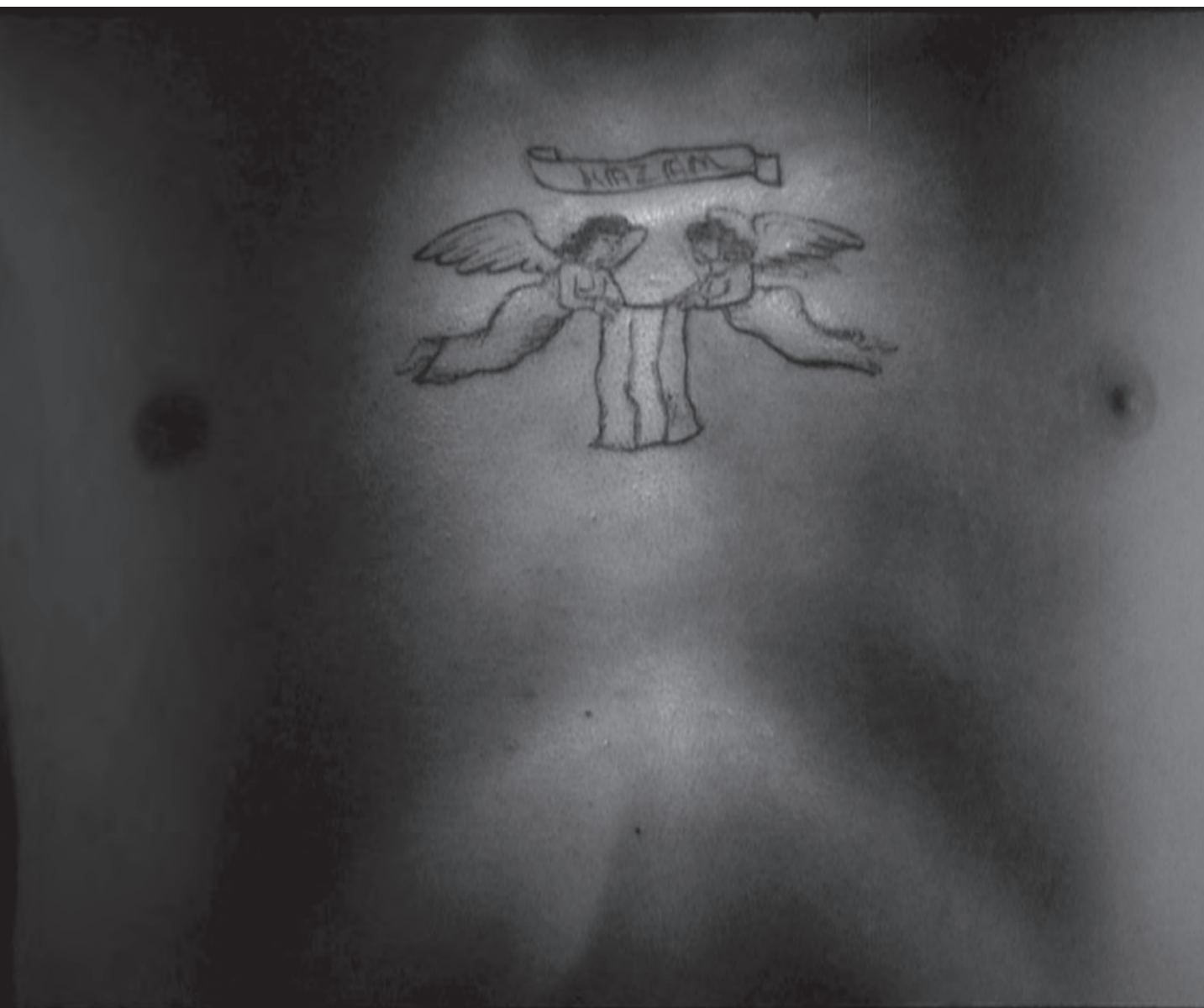
50

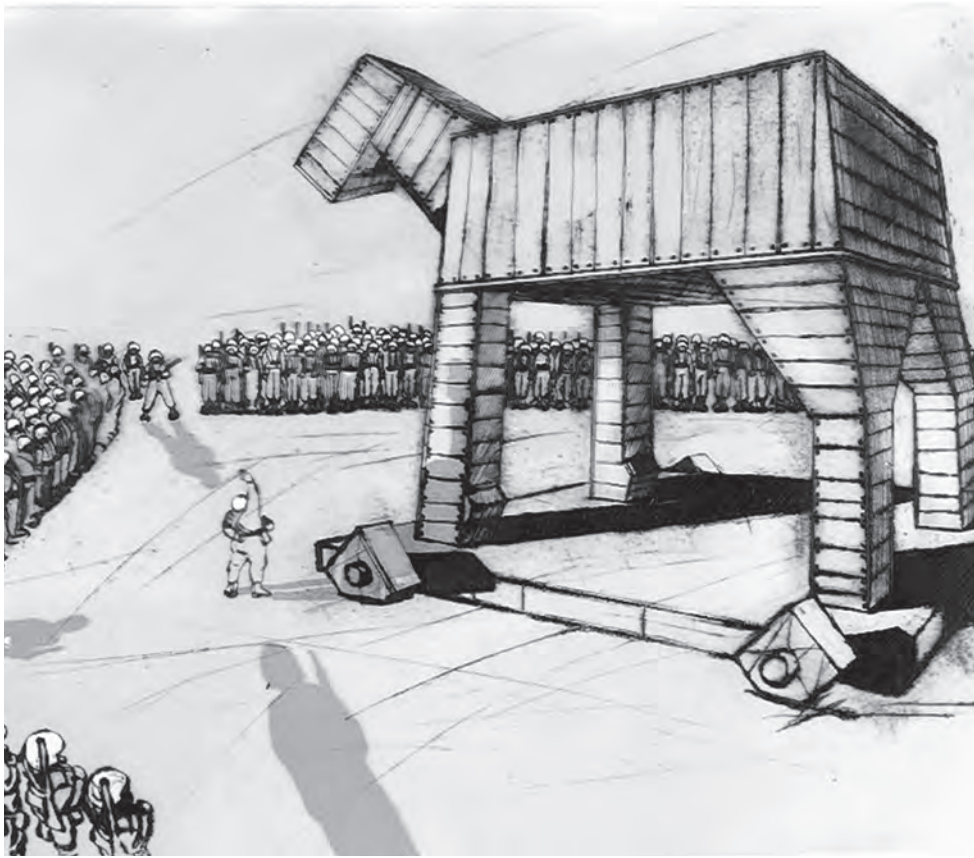


Masírozás, filmterv, 2014









*Éjszakai kultúrtörténeti
hadgyakorlat, filmkockák,
1992*

TÓTH HAJNAL

Fantáziák Janus Pannoniusra – avagy változatok egy ötszáz éves költeményre

Kultúra

Hányan és miként fordították le latinból magyar nyelvre Janus Pannonius legismertebb, *Búcsú Váradtól* című versét? Milyen plusz hangulatot adhat egy alkotásnak a műfordítás? Ki fordította le román nyelvre Janus Pannonius említett költeményét, és hol hangzott el először románul a mű? Egyebek mellett ezekre a kérdésekre kaphattak választ, akik részt vettek a *Búcsú Váradtól* című hangfantázia bemutatóján.

A nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszékének szervezésében december 17-én mutatták be a *Búcsú Váradtól* című hangfantáziát a PKE Bartók termében. A rendezvény második felében **Balázs Géza** nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár *Tetten ért szavak* című rádióműsorából is kaptak ízelítőt a résztvevők. Balázs Géza mellett közreműködött **Gui Cristian**, a PKE angol szakos hallgatója, **Magyari Sára** nyelvész és **Pölcz Ádám** doktorandusz.

*

Balázs Géza felvezetésképpen elmondta: a *Búcsú Váradtól* című hangfantázia során több fordítást próbálnak egybe-csúsztatni. Ezután a nyelvész, néprajzkutató tanítványa, Pölcz Ádám játszott zongorán a hangulatot megalapozó dal-lamokat, majd a már említett szereplők frappáns forgató-könyv szerint adták elő a hangfantáziát.

Levetítettek egy kisfilmet a Janus-kötetből beszken-nelt képekből, mialatt Györe Zoltán *Magyar századok* című orató-riumából hangzott el egy részlet.

TÓTH HAJNAL újságíró, szer-
kesztő (1971, Nagyvárad).
Szülővárosában érettségi-
zett, újságírói tanulmányo-
kat folytatott, majd a PKE
szociológia szakán diplo-
mázott (2007). Előbb a *Biha-
ri Napló* riportere, szerkesz-
tője, majd a nagyváradai
Reggeli Újság napilap mun-
katársa. 2014 májusától a
Várad folyóirat kulturális
rovatának szerkesztője.

Ezután rövid, lényegre törő ismerte-
tők hangzottak el. A szereplők felvált-
va sorolták el ezeket. Megtudhattuk
például a poétáról, miszerint: „Félezer
éves, modern magyar költő, akinek
egyetlen sora sincs magyarul. (...)”
Latinsága elzárta a nagyközönségtől
még akkor is, amikor az írni-olvasni
tudás már általánossá vált” – írta
Csorba Győző a '80-as években Janus
Pannoniusról. Műveit azonban töb-
bek többféleképpen lefordították, és
ezek a fordítások „mindig az éppen
időszerű nyelvre történtek”, így „meg-
adták neki azt az elégtételt, hogy
maibb magyarsággal szólalhasson
meg”, mint a későbbi magyar utódok.



Janus Pannonius egyik legismertebb verse a *Búcsú Váradtól* című költemény. Címe latinból szó szerint fordítva így hangzik: *Az elmenő távoztában búcsúzik Várad szent királyaitól*. Ennek a Janus-versnek 28 magyar nyelvű megfelelője ismeretes. A fordítók között van Kányádi Sándor és Weöres Sándor, Bede Anna és Muraközy Gyula is. Talán a legismertebb az összes közül Áprily Lajos fordítása. (A verset bejátszották felvételről, Végvári Tamás színművész szavalta el.)

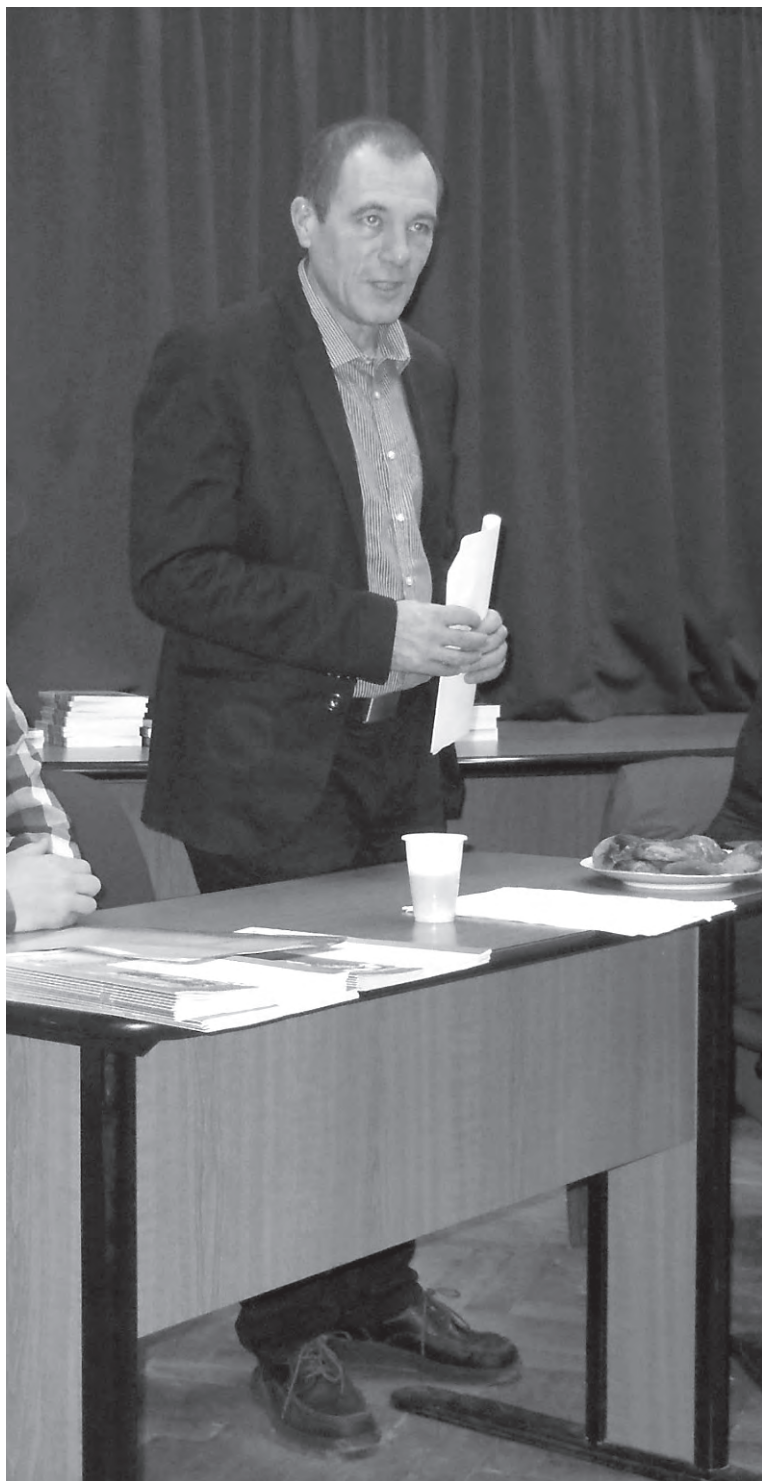
A búcsú ambivalens érzés: magába foglalja a lelkesedést, amely az új felé vezet, és a szomorú lemondást, amelyben felfelcsillan a visszatérés reménye. Janus Váradról a Dunához, Budára indul, tekintetével még egyszer egybefogja a szeretett várost, sorra veszi azokat az emlékeket, amelyek meghatározóként benne élnek. Mindehhez festői háttérrel szolgált a tél. (A szereplők részleteket olvastak föl a különféle fordításokból, majd felvételről a vers latin nyelvű régizene-feldolgozása is megszólalt a Musica Historica előadásában.)

A vers legismertebb sora a strófák végén megjelenő refrén, amely minden fordításban más szavakkal, de ugyanabban a ritmusképletben – hendecasyllabusban – ölt testet. Ez leginkább a Musica Historica-féle feldolgozásban hallható: *Quam primum, comites, viam voremus*.

*A Holnaposok szobránál
a májusi Anyanyelvi
Konferencia résztvevői*

Janus feltehetően Martialistól kölcsönözte a refrén sorát, mely az indulásra való biztatást hordozza magában – magyarul immár huszonnyolcféleképpen. (A szereplők felváltva, egymás után felolvastak néhány refrénváltozatot.) „Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk” – mondja Áprily Lajos fordítása. Ez persze költői és nem szó szerinti fordítás – gondolván itt a „fogyjon az út” szerkezetre. Az újrafordítók közül – mások mellett – Garai Miklós vagy Weöres Sándor voltak azok, akik merték vállalni a szó szerinti fordítást: „viam voremus”, azaz „fajluk sietve az utat”.

A vers értelmezése-fordítása azonban máshol is kérdéseket vet fel. A refrén fordításai különböző szemszögből nézik az utazót: van, amelyik fordítás azt sugallja, hogy a vers szereplője már útközben van, és onnan tekint vissza a városra – ilyen például Geréb László 1940-es fordítása is: „Hajtsunk, fiúk, sietve hát!” Ha megnézzük azonban a vers eredeti címét – *Az elmenő távoztában búcsúzik Várad szent királyaitól* –, világossá válik, hogy a még csak induló utazó búcsúzkodását olvassuk, azét, aki utoljára még megállva megemlékezik a város számára fontos nevezetességeiről: a város gyógyvizeiről, a híres könyvtárról és Szent Lászlóról, akinek „bő nektárt verítékezett a teste”. Az indulás zökkenéseit és az induló utazó lelkesedését híven tükrözi a Kaláka együttes feldolgozása. (E zenei feldolgozást is meghallgathattuk az előadás során.) A vershelyzet tehát az indulás előtti pillanaté, a „már csak egyet alszunk” felfokozott izgalmi állapota, amely



Balázs Géza beszélt
a versfordítások játékos
egybecsúsztatásáról

telítve van a humanizmus által kedvelt jelképekkel: a Duna Budát, a Körös Váradot, az „urunk” pedig Vitéz Jánost jelenti. (Ezután a szereplők játékos módon, hol kánonban, hol együtt szavalták a versrészleteket, a különféle fordításokat.)

*

A hangfantázia befejezéseként a *Búcsú Váradtól* román nyelvű fordítása hangzott el Gui Cristian előadásában. Mátray László Gyula, a Csiky Gergely Állami Magyar Színház művésze fordította le Janus Pannonius búcsúversét, s az ún. ősbemutató tavaly májusban volt a PKE-n, a 13. Anyanyelvi Konferencián. Román fordításban az *Adio Oradieii* címet viseli a vers. (Sátoraljaújhelyen, a nyelvésztáborban is elhangzott a költemény románul.)

*

Az esemény második felében Balázs Géza és Pölcz Ádám jóvoltából a *Tetten ért szavak* című rádióműsorból is kaptak kóstolót az érdeklődők. A humorra helyezték a hangsúlyt. Balázs Géza megjegyezte: a tanárok általában gyűjtik az aranyköpéseket. Érdeemes is evvel foglalkozni, hiszen az élet és a diák csodákra képes, fűzte hozzá. Képzeletben tehát e mulatságos aranymondások révén barangolhattunk például az állatvilágban, elhangzottak „csajozós dumák”, gyermekdalok jogásznnyelven, meg arról is volt szó, a gyermekek mi mindent tanulhatnak őket fenytítő szüleiktől. A válogatás és az előadásmód kellőkép-

pen felvidította a társaságot. Akinek még volt kedve, ideje, maradhatott tovább egy kis kötetlen beszélgetésre is.

*

A rendezvény után Balázs Gézát kértük, beszéljen arról, miként adódott a hangfantázia ötlete, miért éppen Janus Pannoniust választották ki. A nyelvész, néprajzkutató nemcsak az ELTE-n tanít, hanem a PKE-n is, így otthonosan érzi már magát Nagyváradon. Elmondta: csodálatos lehetőség, hogy bemutatthatták itt e hangfantáziát. A Kovács Sándor Iván szerkesztette *Janus Pannonius búcsúverse* című könyv (Pannónia Könyvek) tartalmazza az összes magyar nyelvű fordítást. Ezer színe van mindenik műfordításnak. Mindegyikben van valami érdekes, figyelemreméltó. Innen adódott az ötlet, hogy létre lehetne hozni ezeknek alapján egy hangfantáziát. Egyébként a hangfantáziák eléggé divatosak voltak a '60-as években a Magyar Rádióban. Ezeknek lényege az, hogy egymásba csúsztatnak hangokat, hangulatokat. A *Búcsú Váradtól* című hangfantázia során egymásba csúsztatták a fordításokat, különös hatást érve el ezáltal. Kicsit avantgárd jellegű az egész, állapította meg Balázs Géza. Nem ez az első hangfantázia, amivel foglalkozott. A *Felelet a Mondolatra*

is hasonlóképpen készült el. (A *Mondolat* a nyelvújítás elleni gúnyirat volt, amelyet Somogyi Gedeon szerkesztett és Veszprémben 1813-ban adott ki. A *Mondolatra* a *Feleletet* Kölcsey Ferenc és Szemere Pál készítette. Ők megtorlásul az ósdi stílust parodizálták, és erős gúnnal Somogyit tették szánavalom és nevetség tárgyává.) „Apró ötlet volt. Sokaknak tetszett. Mulatságos lett. Hangulati elemeket kellett belevinni. Egyébként előadhatatlan” – magyarázta Balázs Géza. A *Búcsú Váradtól* című kompozíciót is több helyütt előadták már. Ebben a formában az is elviseli, aki amúgy nem versbarát. A lényeg a játék. Olyan művet választanak ki, aminek van valamilyen nyelvi vonatkozása. Lehet az régi, leporolásra méltó szöveg is. Vannak további tervek, valószínűleg egy Vörösmarty Mihály-műből készül a következő hangfantázia.



A rendezvény résztvevői
a Bartók teremben

LOVÁSZ ANDREA

Ókori és középkori irodalom az erőszak tükrében

Iliász és Roland-ének

kertje

A háború nem okvetlen lételeme, mégis állandó része az emberiség történelmének. Nehéz lenne azonban megmondani az első háború pontos időpontját s keletkezésének okát. Az emberek valószínűleg mindig harcoltak egymással. A hatalmi vágy, az uralkodási hajlam vagy a leigázás öröme és a túlélési ösztön mind-mind szerepet játszottak ebben.

A tudományok

A háború alappillére az erőszak, azaz olyan vaktában elkövetett vagy előre eltervezett cselekmény, amely más élőlénynek fájdalmat, sérülést, szenvedést okoz, illetve más embereket valamire fizikai erővel vagy hatalmi nyomással kényszerít. De erőszak nem csak háborúban van jelen. Testi sértés, rongálás, kínzás vagy molesztálás – ugyanúgy erőszak szülte cselekvések. A vadászat után, amely a táplálékszerzés elkerülhetetlen és legfőbb módja volt, a háborúban, harcokban elkövetett erőszakos cselekmények az olyan legrégebbi tettei az embernek, amelyeket erőszak szült. S az ember, miután megtanult rajzolni, mesélni, megtanult írni, előszeretettel mondta el, vagy jegyezte le harcokkal teli történeteit hol száraz adatokkal, hol kiszínezve őket a nagyobb hatás kedvéért. A vadászat képi ábrázolása az ember legrégebbi művészi alkotásai közé tartozik. A háborúk leírása pedig az emberiség első irodalmi alkotásai közé. Kerettörténettel, vagy anélkül. Az ember ösztönösen tanulta meg ábrázolni a tény, hogy erőszakos teremtmény. És a háborúk adatszerű leírásai után nem is történetelt másként, mint hogy a nagy események leírásai ékkövei legyenek az elkövetkező irodalmaknak.

A mai időkben nem kell az embernek megerőltetnie magát ahhoz, hogy észrevegye, milyen erőszakkal teli világban él. Elég, ha kinyit egy újságot, bekapcsolja a tévét, leül az internet mellé, vagy csak kinéz az ablakon... Közvetve vagy

LOVÁSZ ANDREA (1975, Pozsony, Szlovákia) a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem kulturológia szakán végzett. Szülővárosában él, bérszámfejtőként dolgozik. Néhány rövidprózaja antológiában és folyóiratokban jelent meg.

közvetlenül az erőszak jelentős mértékben határozza meg életünket. Arról, hogy miért vált az emberi lény egyéb tulajdonságok mellett erőszakossá is, sokat lehetne elmélkedni. A cél most azonban nem ezen okok keresése és megtalálása. Az *Iliász* és *Roland-ének* két különböző korban született meghatározó irodalmi alkotás. Mindkét mű történetét egy háború kísérte végig. Az út, mely elvezette az embert e történetek megalkotásáig, talán érzékeltetni tudja az erőszak mindenkori jelenlétét.

Agresszió és erőszak – jelentésében két szorosan összefüggő kulcsszó, melyeket gyakran egymás szinonimájaként használnak. Míg azonban az agresszió inkább természetinek, természettudományi kötődésűnek mondható, az erőszak határozottan

társadalmi és szociokulturális jelenség, melynek valamilyen szintű elfogadását vagy el nem fogadását az egyes kultúrák, társadalmak határozzák meg. A mai legitim erőszakkiélés legelterjedtebb formája a medialisztált erőszak, vagyis az erőszakos filmek, képregények, kiadványok, számítógépes játékok formájában megjelentetett mesterséges erőszak. Megkérdőjelezett szükségességét a megszámlálhatatlanul sok termék cáfolhatná meg. De választ a miértekre hosszú elmélkedés után sem kaphatnánk. Tény azonban, az erőszak ilyen fajta ábrázolása nem új keletű, nem a modern kor találta fel. Az idő előrehaladtával csak a lehetőségek változtak.

Ahhoz, hogy megérthessük az ókori görögök kultúráját és annak kifejezési módját, szükséges ismernünk a kort, melyben éltek, de még inkább szükséges ismernünk mitológiájukat, amely beáramlott életük minden területére. Vallásukról és isteneikről sokat megtudhatunk Homérosz két nagy alkotásából, az *Iliászból* és *Odüsszeiából*, valamint Hésziodosz műveiből, a *Munkák és napokból* és a *Teogóniából* (Istenek születése). A leginkább Homérosz epikájából megismert „Olümposzi vallás” viszont nem azonos teljes mértékben a görög vallással. Az alsóbb néprétegeket kevés szellemi kapocs fűzte az arisztokratikus isteni felfogás elképzeléséhez. Ők nem a legfőbb istentől, Zeustól és társaitól várták a segítséget, támogatást. Sokkal inkább azoktól az istenektől, amelyek a földművelés, szőlőtermesztés, állattenyésztés vagy a kézműves munka patrónusai voltak. Ezek az emberek a megélhetésükért imádkoztak hozzájuk, s valószínűleg nagyon messze álltak attól, hogy egyáltalán eszükbe jusson a királyaik és nemes feljebbvalóik isteneitől kérni valamit. A legtöbb nagy irodalmi alkotást nem a nép mítoszai ihlették.

A görög istenek rugalmasak voltak, nem földhözragadtak, s az idő múlásával változhattak is. Köztudott, hogy ezek az istenek antropomorf tulajdonságokkal rendelkeztek, amiből egyértelműen lehet következtetni emberi agyból való származásukra. Nem a mitológia mondja el, hogyan keletkezett a világ és az ember, éppen ellenkezőleg, az ember mesél önmagáról rajtuk keresztül. Az isteneket felruházva saját emberi tulajdonságaival, saját külsejével alkotja meg azokat a történeteket, amelyeket emberi mivoltából átélhet bárki. Ha nem is olyan eltúlzott formában, ahogy azt előadták. Mert bárki szerethetett, gyűlölhette és szeretett és gyűlölt is olyannyira, hogy akármit meg-

tett volna azért, hogy ezeket az érzéseket valamilyen formában kifejezze. Hogy az embernek miért volt szüksége arra, hogy isteneket alkosson magának, kérdéses. Talán csak kibúvót keresett magának a felelősség alól. Mert ha ráfogott valamit az isten akaratára, máris elhárította azt. Talán uralkodni vágyott, talán szeretni és gyűlölni jobban, mint megtehette, vagy talán csak felnagyítani kicsit önmagát, s magasztalni tetteit, mint ahogy magasztalta később az istenek és hősök cselekedeteit is. Ki tudja? De akárhogy is volt, alaposan kiélhette fantáziáját, ami tudjuk, végtelenül nagy.

Ha végigkísérjük a világ és az istenek születését, erőszakos cselekedetek sokaságának lehetünk tanúi. A hosszú úton, míg eljutottak a hierarchikus rendszer megállapodásáig, számtalan harcot folytattak egymással, és számtalan gonosz tettet követtek el egymás ellen hatalmi vágytól hajtva és félelemtől szülve. S mivel tulajdonságaik emberiek voltak, épp annyira elnézhetővé tették ezáltal az ember cselekedeteit is, mint saját magukét. Nem mindig büntették meg tehát azt, akit meg kellett volna, míg más nagyobb büntetést kapott a kelleténél. Ez igazságtalan volt, s az igazságtalanság érzése viszályt szül. A viszályból harcok keletkeznek, a harcokból háborúk.

Az embernek szüksége volt már az ókori Görögországban is arra, hogy hőseket alkosson magának, akik emberfeletti erővel küzdenek meg különféle szörnyekkel és gonosz zsar-

nokokkal másokért vagy önmagukért, s hogy megvédjék azt, ami az ógörög arisztokráta számára az egyik legfontosabb dolog volt, a becsületüket. A szörnyek mindig nem létező teremtmények voltak, amelyek a legkülönfélébb formákat jelenítették meg. Ilyen volt a krétai Mínosz király labirintusába zárt félig bika, félig emberi lény, a Minotaurusz. Mínosz, miután győzedelmeskedett Athénnal vívott háborújában, adóként minden kilencedik évben hét ifjú athénit követelt áldozatként a Minotaurusznak. A szörnytől hősies küzdelemben Thészeusz szabadította meg az athéni népet, akit a város megalapítójaként emlegettek csak ezután. Héraklész, hogy megtisztuljon bűnétől, miután Héra által előidézett örületében lemészárolta saját három és testvére két gyerekeit, Apollón tizenkét feledatot rótt ki rá. Egyebek mellett meg kellett ölnie a keménybőrű oroszlánt, amely Nemea városát terrorizálta, Hydrát, a kilencfejű vízi kígyót, az emberevő vaskarmú és vasszárnyú madarat, Diomédész emberi hússal etetett kancáit, valamint Kerberoszt, a háromfejű kutyát, amely az alvilág kapuját őrizte. Héraklész természetesen összes kirótt feladatát elvégezte, megerősítve ezzel még inkább előre megjósolt nagyságát és erejét. De a hősök nemcsak képtelen-nél képtelenebb lényekkel küzdöttek meg, hanem emberekkel is, akik gonoszak és kegyetlenek voltak. Olyannyira, hogy mit sem számított nekik egy élet kioltása akár pusztán csak kedvtelésből. Uralkodtak a népen és rendszerint keménykezű harcos királyok voltak, akiknek harciassága messze földön híres volt és rettegett. Héraklész mindamelllett, hogy életeket mentett meg, a saját becsületére is nagyon ügyelt. Miután Laomedón trójai király jutalmát visszautasította, amiért megmentette lányát a tengeri szörnytől, elfoglalta a várost, a királyt pedig megölte. Mindezt azért, mert foltot ejtett a becsületén és csak így érezhette kiegyenlítettnek a számlát. A szemet szemért, fogat fogért hozzáállás többszörösen eltulozva működött a görög mitológiában.

Az ókori görög mítoszok világa gazdag és színes fantáziával mesél olyan dolgokról, amelyek nem történtek és nem is történhettek meg. A mítoszok kitalált mesék, amelyeket előszeretettel adtak elő évszázadokon keresztül olyan énekmondók, akiknek a neve egyáltalán nem, vagy csak későbbi feljegyzésekből maradt fenn. Voltak azonban olyan mítoszok is, amelyek valós történeteken alapultak, s olyan előadók, akiknek nevét még évezredekkel később is ismeri a világ. A legismer-

tebb énekmondó Homérosz, s a legismertebb műve a Trójai mondakörből való *Iliász* és *Odüsszeia*.

Az *Iliász* a tíz évig tartó ostrom vége felé járó ötvenkét napot meséli el, ám az előzmények évekre nyúlnak vissza, amikor a nagy görög hős, Akhilleusz még a világon sem volt. Zeusz és Poszeidón is szerette volna megszerezni magának Thétiszt, a tengeri istennőt. Miután azonban tudomást szereztek Prométheusz jóslatáról, mely szerint Thétisz fia felülkerekedik apján, saját érdekükben egy halandó királyt, Péleuszt választották neki férjül. Ő lett Akhilleusz apja. Nagy esküvőt szerveztek tiszteletükre, ahová mindenkit meghívtak, aki számított isteni körökben, kivéve Ériszt, a viszály istennőjét. Úgy tűnik, ezt az alkalmat igazán nagy dolognak tartották, mert mindenképpen el szereték volna kerülni az egyébként szokásos bonyodalmakat. Csakhogy Érisz kizárásával épp ellenkezőleg történtek a dolgok. Egy olyan folyamatot indítottak el, amely Trója pusztulásához vezetett. Ériszt megsértették, s bosszúból egy aranyalmát gurított Héra, Athéné és Aphrodité közé, miközben csak ennyit mondott: a legszebbnek! Érisz végül mégiscsak elérte küldetését, viszályt szított. A három istennő mindegyike magának szerette volna az almát, de hosszú viaskodás után sem jutottak semmire. Végül aztán Zeuszhoz fordultak, döntsön ő. De mivel a legfőbb isten nem akart két istennővel haragban lenni, ha az egyiknek odaadja az almát, egy ezt elkerülendő ötlete támadt. Elküldte Hermészt, vigye el Hérát, Athénét és

Aphroditét Ida hegyére az almával együtt. Él ott egy pásztor, Parisz, döntse el ő a vitát.

Parisz nem egyszerű pásztor volt, hanem a trójai király, Priamosz és felesége, Hekabé fia. Amikor meg kellett születnie, anyja égő fáklyát látott álmában, ami felgyújtotta a várost. A jós ezt úgy magyarázta, hogy az újszülött gyermek a város pusztulását okozza majd. Priamosz elvitette hát a fiút Ida hegyére, ahol az állatok elesége kellett volna hogy legyen. Ám egy anyamedve vigyázott rá addig, míg pásztorok magukhoz nem vették és felnevelték. Parisz egyszerű életet élt, míg Hermész meg nem jelent nála a három istennővel, hogy válassza ki közülük a legszebbet. Mivel ez Zeusz parancsa volt, nem mondhatott nemet. Mindhárom istennőt szépnak találta. Nem tudott dönteni, mígnem azok el nem kezdték befolyásolni őt különféle ígéreteikkel. Héra Ázsia fölötti uralmat ajánlott neki az almáért cserébe, Athéné nyereséget minden háborúban, Aphrodité pedig a legszebb nőt feleségnek. Parisz igényeinek megfelelően döntött. Uralkodni nem akart és háborús hírnevet sem, de egy feleség, aki ráadásul a legszebb is, hízogó volt számára. Az almát Aphroditének adta.

Azokban az időkben Helénét, a spártai király, Meneláosz feleségét tartották a legszebb nőnek. Heléné Zeusz és Léda lánya volt, s boldog házasságban élt Meneláossal. Arról, hogy milyen döntés született Ida hegyén, mit sem tudott. Parisz időközben eljutott Trójába, ahol éppen az ő tiszteletére rendezett ünnepi játékokat Priamosz király, mivel ennyi idő elteltével sem szüntenek meg bánkódni eldobott fiuk után. Parisz úgy döntött, jelentkezik a versenyre, s ekkor Kasszandra, a híres jósnő felismerte. S bár óva intette a szülőket attól, hogy visszafogadják őt, azok mégis örömmel vezették be kastélyukba. Csak ezután lépett színre Aphrodité, hogy teljesítse ígését. Szerelmi vágyat ébresztett Pariszban, amikor az Meneláosznál járt vendégségében Spártában, s azonnal beleszeretett Helénébe. Később kihasználva a király távollétét, magával vitte őt Trójába. Egyes állítások szerint Heléné önszántából ment, mások szerint viszont, amit Meneláosz is erősen hangsúlyozott, Parisz elrabolta feleségét nagy királyi kincsekkel együtt. Akárhogy is volt azonban, Parisz a spártai király vendégszeretetével visszaélve becsületét sértette meg, amit Meneláosz egyértelműen nem hagyhatott annyiban. Először azonban mégis békésen kívánta megoldani a dolgot.

Odüsszeusz kíséretében Trójába ment, hogy visszakövetelje azt, ami az övé, de Parisz csak a kincseket lett volna hajlandó visszaadni, Helénét nem. Priamosz kiállt fia döntése mellett, ha egyet nem is értett vele. Meneláosz háborúval fenyegetőzött, s a fenyegetést tett követte. Bátyjához, a műkénéi királyhoz fordult segítségért. Agamemnón felszólította az akháj királyokat, álljanak melléjük. S mivel a becsület megvédése mellett hatalmas háborús zsákmányról is szó volt, amivel Trója rendelkezett, a görögök addig soha nem látott hadsereget állítottak szembe a várossal. Trója elszántan védte magát, a görögök pedig a város előtt vertek tábor. Ez a felállás nem változott közel tíz évig.

Homérosz az *Iliás*ban nem foglalkozott különösképpen az előzményekkel és nem foglalkozott a tízévi végeláthatatlan harci állapottal sem. Az *Iliás* akkor kezdődik, amikor már közel a végkifejlet – Akhilleusz mindent elsöprő haragjának kiváltó okával. Agamemnón, hogy véget vessen a görög sereget sújtó dögvésznek, melyet Apollón küldött rájuk, visszaszolgáltatja apjának az elorozott leányt. De hogy mégse maradjon zsákmány nélkül, Akhilleusz rabszolganőjét, Brízeiészt sajátítja ki magának. Ezzel a tettevel oly mélyre gázolt a nagy görög hős becsületébe, hogy az bosszúból elhatározta magát a harcoktól, alaposan csökkentve ezzel a görög sereg önbizalmát, de ugyanannyira növelve a trójaiakét.

Ám Pariszban feltámadt a lelkiismeret. Elvégre az egész háborúnak elin-

dítója volt. Egyezséget kötöttek, hogy míg az összes akháj és trósz leteszi a fegyvert, ő meg Meneláosz megküzd egymással Helénéért és a vele együtt elhozott kincsért. A trószok és akhajok meg barátságot kötnek és véget vetnek a harcoknak, bármelyikük is győz. Mikor azonban Meneláosz már győzelemre állt, Aphrodité közbelépett és kiemelte az általa kedvelt Pariszt a halál torkából. A küzdelmet annak ellenére, hogy senki sem halt meg, a spártai király nyerte, s az egyezés értelmében követelte a jussát. Eközben Ida hegyén az istenek mély tanakodásban voltak. Zeusz töprengett, harcot ébresszen-e, vagy szövetséget kössen. De mielőtt bármi döntést hozott volna, akár a béke érdekében, amerre hajlott, Héra és Athéné határozottan elutasították a háború befejezését. E két istennő haragja Parisz, s ezáltal Trója irányába végtelenül nagy volt. Nem nyugodhattak addig, míg nem tudhatták biztosnak a város s Priamosz király összes fiának elését. Zeusz pedig, úgy tűnt, könnyen meggyőzhető, hiába istenek és emberek atyja. Hiszen nem sokkal előtte még olyan határozatot hozott, miszerint büntetni fogja a görög sereget Akhilleusz becsületsértése miatt, amelyet Agamemnón követett el ellene. Ekkor Zeusz parancsára Athéné csellel rászedte Pandarosz trójai harcost, hogy nyilával célozza meg Meneláoszt. De hogy meg ne ölje, arról is gondoskodott. A nyílvevőt félreterelve csak sebet ejtett Meneláosz testén.

Mi kell egy háborúhoz? Miféle hozzáállása az embernek, amely hosszú évekre szól? Elhivatottság, szenvedély, bátorság és nem az a harci ösztön, amely ősidőktől fogva meghatározza az emberiségnek erőszakkielési oldalát. Tény, erőszakos tettet nem mindig önszántából vagy jókedvében követ el az ember. Háborúba se megy mindig azért, mert kifejezetten azt akarja. De az erőszakos tettek ábrázolása mindig tudatos. Legyen az barlangrajz, festmény, szoborkompozíció, irodalmi alkotás, mozifilm, bármilyen célzattal történjék is. Ugyanúgy tudatos az egyes kultúrák, társadalmak, a régi városállamok általános nevelési módszere, amely a legmagasabb szinten elfogadott erkölcsök irányába tereli polgárait.

A háború mindig a férfiak „kiváltsága” volt. Ebből adódóan hősöké is ők váltak, miután véghezvittek nagy tetteket, vagy meghaltak csatamezőn életüket féltve vagy nem féltve, ahol valójában a döntő pillanatban már csak ez volt a tét. Egy hős fontos személyiség. Legyen kitalált vagy valós egyén,

s tettei akár túlzón előadottak, létezése közel oly szükséges, mint bármilyen más nevelő.

Homérosz spontán nyíltsággal adta elő a harci jeleneteket. Mindamellet tömör volt, egyszerű és rövid. Nem időzött sokáig, nem írta körül fölöslegesen a megemlített konkrét eseteket. Mintha csak egy gyors legyintéssel ennyit mondott volna, ez van és kész, minek erről többet beszélni? S valóban, ha egy dárda eltalál valakit az arcán, s orrán keresztül, nyelvét elvágva állánál jön ki újra, ugyan hogyan lehetne jobban fokozni az egyszerű ténynél? Homérosz mestere volt a harci jelenetek s az ezekből következő halálos sérülések leírásának. Ezekben nincs hiány az *Iliászb*an.

A szerencse hol a görög seregnek kedvezett, hol a trójaiaknak. Ez utóbbi Héra s Pallasz Athéné nehezen viselte. Olyannyira, hogy mikor Zeusz megtiltotta az összes istennek, hogy beleavatkozzon a háború menetébe, ők mégis megpróbáltak tenni valamit a görögök érdekében. Csakhogy Zeusz ígéretet tett Thétisnek. A görögöket nagy veszteség kellett érje, míg be nem teljesedik a sors, miszerint Akhilleusz újra harcba nem száll Patroklosz halála után. Hérának és Athénének ezt el kellett fogadnia.

Patroklosz Akhilleusz jó barátja volt, akit már enyhülő haragjában saját vértjével felruházva küldött csatába a trószokat elrettentőn. Csakhogy Patroklosznak meg kellett hálnia azért, hogy Akhilleusz újra a harcok

mezejére lépjen. A trójaiakat visszaszorították, már meszszebb harcoltak a görög hajóktól. Apollón és Zeusz gondoskodott arról személyesen, hogy Patroklosz ott haljon meg. Leütötték fejről sisakját, vértjétől is megszabadították, s miután ily védtelen lett a csata közepén, mindjárt meg is sebesítették. Hektór csak ezután mérte rá a halálos szúrást. Ádáz küzdelem kezdődött ezután Patroklosz testéért. Hektór a vértjét akarta, amely valójában Akhilleuszé volt, az akhájok meg vissza kívánták vinni őt a hajókhoz, hogy ott majd méltón eltemessék, miközben hírnököt küldtek Akhilleuszhoz, hogy értesítsék őt Patroklosz haláláról. Szenvedett Akhilleusz a hírtől, s indult csatába máris nagy hévvel.

Bármily nagy hős is volt Hektór, a rettegés, amely Akhilleusz képében tombolva közelített, őt sem kerülte el. Menekülőre fogta a dolgot. Háromszor kerülték meg a várat így, űzve-menekülve. Athéné ekkor Hektór testvérének képében megjelent mellette, mint biztató a harcra és segítőtárs. Megállt hát a trójai hős, s mielőtt egymásnak estek volna, csak annyit kért Akhilleusztól, legyen a harcuk tisztességes, bármelyikük is esik el, a másik testét kiadja népének. Akhilleusz azonban őrült gyűlölettel szívében utasította ezt vissza, aztán elhajította gerelyét, s harcolni kezdtek. Hektór sorsa eddig tartott, ő ezért született. Akhilleusz átszúrta lándzsáját nyakán, ahol már nem volt vért, s a halódó férfi még utolsó szavaival is arra kérte a görög hőst, adja ki tetemét, ne hagyja, hogy kuttyák falják fel tisztességes máglya helyett, de Akhilleusz hajthatatlan volt. Miután Hektór meghalt, a testét körülálló akhájok közelebb jöttek hozzá, s nem akadt, ki sebet ne ejtett volna rajta. Akhilleusznak azonban eszébe jutott Patroklosz, s Trója kapui helyett vissza, a hajókhoz indult seregével siratni és vigadni. Hektór testét csúfosan, két lábánál szekérhez kötözve húzta maga után.

Patrokloszt hatalmas máglyára rakták négy szép paripával, két ebbel és tizenkét lenyakazott ifjú trójaiával, míg Hektór teteme a porban hevert, s az ebek csak azért nem érintették, mert Aphrodité vigyázott teste épségére. Patroklosz tiszteletére versenyeket rendeztek a görögök maguk között, de Akhilleusz még mindig nem nyugodott meg. Túl nagy volt a távolság a gyász és az elégtételnek szánt bosszú között.

Apollón azonban a tizenkettedik hajnal után végre felszólt az istenek előtt Hektór érdekében, mert már nem tudta nézni, amit Akhilleusz a testével művelt. Rászedték előbb Thétiszt, s Thétisz Akhilleuszt, hogy váltság fejében adja ki Hektór holttestét. Hermész kíséretében nem más, mint maga Priamosz király jött el Akhilleuszhoz, s úgy meghatotta a hőst, hogy az vele együtt zokogott, s gondolkodás nélkül adta ki neki fia holttestét. Megegyeztek, hogy tizenegy napon át, míg Hektórt gyászolják, szüneteltetik a harcot. Priamosz hazavitte Hektór tetemét, ahol őt szépen eltemették. Az *Iliász* itt fejeződik be. A háború azonban még folyt tovább. Arról, hogy miként ért véget, legtöbbit Homérosz *Odüsszeiájából* tudhatunk meg, és olyan attikai tragédiákból, amelyek ebből merítettek példákat a nagyszabású emberi sorsok és megpróbáltatások ábrázolásához.

Hektór halála után Akhilleusz sorsa is beteljesedett. Parisz Apollón vezérelte nyílve szeje sebezte meg az egyetlen helyen a testén, ami nem volt védett, a sarkán. Egy görög jós azt állította, Trója addig nem fog elesni, míg Akhilleusz fia, Neoptolemusz nem csatlakozik a háborúhoz. Odüsszeusz könnyen meggyőzte a fiataalt erről. A görögök cselhez folyamodtak. Tízéves táborukat felverték, s hajóikkal elindultak a tenger felé. Csak egy kémet hagytak hátra, aki arról informálta a trójaiakat, hogy a görögök feladva a háborút egy hatalmas falovat hagytak itt a békekötés jeléül, ajándékként. A nagy vigadás után azonban, amit a trójaiak csaptak a nyere-

ség hitében, a görög katonák előmászta a falból, kinyitották a kaput a már ott várakozó seregüknek, és elkezdődött a mészárlás. Kora reggelre a város elesett. Neoptolemusz személyesen ölte meg Priamosz királyt és az egyik forrás szerint ő volt az, aki Hektór kicsi fiát a trójai várfal tetejéről a mélybe vetette. A trósz vezérek közül Aineiász volt az egyedüli, aki túlélte a támadást és elmenekült. Trója elnéptelenedett és gyakorlatilag megszűnt létezni. A görög hősök és vezérek, miután szétosztották egymás között a zsákmányokat, elindultak hazafelé. Ám közülük csak keveseknek adta meg a sors, hogy valaha haza is érjenek. De ez már más történet...

Egy háború mindig okot ad arra, hogy beszéljenek róla, miután véget ért. Van, aki tényeket közölve emlékezik, van, aki képeket ragad ki, egy-egy pillanatot idéz fel, míg más hosszú cselekménysoron tűnődve el, mély lelkivilágok szakértőjeként mesél oly áhíttal, hogy bárkit magával ragad érzéseiben. Teljen el egy év, húsz, több száz vagy kétezer esztendő. Pedig mit számít ma már egy olyan esemény, amely régen a feledésen túl történt? Miért érinti meg mégis a mai olvasót egy ókori mű?

Minden alkotás egyfajta bizonyítéka korának, annak, ahogy azt akkor látta, látni szeretne volna valaki. Az *Iliász* egy nagyszabású ókori hősköltemény, melynek célközönsége az ógörög arisztokrácia volt, egyértelmű alapokon épült hierarchikus rendszerével. A mindenható és megváltoztathatatlan Sors jelentős szerepet kapott a cselekmények előrehaladásában, a hősök gondolkodásában és tetteiben, valamint az istenek beleavatkozásának mértékében. Homérosz remekművet alkotott nagy egészében és apró, már-már jelentéktelen darabjaiban egyaránt, odafigyelve olyan villanásnyi hősökre is, akiknek szerepe csupán az épp lesújtó halál volt. Homérosz senkit nem kímélt a dárdák életől. Hidegen és nyersen írt le minden szúrt sebet, mint amilyen hideg és nyers a valóságban volt. Éppúgy minden harci jelenet – rövid és gyors, mint az élet maga.

A középkor kezdetéről megoszlanak az állítások, de általánosan a Nyugat-Római Birodalom megszűnésének dátumához kötik. Első szakasza az úgynevezett sötét középkor, amelyet az írott források hiánya miatt hívnak így. Ezek az évszázadok homályosnak, „sötétnek” látszanak, olyan érzést keltve, mint ha az első évezred második felében nem történt volna semmi

elmítésre méltó. Azonban ez minden bizonnyal nem igaz. Új államok alakultak, az egyház igyekezett megerősíteni hatalmát és befolyását, kolostorok épültek, melyek a kultúra központjává váltak, és a latin liturgiai nyelvet az írásművekben fokozatosan kezdte felváltani a népek, nemzetek nyelve. Elkezdődött a keresztes háborúk sorozata elsősorban az Európába beáramlott arabok ellen – ezt már a kereszténység virágkorának szokás nevezni. Megkezdődtek az eretneküldözések is, amelyeknek értelmében az egyház máglyára vetette mindazokat az egyéneket és csoportosulások tagjait, akiket a hivatalosan elfogadott keresztény hit ellenségének tartottak. Az erőszak a középkort is végigkísérte a történelem skáláján.

A középkor nagy ideálja a lovagi élet volt. A lovag legalapvetőbb vonásai közé tartozik a vallásosság és Isten szolgálata. Jellemző tulajdonságai a bátorság, vitézi becsület, vidámság, gavalléroság, a legnagyobb lovagi elvárás pedig az udvariasság volt. Csakúgy, mint ahogy az antik világ mítoszai, eposzai az arisztokráciának szóltak, a lovagi epika is a főúri udvar kiváltsága volt. Csak míg az ókori nemesség nem megszabott életvitele elől menekült hőseinek világába, a középkori udvar embere zárt formavilágából fordult az irodalomban kialakított idealizált életstílus felé. A középkori arisztokrácia élete nem egyezett meg a lovagok világával, amely nem volt más, mint vágyott álmkép. A bezártság és szűkreszabottság különös dolgokat hozhat ki az emberből. Általában olyan fantáziadús

képeket alkot magának, melyeknek a valós élethez vajmi kevés közük van és naivan egyediek, már-már mesevilágot idézők. A mesékben pedig minden lehetséges. Ott a halál sem csak úgy jó. A halálnak jelentése van, bármint is éri az embert.

A középkori nemesség példaképe volt a lovag és a vitéz. A lovagi eposz olvasásra és felolvasásra szánt könyv volt, míg a vitézi ének szájhagyományként élő mondák alapján éneklés céljára keletkezett. A lovagok és vitézek minden jó tulajdonosságuk mellett harcokban és háborúban vívtak ki maguknak elismerést, ahol általában végzetüket is lelték. Történetük olvasása vagy hallgatása közben az ember teljes mértékben átélhette minden tettét, azonosulhatott vele, ami elégtétellel töltötte el. A lovagi élethez elengedhetetlenül hozzátartozott a kaland, ami a sors kihívója. Az Artus-mondakör hősei gyakran kifejezetten e célból indultak útnak. A kalandkeresés életvitelük legfontosabb része, melynek során olyan helyzetekbe kerülnek, ahol harci kedvük csak előnyükre válik.

A francia *chanson de geste*-ek vitézi énekek formájában kerültek kifejezésre. A legrégebb ezek közül a *Roland-ének*. Mint ahogy az ókori epika Homérosszal kezdődik, a franciák nemzeti eposza is úttörőnek számít a vitézi énekek között. A területhódítás mellett legfontosabb célja a kereszténység igazának bizonyítása. A frank vitézek harci jelszava az Örömhegye, mely a jeruzsálemi Golgotára utal. Az út, melyen Jézus végigment, a szenvedést és a szenvedés utáni megváltást jelképezi. A harcba induló katonák is ezért vállalják az összes szenvedést, ettől remélik a földöntúli jutalmat, a Paradicsomot.

A *Roland-ének* történelmi hátterét 778-ban kell keresni. Nagy Károly fiatal frank király hadjáratot vezetett Hispániába a zaragozai emír oldalán, aki segítséget kért a córdobai kalifa ellen. Mór források szerint Zaragozánál azonban valamiféle árulás történt és a segítségkérők szembefordultak a frankokkal, akiknek nem volt más választásuk, mint visszafordulni. A sereg utócsapatát azonban baszk őslakosok a ronszeváli szorosnál bekerítették és leölték. Itt vesztette életét Hruotlandus őrgróf is, egyes források szerint a király unokaöccse, akinek hősi tettei szolgálták a *Roland-ének* alapjául.

Az eposz vitézei csak a harcnak éltek, emberfölötti nagyságúak voltak, keresztények és romantikusak. Mértéktelen hősie-

séggel szálltak szembe sorsukkal. Nem a zsákmányért és nem csupán a harci dicsőségért küzdöttek, hanem hűséggel Istenért, a királyért és az országért.

Fontosak voltak az ilyen jellegű énekek túlzó szenvedélyükkel. Mint későbbi korokat idéző regrutadalokat adták elő őket, biztatva a harcba induló katonákat, erőt adva nekik, példaértéket mutatva, kitartást sugallva és nem utolsósorban intve őket a rájuk váró kín és szenvedés elviselésére, mely után elérkezik a megváltó halál. A kereszténység útja volt ez. Jézusé.

A *Roland-ének* történetének nem volt közvetlen kiváltó előzménye. Egy évek óta tartó hadiállapot egy csatáját meséli el. Az eposz célja Roland piedesztálra emelése volt, másodsorban, de nem alsóbbrendűen a kereszténység mindenekfeletti állásának megerősítése.

A történet a szaragosszai király, Marszil kétségbeesésével kezdődik. Hét éve dült már ez a háború hispán földön a szaracénok és frankok között. Marszil király gyengének érezve seregét tanácsot kért bölcseitől, mitévő legyen, hogy ne pusztuljon, vagy ne érje szégyen ebben a háborúban. Az az ötletük támadt, hogy elhítetik behódoltságukat Nagy Károly királlyal, s azt üzenik neki, hogy ha visszatér hazájába, Marszil megtér a keresztény hitre, s alattvalója lesz. Ajándékokkal és túsokkal nyomatékolnák üzenetüket.

Károly, aki szintén fáradtnak érezte magát már ettől a háborútól, össze-

hívta báróit, grófjait, hogy megbeszélje velük a dolgot. Miután elmondta Marszil üzenetét, Roland gróf, Károly unokaöccse arra próbálta felhívni a figyelmet, hogy nem hihetnek a szaracén királynak, hiszen nem ez lett volna az első eset, amikor megígért valamit, de mégsem teljesítette azt. Roland a háború mellett volt, de mostohaapja, Ganelon ellene szólt. S miután a bölcs Najmon herceg is neki adott igazat, miszerint el kell fogadni Marszil ajánlatát, a frank nép rábólintott. Már csak a követet kellett kiválasztani, aki elvinné döntésüknek hírét. Roland rögtön jelentkezett, s Olivér, hű társa is, de Károly egyiküket sem volt hajlandó elküldeni azzal a tizenkét úrral együtt, akik serege legfontosabb tagjai voltak. Ekkor állt elő Roland azzal az ötlettel, hogy Ganelon menjen, aki ettől rettentő haragra gerjedt. Úgy fogta fel ezt, hogy Roland így kívánja vesztét, mert a küldetés nem volt veszélytelen. Magában bosszút esküdvé indult útnak, s ezzel olyan esemény sötét előfutárát vitte magával, ami szinte felfoghatatlanul lőtt túl az egyszerű bosszún. Ganelon gyűlöletes érzelmei voltak a történet mozgatórugói. Ezek nélkül Roland nem lett volna az, akivé végül is vált.

Ganelon Rolandot okolta és tette felelőssé mindenért. Elhítette a szaracénokkal, hogy halálával könnyűszerrel győzhetnek majd Károly felett, akit unokaöccse elvesztése elgyengít és elveszi a kedvét a további harctól. Egyezséget kötöttek hát. Ellátták Ganelont rengeteg ajándékkal számukra kedvező tetteért, s ő hamis hírrel tért vissza a frank királyhoz. Azt állította, Marszil megadta magát, aminek az általa küldött negyven rab adhatta hitelét. Vissza lehet térni Frankországba, a háborúnak vége. Károly nem kételkedett Ganelon szavában. Gondolkodás nélkül verték fel táborukat, és hosszú idő után végre elindulhattak haza. Ezután következett Ganelon árulásának és bosszújának lényege. Marszillal úgy egyeztek meg, hogy miután Károly elhagyja táborát, jelentős fölényrel ők az utóhadra támadnak. Csak azt kellett elérnie, hogy ennek az utóhadnak Roland legyen a vezére Olivérrel és tizenkét úrral az oldalán. Roland, mindazok mellett, hogy hű alattvalóként szolgálta királyát, heves vérmérsékletű volt. Ganelon javaslatát, hogy ő maradjon hátrvédnek, nem fogadta örömmel. Mégis, mikor Károly rászabta ezt a feladatot, gondolkodás nélkül fogadta el, de keményfejűen utasította vissza a király ajánlatát, hogy a sereg felét hátrahagyja neki.

Szétváltak hát. S bár azzal a jó érzéssel indult Károly hazafelé, hogy győzedelmeskedett, mégsem hagyta nyugodni egy vészjósló érzés, miszerint nincs minden rendben. Ganelonról álmódott ugyanis, ahogy lándzsáját kirántja kezei közül. Arról a Ganelonról, aki most utóhadba küldte szeretett unokaöccsét.

Marszil és serege nagy erővel készülődött a támadásra. Felpezsdült hangulatban szedtek össze tizenkét bárót a tizenkét frank úr ellen, miközben mindegyikük határozottan esküdött meg arra, hogy megöli Rolandot, amint útjába kerül.

Négyszázezren indultak húszezer ellen, s mikor megszólaltatták kürtjeiket, a környéket vad, mégis csodaszép csataszó harsogta be.

A Roland-énekben gyorsan peregnek az események. Az idő múlása valójában nem sokat számított. Költője, bárki is volt, nem húzta az időt. Szinte minden átmenet nélkül tért rá az eseményre, amit fontosnak tartott megemlíteni. A frank utóvéd hamar felismerte, mi vár rá. Olivér józan ésszel próbálta meggyőzni Rolandot arról, hogy fújja meg elefántcsont kürtjét segítségül híva Károlyt, miután pillantást vetett a közelgő szaracén seregre, de Roland hajthatatlan volt.

Egy volt csupán a fontos, a hű szolgálat, a nemes, vitézi lélek megtartása. Az elszámított, de hőies hozzáállás után a frank sereg leborulva gyónta meg bűneit a Paradicsomba jutásért, és készen álltak a biztos, de még nem

feladott halálra. A harc elkezdése után elszántan törtek előre, a tizenkét szaracén úrból tízet már az elején megöltek.

Csakhogy Marszil serege jóval nagyobb lélekszámú volt. Ezt a fölényt pedig a frankok nem győzhették. Hamarosan hullani kezdtek egyre többen, aminek látványa még Rolandot is annyira elcsüggesztette, hogy ő maga kívánta megfűjni kürtjét segítségül. Olivér haragosan ellenezte ezt Roland nem sokkal ezelőtti szavaival élve, s okolva őt lesújtó helyzetükért. De belátták mindjárt azt is, a kürtszó ezek után nem lenne más már, mint későn érkező segítség. Roland mégis megfűjta a kürtöt, s tudta, ha el is esik, Károly bosszút áll majd holtáért. Csakhogy a király nem fordult vissza az első kürtszó halatán. Ganelon próbálta őt meggyőzni arról, hogy visszatérni hasztalan, hiszen ismervén Roland keményfejű büszkeségét, ha csatában lenne, sosem fűjné meg a kürtöt, nehogy szégyen érje őt. De a kürtszó nem hagyott abba, s már mindenki számára nyilvánvaló volt, nagy a baj, s Ganelon árulóvá lett, akit majd meg kell büntetni ezért. Károly visszavezényelte egész seregét. A reménytelen csata pedig tovább dúlt Ronszeválnál.

Olivér halálos sebet kapott, de így sem hagyta diadalmaskodni az őt lesújtó szerezcent. Kardjával sisakján keresztül fejére vágva ölte meg őt.

Roland kétségbeesetten rohant társához, s mikor az elhomályosult tekintettel ellenségnek vélte, kardjával sisakjára suhintott. Csak miután Roland megszólalt, ismerte fel. Megbocsátották egymásnak minden bűnüket, mielőtt Olivér meghalt. De Roland nem búslakodhatott sokáig. Amikor körülnézett, már csak két frankot látott állva. Az egyiküket épp akkor sújtotta halálra az ellenség kardja. A másik, Türpin érsek is halálos sebet kapott hamarosan, s négy lándzsaszúrt sebbel testén vonszolta magát Roland felé.

Még így sem adta fel. S valójában erről szól minden. Küzdeni a végsőkig. Roland lován ülve nézett szembe bátran az ellenséggel, mellette már csak egy bajtársa állt. De oly meggyőző látványt nyújtott így, hogy a szaracén sereg rárontani nem mert, csupán lándzsáját vetni felé. Roland testét így nem érte seb, de lova holtan rogyott össze alatta. Mégis, a szaracének elmenekültek előle. Roland összeszedte a tizenkét úr holttes-

tét, az érsek elé vitte őket, s ő utolsó leheletével még megáldotta holtában mindet. Roland egyedül maradt. Haláltusáját a költő több versszakon keresztül írja le. Holtát közel érezvén, Roland egy domb tetejére ment, ahol márványkőre feküdve várta halála bekövetkeztét. Egy szaracén hosszabb ideje leste már őt, de csak így, szinte ájultában mert hozzá lépni, hogy kivegye kezéből híres kardját, de Roland kürtjével halálos sebet mért rá. Dürendálját ezután a kőre suhintotta, hogy senki ne orozhassa el tőle épen. De a kard nem törött el több ütéstől sem. Egy fenyőfa alá lépett hát, ahol teste alá téve kardját és kürtjét, fektében hazája felé nézhetett. Kesztyűjét az ég felé nyújtotta, ajánlva magát így az égnek, ahonnét Gábor angyal fogadta el tőle. És Roland meghalt. Amikor Károly seregével megérkezett a völgybe, élve már senkit nem találtak. Dühödten eredtek a már menekülő ellenség után, és lemészárolták őket mind egy szálig.

A *Roland-ének* nem ér véget Roland halálával. Egyes állítások szerint az ezután következő részt később csatolták a műhöz. Ebben Károly bosszút áll unokaöccse és a többi legyilkolt frank haláláért. A frank utóhad, majd az őket elpusztító szaracén sereg leigázása csak egy csata volt a Szaragosszáért vívott háborúban. S Ganelon bármennyire hangoztatta a háború végét, ha Marszil legyőzi a Roland vezette utóvédet, a kedélyeket még inkább felborzolták ennek elérésével. Ganelon mostohafia halálát kívánta, s nem átallotta ennek elérése érdekében feláldozni húszezer

frank katona életét. Gyűlölete óriási kellett legyen, ha képes volt ilyen tervet kiötleni. Az a vérfürdő, ami a ronszeváli völgyben fogadta a megérkező Károlyt és seregét, az a sok ezer megcsonkított, legyilkolt frank és pogány ember, akit ott találtak heverni szerteszét, felfoghatatlanul érzékeltetheti mértékét az őt ért sérelem bosszújának. Igen, a bosszú végtelenül nagy úr. Jogos, vagy jogtalan, olyan, mint egy bezárt kör.

Míg Károly a ronszeváli szorosnál halálukat lelt társaik temetésével foglalatoskodott, Marszil segítséget kapott Baligán emírtől, s nagy sereggel indult Károly felé. A frank király kiszedte Roland, Olivér és a tizenkét úr szívét, de balzsammal bekent testük hazaszállításával még várni kellett, hiszen előtük állt a nagy ütközet. Károlyt fájdalomában ért dühe megálíthatatlanná tette. Seregével elszántan harcolt a szaracénok ellen, csak hogy azok is elszántak voltak. Keservesen folyt a harc köztük, mígnem Károly és Baligán szemben nem találta magát egymással.

Nyilvánvaló volt, hogy ez a közelharc dönti el ennek a csatának s a háborúnak is a sorsát. Károlyt Gábor angyal szava mentette meg attól, hogy feladja a harcot, miután megsérült. Biztosan tudta már, hogy nem ő lesz az, aki elveszíti ezt a küzdelmet. Újult erővel vágott rá Baligánra, s az holtan esett össze. Károly oly hévvel tört előre ezután, hogy meg sem állt egészen Szaragosszáig. Marszil ennek láttán szörnyethalt, s Károly elfoglalta a várost. Mikor útnak indultak, hogy holtaikat hazavigyék, csak egy foglyot vittek magukkal, Marszil feleségét, Bramimundát. Ganelont nem egyértelmű döntéssel halálra ítélték árulása miatt azzal a harminc rokonával együtt, akik védeni próbálták őt. Egy párbajban dőlt el a sorsa, miszerint szörnyű kínban kell vesznie. Végtagjait négy felbőszült lóhoz kötötték, melyek aztán több darabra szakították.

Ezzel bevégeztetett Károly bosszúja Rolandért, s már csak egyetlen dolga volt hátra, hogy végleg győzelmet mondhasson magának ebben a háborúban, Bramimunda megkeresztelése. Am nyugodalomra mégsem lehelhetett. Seregének összehívására intette Gábor angyal álmában, mert újabb várost kell megvédenie a pogányok ellen. A mű megalkotója Károly könynyes sóhajával ezen újabb teher ellen fejezte be gesztáját.

A *Roland-ének* a középkori irodalom egyik gyöngyszemének számít. Mesterien adja át a kor keresztény szellemét magukban hordozó lovagok s vitézek hősiességét az egyoldalúan igaz életfelfogás nyomatékával. Az olvasó magának érezheti Roland hűségét még akkor is, ha nem ért teljes mértékben egyet olykor eltúlzó hozzáállásával. Mert valóban, ha Olivér legelső kérésére megfűjja a kürtöt segítségért, nem válik a ronszeváli szoros akkor, abban a csatában oly nagy vérfürdő helyszínévé. Legalábbis nem a frankok részéről. De megbocsátjuk neki ezt, hiszen hite őszinte volt. S amit tett, szívvel-lélekkel tette. Károlyt a mű nagyszívú emberként magasztalja. S az, hogy bosszút állt Rolandért, elégtétellel töltheti el az olvasót.

A *Roland-ének* egy kor háborújának csatáit meséli el, egy olyan háborúét, melyet rögtön követ egy másik. S noha ennek tudata lehangelő és fárasztó, mégis fennkölt érzést keltve olvasójában hűen adja át azt a világot, amelyet a középkor keresztény szellemű embere alkotott meg magának.

Az *Iliász* és a *Roland-ének* eseményeit nyomon követve, ha összehasonlítanánk e kétezer, illetve több száz évvel ezelőtt született történetet a mai kor mediatizált kalandos-háborús történeteivel, vajon mekkora lenne a különbség? Akkor az ókori és a középkori közönség kívánta az ilyen jellegű előadásokat énekmondóitól, színészeitől. Erre bizonyíték a megannyi mítosz, monda és népköltemény, melyet valaha megalkottak,

s amelyek később előadásra kerültek. Az ember ma is olvas kalandos-háborús történeteket, vagy azért ül le a tévéhez s a számítógép képernyője elé, azért megy el moziba, hogy megnézzen egyet-egyét a szinte megszámlálhatatlanul sok film közül. Persze, egy film és egy írásmű között nagy a különbség még akkor is, ha mondanivalójuk egy cél felé vezet – átadni az olvasónak és a közönségnek mindazt, amit megalkotójuk kifejezni kíván.

Egy műalkotást akkor lehet elemezni igazán, ha ismert a kor, amelyben született, és a körülmények, amelyek közrejátszottak létrejöttében. Vannak viszont olyan dolgok, melyek felülmúlhatják mindezt, és egy ma élő ember sem gondolná másképpen, mint ahogy azt a történelem folyamán tette bármelyik korban bármily más ember. Ezek az érzelmek és a tulajdonságok.

Az *Iliász* kétezer év után is leköti az emberek figyelmét. Annak ellenére, hogy a világ rengeteg változáson esett át ez idő alatt. Az általános emberi érdeklődés azonban nem sokat változott. Amikor egy művész nekilát, hogy megalkosson valamit, elsősorban a saját érzéseire hagyatkozik, melyeket valamely esemény fakasztott belőle. Egy mű érzelmi kifejezés, melyet bárki magáévá tehet. A festő lefesti a vérben úszó tetemeket az emlékezetes tömegmészárlás után, vagy megörökíti azt a pillanatot, mikor árulók alattvalók gyilkolják le uralkodójukat rimánkodó asszonya szeme láttára. Annál hatásosabb az alkotás, minél valóság-hűbben ábrázolja a megörökítésre szánt kegyetlen erőszakosságot. Az író nagyobb térrel rendelkezik.

Visszanyúlhat az események elé, magyarázatot adhat vagy kérdéseket tehet fel, körülírhat vagy rövidíthet, de a cél ugyanaz. A hatás. Kell, hogy az embert megérintse a megalkotott mű, s beleborzongjon, bármilyen formáját képviseli is a kultúrának. Mindenki tudja, hogy az életet épp úgy, ahogy végigkíséri a béke és a szeretet, végigkíséri az erőszak és az agresszió is. A szerelem könnyfakasztó kifejezése valójában csupán annyiban különbözik egy háborús csatajelenet leírásától, hogy másfajta tettét s érzelmét tárja fel az emberi léleknek. Mint ahogy a szerelem és szeretet öröme égbekiáltón kívánczik ki az emberből, a háború fájdalmát, a bosszú és harag ízét legalább ugyanilyen hévvel akarja a világ tudtára adni. A megalkotott művek emlékeztetőik az emberi mivolta, s arra, ami lenni szeretne az ember. Bármilyen korban él is.

Az erőszak meghatározó és erős jelenlét, amely úgy kíséri az emberiséget történelme folyamán, mint elengedhetetlen velejárója. Az, hogy az erőszak létezett már azelőtt is, hogy bármilyen bizonyítékul szolgáló nyomát hagyta volna ránk a múlt embere, valószínűsített tény. Homérosz nem az első volt, aki a kultúrán belül ábrázolta azt. Megelőzte őt számtalan neves ember, akik különféle formában örökítették meg mindazt, amit maguk körül láttak, s nagy hatást gyakorolt rájuk.

Homérosz és a *Roland-ének* megalkotója két különböző korban élt és alkotott. Két különböző szemléletet képviselt a világnak. Mégis, ha összehasonlítanánk azt, ahogy alkotásaikba belevitték az erőszakot, oly nagy különbséget nem találnánk. Hiszen a háború mindig háború volt, a harcok kegyetlenek és véresek. A kardok, dárdák, nyílvesszők egyforma sebeket ejtenek, bármilyen korban él is az ember. A két mű közötti különbség másutt keresendő. Abban az életfelfogásban és mondanivalóban, amit e két különböző kor kultúrája képvisel. Az *Iliász* hőseit és harcosait a kezdeti becsületvédelem túl a pusztaság képe hajtotta előre. Kiirtani, elpusztítani az ellenséget, erről szólt minden, s az azt követő mindent túlszárnyaló elégedettségről, melyet hírhedt nagyságuk és hatalmuk újrabilizálásával értek így el. Mai szemmel az *Iliász* ezzel olyan érzést kelt, mintha történetének valójában nem is lett volna igazi célja. Hiába az ok, mely a háborút elindította, hiába a tíz évig tartó harci állapot s a végkifejlet. Az esemé-

nyek csak sodródtak a sors örvénylő ringásában. A Roland végső hőisességét megéneklő költeményben a harci jeleneteknek másodrangú szerep jutott, de mégsem elhanyagolandó. Roland és a többi harcos csatája a hazáról szólt, de még inkább a hit melletti kiállásról, melyet oly áhítattal kebelezett be a kor szelleme. A győzelem mögött, melynek elégtételt kellett volna jelentenie, mégis volt valami sötét és lehangoló. A tudat, hogy bár vége van, mégsem fejeződött be a harc. S talán nem is fog sosem. Ki tudja, lehet, mert Homérosz korában élt, s nem érte még az embert annyi erőszak, harc és háború, számára nem ez volt a meghatározó. Nem az számított, mi jön a pont után, hanem mi van addig. A Roland-kori ember ellenben csüggedten s bizonytalanul tekingetett a jövő felé, érezvén: ami biztosnak tűnik, az sem okvetlen az. Azóta eltelt ezer év. Mennyiben változott ez idő alatt az ember a számtalan harc és háború után?

Erőszak nem csak háborúban van. Felsorolni is kevés lenne az emberek azon tetteit, melyeket erőszak szült. Bármilyen okból, bármilyen cézzal. Az *Íliász* és a *Roland-éne*k bemutatása valójában csupán érzékeltet, alátámaszt egy elméletet, miszerint az erőszak nem korhoz kötött, hanem felette átívelő jelenség. Az, hogy az ember mit tűr meg, mit vár, s mit ítél el, a társadalmak kultúrájától függ, bármilyen korban legyen is. Az erőszakot nem az ember találta fel, mert vele együtt született. Mindennemű ábrázolása a kultúrán belül elkerülhetetlen volt és mindig is az lesz.

„Mindenkor akármit merhettek költők, s festők, megvolt a joguk rá.”
(Horatius: *Ars Poetica*, 9–10.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

DEVECSERI GÁBOR (1984): *Iliász*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, ISBN 963 15 2558 9

RAJNAVÖLGYI GÉZA (1996): *Roland-éne*k, *ófrancia históriás éne*k egy oxfordi kéziratból. Budapest: Eötvös József Kiadó, ISBN 963 9024 09 0

SZERB ANTAL (1941): *A világirodalom története*. Budapest: Magvető

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE (1995): *Görög regék*. Budapest: Lord

Mytológia – bohovia, hrdinovia, mýty. Bratislava: Slovart (2007), ISBN 978-80-8085-128-6

Varietas delectat, Latin mondások. Budapest: General Press (1993)

Internetes források

Erőszak – Wikipedia, <http://hu.wikipedia.org/wiki/Er%C5%91szak> (15.4.2008)

Középkor – Wikipedia, <http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%A9pkor> (13.12.2007)

SZABÓ JÁNOS: Erkölc és erkölcstelenség a háborúban – *Az erkölcsi tematika indokolt-sága*, <http://www.epa.oszk.hu/00000/00018/00023/05.html> (15.4.2008)

TÓTH PÉTER: *A médiahatás-kutatás problémái: az agresszió és erőszak rekonceptualizálása*, http://www.mediakutato.hu/cikk/2007_04_tel/05_mediahatas_eroszak/01.html (15.4.2008)

PÉTER I. ZOLTÁN

Gyermekkorom városa: Nagyvárad az '50-es években (6.)

Részlet egy készülő szubjektív váradi korrajzból

Társadalom

A kiskoromból felderengő Szent László (akkor már/még Malinovszkij) téri emlékek között elsőként a két ágyú jelenik meg. Jól el lehetett játszani körülöttük, megfelelő militárista környezetet teremtettek a szovjet hősök emlékműve számára. Hogy miért meredt a két ágyúcső az ország belseje felé, amikor a szovjet hadsereg éppen ellenkező irányba tört előre, az örök rejtély marad. Feltehetően nemigen törték a fejüket ezen az akkori város újsütetű vezetői sem. Így akarták valahol az elvtársak, hát így lett! Nagyobb gondjuk volt akkor a helyi vezetőknek, hogy mielőbb felállítsák a tér köze-

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.



Újváros főtere az ágyús emlékművel

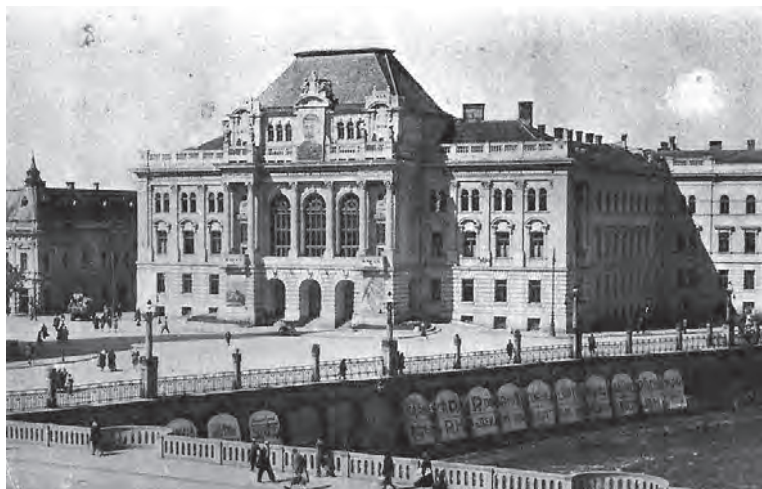
pére a szovjet csapatok emlékére az obeliszket. Ebben az időben csak a győzedelmes szovjet hadseregről esett szó, a román katonák második világháborús szerepét csak később hangsúlyozták. Az ismeretlen román katonai emlékművét is csak 1959-ben állították fel a Nagyvásár téren, amelyet akkor Május 1. térnek neveztek. Aztán az 1989-es eseményeket követően egyik napról a másikra lebontották a szovjet emlékműveket, míg a szerepüket vesztett ágyúk a Rulikowski úti (akkor még egy rövid ideig Armatei Roșii, majd Armatei Române, hogy mára már a Pece árapasztó csatornáig terjedő rész az Universităţii nevet viselje) katonai múzeum elé kerüljenek, ottani első világháborús két társuk mellé.

De térjünk vissza a 2. Ukrán Front parancsnoka, Rogyion Jakovlevics Malinovszkij marsall nevét viselő térre, az ottani épületekre.

A tér nyugati frontjának épületei

A Szent László-plébániatemplommal szemben, a Körös partján az akkori Tudor Vladimirescu és Visinszkij utca között gyermekként is megcsodáltam a városháza impozáns, tornyos épületét. Honnan tudhattam volna, hogy ifj. Rimanóczy Kálmán építésznek ez a legjelentősebb váradi alkotása. Arról sem igen világosítottak fel, hogy kit is rejt a Visinszkij utca neve, hiszen szüleim is csak a régi nevén, Teleki utcaként emlegették. Andrej Januarjevics Visinszkij az 1930-as években a Szovjetunió főügyésze, a sztálini politikai tisztogatás egyik főszervezője, az ötvenes évek elején külügyminiszter volt. Mikor már lanyhult a hivatalos hazai szovjetimádat, az 1960-as évek derekától Transilvaniei lett az utca neve, később a gyanús körülmények között műtét közben elhunyt Leontin Sălăjan hadseregtábornok, hadügyminiszter nevét viselte. Csak a történelmi hitelesség kedvéért meg kell említenem, a Szatmár megyei születésű tábornok eredeti neve Szilágyi Ignác volt! Természetesen mindezt csak jóval később tudtam meg.

A városháza ifjú gyermekéveimben kívül és belül is Jozsif Visszarionovics Sztálin (becsületes grúz neve szerint: Joszeb Dzsugasvili) generalisszimuszna, a Szovjetunió első emberé-



A városháza homlokzatán ott díszelgett Sztálin nagyméretű portréja

nek hódolt az 1953-ban bekövetkezett haláláig. Kívül – mint mellékelt képünkön is látható – a városháza oromzatának tengelyében egy nagyméretű képét helyezték el, míg a lépcsőháznak a folyosó felőli homlokzatára egy hasonlóan nagy Sztálin-képet aggattak. Ennek nyomát, egy hatalmas kampó helyét, amire a képet felgották, 2003 őszén lelték meg, az ekkor feltárt falkép restaurálása során. Ez utóbbit, mint „burzsuj csökevény”, 1945 tavaszán Ványai Károly polgármester utasítására festették le, megmentve ezzel az utókor számára.

A béke első évében komoly felújítási munkálatokat végeztek az épületen, helyreállították a jelentős háborús károkat. Nagyvárad ostromakor, 1944. október 12-én ugyanis a városháza utolsó szintje, a díszteremmel együtt, kiégett, tetőzete megsemmisült. Ezt az okozta, hogy a városházától néhány száz méterre, az olasz parton megjelent egy szovjet gépesített hadtestet néhány nehézharcokocsija, s ezek gránátokkal lőtték a városházát. A belővések nyomán kigyulladt az épület.

Az ötvenes években a városháza épületében a városi néptanács és egyéb intézmények kaptak helyet. Természetesen ebben az időben nem léptem be ide, de mit is keresett volna itt egy hét-tíz éves gyermek. Honnan gondolhattam volna, hogy 1990 után újságíróként hetente többször is megfordulok majd itt...

A Visinszkij utca másik sarkán egy XIX. századból megmaradt emeletes banképület volt, földszintjén üzlethe-



lyiségekkel. Ezekből csak a sarki gyógyszertárra emlékszem, ahol többször is voltam szüleimmel. Hogy mikor költözött a patika az épület Visinszkij utcára néző sarkára, nem tudom. Előzőleg, a századfordulón még az épület tengelyében volt, s akkor Arany Kereszt néven volt ismert. Gyermekkoromban, mint a város többi gyógyszertárát, ezt is államosították, s a neve helyett egy számot kapott. Mára már hiába keresnénk ezen a helyen, mivel a privatizált épület tulajdonosai egy banknak adták át a sarki helyiséget...

Hogy milyen üzletek voltak ebben a házban a gyógyszertáron kívül az ötvenes években, erre nem emlékszem.

Arra ellenben igen, hogy a vele szomszédos Pavel utca sarki díszes emeletes épületben a tartományi könyvtár volt. Majd később, gimnazista koromban látogattam rendszeresen. Megcsodálhattam az impozáns márványborítású lépcsőházát, a díszes olvasótermet és az egyéb helyiségeit is, ahol megfordulhattam. Mindenki mélyen hallgatott arról, hogy

*A tartományi könyvtár
olvasóterme*

eredetileg a görög katolikus püspök palotája volt, melyet egyszerűen elvettek tőle, miután 1948-ban az unitus egyházat erőszakosan beolvasztották az ortodox egyházba.

A Pavel utca másik sarkán a város legjelentősebb profán klasszicista épülete húzódott. Ez a Kováts-féle ház, melyet az ötvenes években nem volt ildomos néven nevezni. Ugyanez volt érvényes a város többi palotájára, bérházára is, melyek nevüket építetőkükről, esetleg első tulajdonosukról kapták. Az *Internacionáléban* szereplő egyik verssort – „A múltat végképp eltörölni” – még a köztudatban megőrzött háznevek esetében is keményen alkalmazták.

A Kováts-féle háznak a földszintjén is üzletek sorjáltak. A legnagyobb helyiségben – ahol a Monarchia idején a Csarnok kávéház volt – később a csirkéket nevelő Avicola vállalat üzlete kapott helyet. Volt is benne bontott csirke, grilleztek is az üzletben. A hetvenes évek első felében is volt benne áru, később már kongott az ürességtől. Hogy az ötvenes évek elején is az Avicola üzlete lett volna itt, arra nem emlékszem. A tér déli házsorában levő üzletekbe nem voltam bejáratos.

Gyermekvárosi kitérő

Az egykori Rhédey kertbe már akkor is az Avram Iancu utca vezetett, a Kert utca – ahogy a régi váradiak emlegették. Maga az utca nem érdemelne különösebb említést, bár itt volt a tűzoltóság, amelynek kerítésén

keresztül, amikor csak arra jártam, mindig megcsodáltam a pirosra festett járműveket. Az ötvenes évek elején még járt ebben az utcában a temetőig vezető villamosjárat. Egy másik is az utca elején, amely letért a Cuza Voda utcába sörgyári végcéljal. A kisgyermeket nem ezek a villamosok izgatták, hanem az, amelyik a közeli Gyermekvárosban közlekedett. Hogy mitől volt ez a gyermekek városa, mikor ebben sem volt több hinta és egyéb játék, mint más parkokban? Talán azért ragasztották rá a nevet, mert itt tartották a gyermeknap rendezvényeket. Később meg is változtatták a park nevét Bălcescúra. Szobrot is kapott 1970-ben a park bejáratánál az 1848-as politikus.

De térjünk vissza a gyermekvárosi kis villamosra. Külsőre olyan volt, mint a városban közlekedő korszerűsített Siemens társai, de méretében jóval kisebb. Kicsik voltak benne a székek, az ablakok, egyedül a felnőtt villamosvezető széke s műszerei egyeztek meg a „nagy” villamosokéval. Keskeny nyomtávú volt a sín pár is. Ez a kis villamos egy jegyért a park körül forgott néhány kört. Engem különösen nem vonzott a kis jármű, talán egyszer ültem benne. Jobban szerettem a nagy társait, amelyek hosszabb távon bejárták az egész várost, miközben lehetett nézelődni. Valószínűleg nem lehetett kifizetődő vállalkozás a kis villamos, mert egy idő után csöndben felszámolták, mielőtt az én generációm kinőtt volna belőle...



A Fekete Sas palota
főhomlokzata

Malinovszkij terének keleti frontja

A tér keleti frontján a Vasile Alecsandri (az egykori Zöldfa) utca sarkán impozáns szecessziós épület áll, a Moskovits-palota. Az épület földszintjét teljes egészében egy hatalmas zöldségüzlet foglalta el. Ha beléptél, azonnal megcsapott a zöldségek, gyümölcsök illata. Az ötvenes években még árubőség volt, ennek ellenére anyám a szokások rabjaként inkább a nagypiacon vásárolt zöldséget és gyümölcsöt. Mint mondta: „Ott frissebbek és olcsóbbak.” Így lett volna? Ki tudná ma már megmondani.

Külön pultoknál árulták a zöldségüzletben a különféle termékeket, melyek nem nagyon nyerték el a gyermeki érdeklődésemet. Annál inkább a terem közepén levő egyik masszív tartópillér körül kialakított medencében úszkáló nagy halak látványa. Közülük választhatta ki a vásárló a számára szimpatikusabb halat, hogy aztán odahaza fejbe kólinsa, majd következhetett a pucozás nem egyszerű művelete.

A tér ezen oldalán megfordultam még a Fekete Sas palota melletti gyógyszerárban is. Már 1855-ben is említették ezen a helyen az Arany Sas patikát, melynek tulajdonosa a századforduló környékén Molnár Lajos okleveles gyógyszerész volt. Már az édesapja is ebben a patikában keverte a porokat, és készítette a pirulákat. Mert akkor még a gyógyszerész nem csak elárusító volt, tudott gyógyszert is készíteni recept alapján! Az ötvenes



években is gyógyszertár volt itt, de már nem az Arany Sas, hanem számmal ellátott állami patika. A rendszerváltás után ezt is privatizálták, de az új tulajdonos már más nevet választott patikájának. Vélhetően nem is hallott az Arany Sasról...

De hagyjuk a patikát, inkább szenteljünk figyelmet a vele szomszédos szecessziós stílusú Fekete Sas palotának, amely 1908 végére épült fel Komor Marcell és Jakab Dezső terve alapján. Hogy ezt már tudhattam volna gyermekként is? Nem valószínű, de ettől még szívesen jártam a passzázsában, s nézegettem a kirakatokat, kiváltképp a központi kupola

*Így nézett ki a Sas palota
passzázsa*

alatti fekete sas madarat az üvegfé-
pen. Akkor még le lehetett olvasni –
ma ismét – az egyik üvegszemen,
hogy Neumann K. üvegfestészetében
készült 1909-ben.

Hogy milyen üzletek nyíltak a pasz-
százsból? Csak kettőre emlékezem. Az
egyikbe a térről vezető passzázs sza-
kaszból, illetve a Kossuth utcából is
be lehetett jutni. Ebben a díszes, több
helyiségből álló üzletben készruhákat
és egyéb ruhaneműket, talán még
kalapot is lehetett kapni. Ekkor még
nem tudtam, eredetileg vendéglőnek
szánták, és a passzázs felőli széles lép-
csős bejárati helyiségben valaha téli-
kert volt.

A másik üzlet a kupola melletti bizo-
mányi áruház volt, amelyet a román
neve alapján leginkább „konszigná-
ció”-ként emlegettünk. Ebben az
üzletben sokáig el lehetett nézelődni,
talán csak egy dologgal nem voltam
kibékülve: úgy emlékszem, nem vol-
tak benne játékok...

Ekkor már hiába kerestük volna a
főterre néző díszes kávéházat, gyer-
mekkoromban egy nagyméretű, de
jellegtelen élelmiszerüzlet volt helyet-
te. Erre kevésbé emlékszem, inkább a
később itt létesített önkiszolgáló
üzletre, melyben egy galériaszzerű
részben édességet és felvágottat árul-
tak. Már ameddig lehetett hentesárut
kapni...

Külön érdekességet jelentett számom-
ra az emeleten levő egykori vigadó,
amelynek az ötvenes években talán
csak a nagytermét használták. Mozi



működött benne, a város legnagyobb és legszebb filmszínháza, Puskin néven. Egészen kisgyermek voltam még, amikor előadásokat is tarthattak ugyanitt. Egy balettre emlékszem mindössze, talán a neve miatt: *Vörös pipacs*. Csak most néztem utána, s tudtam meg, egy Glier nevű szovjet komponista írta a zenéjét a szocialista realizmus jegyében. Többi emlékem inkább az itt látott filmekhez kötődik.



Az ideiglenes fahíd. Háttérben a kiégett városháza

Az 1957-ben épített vasbeton híd

A központi kupolából a Vasile Alecsandri utca felé vezető passzázból nyílt a gyermeki világ másik csodája: a bábszínház. Ide is sokszor elvittek, nagyon élveztem az előadásokat. Amikor nagyobb lettem, már derogált számomra a bábszínház, talán azért is, mert akkor még csak gyermekdarabokat játszottak benne. Abban a helyiségben, ahol hajdanán, még a Nagy Háború előtt a Kondorfé kabaré működött...

Át a Körösön a színház felé

Emlékeim szerint már egy vasbeton hídon lehetett átjutni Újváros főteréről a színház előtti Sztálin tére. A változatosság kedvéért ekkor így nevezték a Bémer teret. Ez a híd is új volt még ebben az időben, hiszen 1954-ben építették. Az ezen a helyen levő előregedett, több mint fél évszázados vashidat 1944-ben a visszavonuló német csapatok felrobbantották. Tíz évig egy ideiglenesnek szánt fahídon zajlott a közlekedés. Én is járhattam rajta, de nagyon kicsi lehettem, mert nem emlékszem rá. Csak egy fényképem maradt róla.

A szovjet generalisszimuszról elnevezett térről már megemlékeztem egy előző részben, így véget ér képzeletbeli csatangolásom gyermekkorom városában.

TÓTH HAJNAL

Szerzetesrend-történeti kiállítás a püspöki palotában

Vita Consecrata. Nyolc évszázad szerzetesrendi történelem és művészet a Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyében címmel november 11-én nyílt tárlat a váradi római katolikus püspöki palota emeleti termeiben. A kiállítás február közepéig látogatható. A tárlatzáró ünnepségen is lesz néhány érdekesnek ígérkező esemény. A kiállítás céljáról, különlegességeiről **BALLA TÜNDE** és **LAKATOS ATTILA**, az egyházmegye kulturális és közgyűjtemény-ügyekkel foglalkozó referensei meséltek lapunknak.

A novemberi vernisszázs előtt konferencia is volt a nagyváradi barokk palota dísztermében, mely alkalommal dr. Botár Gábor székelyudvarhelyi plébános a mallersdorfi ferences nővérek erdélyi tevékenységét, Barta Szabolcs lazarista szerzetes pedig rendje és a vincés nővérek nagyváradi missziós munkáját mutatta be. Az előadások után Böcskei László nagyváradi római katolikus megyés püspök köszönetül és



17. és 18. századi nyomtatványok a váradi kapucinus rend könyvtárából

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatott, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a *Bihari Napló* riportere, szerkesztője, majd a nagyváradi *Reggeli Újság* napilap munkatársa. 2014 májusától a *Várad* folyóirat kulturális rovatának szerkesztője.

elismerésként okleveleket és az Egyházmegyei bronz Érdemérmeket adta át a szerzetesrendek képviselőinek.

A Szerzetesség Évének főrendezvénye volt a Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyében e konferencia és rendtörténeti kiállítás. A cél a nagyváradi egyházmegye területén tevékenykedő (vagy tevékenykedett) férfi és női rendek lelkiségének, munkásságának, művészetének bemutatása a középkortól napjainkig. A lényeg: a szerzetesi életformát közelebb vinni az emberekhez.

A konferencia résztvevői alaposabban megismerhették a Körös-parti városban úgymond régi-új szerzetesi rendet, a lazaristákat, akik 1940-ben érkeztek a nagyváradi Katalin-telep-

re, ahol korábban a vincés nővérek voltak. A lazaristák építették a Katalin-telepi katolikus templomot. Misszióval, vallásoktatással foglalatoskodtak, segítették a nélkülözőket. 1997-ben az utolsó lazarista szerzetes is elhagyta Váradot, ám tavaly nyáron a tartományi gyűlésen úgy határoztak, 2016-ban visszatérnek a Katalin-telepre. A váradi születésű Barta Szabolcs atya tavaly novemberben már el is kezdte a missziós munkát.

A középkortól napjainkig 21 szerzetesrend működött Váradon. Elsők voltak e tájon a bencés szerzetesek, utoljára az angol kisasszonyok érkeztek az 1940-es esztendőkből. Persze mást jelentett a szerzetesi munka a középkorban, mint az újkorban. Rengeteg ingatlan, intézmény volt szerzetesi vezetés alatt az újkorban. Foglalkoztak többek között pasztorációs munkával, tanítással, szegénygondozással, betegápolással.

Érdekességként megemlíthető, hogy rendkívüli nyitottság volt az új szerzetesrendek iránt. Ha a középkorban megjelent egy új rend, nagyon hamar reagált erre a magyar kereszténység. Minden új rend eljutott ide.

Az újkorból szép és gazdag hagyatékek maradtak meg. Például az Orsolya-rend hagyatéka is roppant gazdag és érdekes. Több évig tart majd ennek a hagyatéknak a teljes feldolgozása.

A kiállítás anyaga történelmi szempontból reprezentatív, másfelől bepillantást nyújt a szerzetesrendek, a nővérek mindennapjaiba, képet kap-



Gyógyszertári edények, üvegcsék, tégelyek az irgalmas rend nagyváradi Gránátalma patikájából



hat a tárlatlátogató arról, hogyan éltek, miként tanítottak, milyen szemléltetőeszközöket használtak, milyen kézimunkákat készítettek stb.

A tárlat anyagának kiválogatásakor, összeállításakor nehézséget jelentett az, hogy sok tárgy nem volt katalogizálva. Egyébiránt az egyházmegyei kincstárhoz is folyamatosan kerülnek új dolgok. A kiállítás létrehozásakor kaptak segítséget például a premontrei rendtől, az irgalmasrendiektől, a Szent László Római Katolikus Teológiai Líceumtól, valamint Raáb Rudolf magángyűjtőtől.

A tárlat anyagának zöme a török hódoltság utáni időszakból való. Sok-sok figyelemreméltó tárgyi emlék és kuriózumot szemlélhet meg az, aki megtekinti a kiállítást. Először látható Benkovich Ágoston váradi püspök, bihari főispán portréja,

a 18. századi festmény a Körösvidéki Múzeum gyűjteményéből való. Megcsodálható Mária Terézia rajza a Szent Jobbról (az alkotás a szentjobbi apátság tulajdona). Az orsolyiták textilgyűjteménye is gyönyörű. Nemcsak luxustextiliákról van szó, láthatók itt napi használatra való terítők, csipkék, templomok díszítésére szolgáló kézimunkák. Rengeteg eddig soha nem látott fotográfiát állítottak ki a szerzetesi élet hétköznapjairól, iskolai tevékenységekről. Egyik tárlóban régmúlt diákéletről tanúskodó csoportkép, kalamáris, palatábla, írószer, másik vitrinben gyógyszerári edé-



nyek, üvegcsék, tégelyek az irgalmas rend nagyváradi Gránátalma patikájából, megint másokban felosztott szerzetesrendek (például kapucinus, pálos) könyvtáraiból származó, egyházmegyei tulajdonban lévő nyomtatványok sorjáznak.

Festmények, ötvösművészeti munkák, kegytárgyak is megcsodálhatók. A festmények és ötvösművészeti alkotások egy részét Debrecenben is kiállították. A *Várad kincsei Debrecenben* című egyházművészeti tárlat 2015. május 29. – október 25. között volt látogatható a Déri Múzeumban. A négy és fél hónap alatt negyvenezer látogató tekintette meg a cívisvárosbeli kiállítást, ami igazsággal örvendetes.

A Vita Consecrata. Nyolc évszázad szerzetesrendi történelem és művészet a Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegyében kiállítás február közepéig látogatható. A tárlatzáró rendezvényen Fejes Rudolf Anzelm, a váradhegyfoki premontrei prépostság apátja, prépost-prelátusa tart majd előadást a premontrei rendről. A tervek szerint ekkorra jelenik majd meg és ekkor mutatják be az Orsolya-rend történetét fölelevenítő kiadványt is.



Böcskei püspök szándéka az, hogy más városokba is elvigyék e különleges, történelmi és művészeti szempontból is jelentős kiállítást. Nyitott tárlatvezetések is szerveznének. A váradi római katolikus egyházmegye új művelődéspolitikája szerint minél több diákot is szeretnének bevonni ezekbe az ismeretterjesztő eseményekbe.

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (5.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeket megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszébét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből.

Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Pár nap múlva gyászba borult a hivatalos Osztrák–Magyar Monarchia. Schönbrunni kastélyában, 1916. november 21-én este 9 órakor, 86 éves korában meghalt I. Ferenc József. Craiovát aznap foglalták el a csapataink, már Olténiában is üldözve a megvert román seregeket az augusztusi erdélyi betörésük után, mikor még szomszédaink azt hitték, egy harapásra lenyelhetik, amit semlegességük feladásáért az antant ígért nekik.

Ferenc Józsefet – tudjuk – vad gyűlölet övezte nálunk a lever 1848–49-es szabadságharc után, majd az azt követő évtizedek, a kiegyezés és a dualista politika hatására, lassacskán Ferenc Jóskává szelídítette a múltó idő a magyar szabadság egykori elszánt ellenségét. Én úgy tapasztaltam, hogy ebben az időben már, a század tízes éveiben, nemigen gyűlölték őt a magyarok se, sőt, voltak, akik kifejezetten szimpatizáltak vele, majdnem annyira, mint a magyarokhoz mindig oly ked-

ves, nekem pedig gyerekkori szerelmemként emlékezetes, szépséges Erzsébet királynéval, akit 1898-ban galádul meggyilkoltak.

Az osztrák–magyar császár–király halála békereményeket keltett az emberekben. – Talán majd az utóda szót ért az antanttal. Mégis öregaszonyok siratták az utcán. Még Albison is. Az iskolások fekete karszalagot, fekete kokárdát öltöttek. Gyászbeszédekkel, a katolikus templomokban szimbolikus ravatalokkal gyászolta az ország. Mintha nem is szabadságának eltipróját, hanem függetlenségi szabadságharcosát vesztette volna el, egy Rákóczit vagy Kossuthot.

November végén aztán úgy gondoltam, a hadügyminisztériumtól várt levél sehogy se akar megjönni, abból meg igencsak baj lesz, ha kimagyarázhatatlanul sokat kések az Országos Hadigondozó Intézet (OHI) behívójára. Szüleim is, testvéreim is ösztökéltek – újabb kellemetlenségek-től tartva, meg engemet féltve –, tegyek eleget a behívónak. Ha már lesz címem, tudassam velük mielőbb, és akkor vagy utánam küldik Hazay Samu hadügyminiszter válaszlevelét, vagy megpróbálok hazajönni valahogy. Csuda naivak voltunk mindahányan!

Felpakoltam hát, amennyit két bottal járó rokkant egy háti-zsákban elvihet, belebújtam régi, komisz katonaruhámba, és az OHI behívójával jelentkeztem Debrecenben a pótkádernél. Ott kérdőre vontak, miért nem indultam rögtön, a behívó átvétele után, hiszen november 15-én már Pesten kellett volna lennem. Ezt én is tudtam, de azt is, amit velük nem közöltem, hogy miért lazszáltam el a hó végéig az indulást. Orvosi elbocsátó levelémre hivatkozással kimentettem magamat, hogy bizonytalan közérzetem, lábfájdalmaim, koponyalövésem nyilallásai visszatartottak. Arra hivatkoztam, még így se vagyok bizonyos abban, hogy állapotom megengedi a hosszabb távú ide-oda utazást. Egy orvos megvizsgált, bólogatott, hogy hát igen, igen, nagyon óvatosan tegyem meg az utat Debrecentől Budapestig, és ha út közben valami rosszullét vagy állapotom rosszabbodása lépne föl, azonnal szálljak le az első nagyobb helységben, és jelentkezzem a katonai egészségügyi szerveknél. Erről adott egy írást is. Debrecenben sikerült ócska, elnyűtt katonablúzomat – egy kis hazaival „meghálálva” – vadonatújra cserélnem, sőt, nadrágot és rendes katonasipkát is kaptam.

Rendben megérkeztem Budapestre. Ott nagy keresgélés után megtaláltam a külső Ferencvárosban a Timót utcai volt Laudon-kaszárnyát, ahol az OHI-nak az a fiókja székelt, amelyik a behívót küldte. Az orvosi papír Debrecenből feleslegessé tett mindenféle magyarázkodást a késésem miatt. Beírtak egy nagy könyvbe, aztán elhelyeztek egy óriás, nagy teremben. Az élettől is elment a kedvem, ahogy megláttam! Valami fegyverraktár lehetett azelőtt, a két végén hatalmas, széttárható kapukkal, mint amilyenek a csűrökön szoktak lenni. A teremben négy sorban álltak, végeláthatatlan hosszú sorokban, az egymáshoz szuszakolt ágyak, riasztó volt a zsúfoltság, a hideg! Lehetett bent vagy száz-százhusz ágy. És állandó huzat, a „csűr” két végén rosszul záródó, nagy kapuk miatt. Meg a rossz levegő. A sok krákogó, különféle nyavalyákkal megvert, rengeteg hadirokkant. Félkarú, egy lábú, szétlőtt arcú, félszemű, gennyesedő sebű emberek. Egyetlen kis vaskályha ácsingózott a többnyire hiányzó tüzelő után. És ha él még valaki, aki vissza tud emlékezni: az 1916–1917-es tél korán kezdődött, végig kemény volt, és sokáig tartott. Odakint lábszárig ért a hó.

Most képzeljük el, hogy ahová a hodály két végéből ki-be jár az a sok béna, féllábú, csonkolt végtagú ember, aki le se

tudja verni bakancsáról odakint a havat, hanem viszi be! A bejárat kapuk előtt meg odafagyva a hó, úgy, hogy rendesen be se lehet csukni őket. Maga a fagyos pokol! Mindig süvített keresztbe-hosszába a huzat. Tüzelőt alig kaptunk, ezért kezdtük elbontani és eltüzelni magunk alól az ágydeszkákat, meg amit lehetett: szénával tömött párnákat, lábtörlő rongyokat, a fölszegelt fapalcokat. Mint akik fán kuporognak, és eközben vágják maguk alatt az ágot. Volt, aki már a pusztá padozatra dobta a szalmazsákját, mert eltüzéldött alóla a fapriccs.

Teltek a napok, és a kemény tél okozta kínokon meg a sérüléseink miatt érzett bántalmakon kívül semmi se történt velünk. Háborgott a nép, éjszaka várta a reggelt, vele a meleg lötyty reggelit, aztán vártuk az ebédet, végül a vacsorát. Az emberek kártyáztak, vitatkoztak, veszekedtek, tisztálkodásra alig volt lehetőség, a régebbiek tetvesedtek is. Mintha a saját hadseregünk hadifogságba ejtette volna a saját rokkantjait! Egyetlen beszélgetésre emlékezem, amikor egy munkájába belefásult írnok megkérdezte, milyen a rokkantsági fokom, és mit szeretnék, ha lehetne. Mondtam neki, hogy tanulni szeretnék, semmi mást, aztán a megszerzett tudástól függően, számomra alkalmas munkát. Itt tetvesedni, fagyoskodni, a kemény tél okozta újabb nyavalyát szerezni, semmiképpen sem! Azzal „vigasztalt”, hogy rettentően sok a sérült, rokkant, a hadigondozott ember, de kevés a továbbhaladási lehetőség. Először is alapos utóvizsgálatra kell mennem,

majd értesít az iroda, hogy mikor, hová. Addig várjak türelemmel.

Vártam otthonról a lapot, hogy azóta csak tán válaszolt valamit és intézkedett a miniszter? Ez tartotta bennem a lelket, a reményt, hogy kikerülök ebből a nyomorhodályból. De a szüleim pár soros üdvözlőlapjain kívül nem jött semmi vigasztaló hír hazulról. Hangulatomra rányomta a bélyegét a hiábavaló reménykedés, a bármiféle pártfogásba való hit fokozott meg-ingása. Itt is indulatos, visszafafázó, „utálatos kis ideges emberke” lettem, nem annyira a különféle műveltségi színvonalon álló bajtársaim számára, hanem az OHI-iroda alkalmazottjaival szemben. Sürgettem az orvosi felülvizsgálatot, hogy küldjenek addig is tanulni. Tudtam, hogy működnek már hadirokkant-továbbképző tanfolyamok, iskolák, de nem tudtam rájönni, mi a módja annak, hogy az ember oda kerüljön.

Aki vállalta, hogy a téli utazást megkockáztatja, állapotától függően karácsony előtt egy héttel szabadságolták, az újév utáni napig. Ezt a lehetőséget rögvest megragadtam, miután már kezdtem beleőszülni az itt töltött néhány decemberi hét kilátástalanságába. Nem történt heteken át semmi, nem kerültem sorra orvosi vizsgálatra, se arra, hogy felelős személyek előtt kifejtsem további célomat, szándékomat. Összepakoltam a cókómókomat, jelentkeztem a karácsonyi szabadság igénybevételére. Nem hagytam mást a Timót utcában, mint a nevemet s adataimat a nagykönyvben. Felültem a debreceni vonatra, megírtam Ideséknek, hogy ha tudnak, küldjenek elem egy szekeret az állomásra.

Közben, még Budapesten, felesküdtünk az új királyra, IV. Károlyra. „A legelső magyar embert soha nem hagyja el a magyar ember!” – hangzott a jelszó. Még Pesten tudomást szereztünk arról is, hogy újabb győzelmeink hatására – december 6-án például csapataink elfoglalták Bukarestet, ezzel véget ért Románia ellenünk kezdett háborúja, teljes vereségükkel –, IV. Károly békeajánlatot tett az antantnak. Valószínűleg meg a Wilson amerikai elnök javasolta „győzelem nélküli béke”. De az antant mereven elutasította az ajánlatot. Moszkvában 1916 végén heves háborúellenes tüntetésekre került sor, a cári дума elutasító magatartása miatt. Úgy látszott, az antant egyes köreinek is elégük volt már a háborúból.

Azt írták a pesti újságok Bukarest eleste után, hogy a román hadsereg maradványai – amelyek augusztus végén, szeptember elején még arról ábrándoztak, hogy lerohanják Magyarországot a Tiszáig, fejvesztve menekülnek Moldva és Odessza-Kijev felé, ahol Berthelot francia katonai missziója próbálja egyberázní őket, mialatt a királyellenes és háborúellenes tüntetések zajlanak a központi hatalmak megszállta Bukarestben, s a kivonuló román hadsereg elhurcolja, akit s amit tud. A bevonuló Mackensen tábornokot viszont virág-ésóvel (!) fogadta Bukarest lakossága, a tábornok nyitott autón hajtattott be a román fővárosba, nem kellett merénylettől tartania. Hová lett a nyár végi nagy, össznemzeti román lelkesedés, német- és magyargyűlölet? A románok Bukarest elestéig mintegy 300 ezer embert veszítettek, értelmetlenül, hiába! Mária királyné, gyermekeivel, Szentpétervárra menekült. Ferdinánd király nyári titkos alkuja az antanttal 1916 végére tökéletes fiaskóval zárult. Nemhogy létrejött volna az áhított Nagy-Románia, de még az is elveszett, ami addig volt. Úgy hírlétt egyébként, hogy I. Károly román királyt, aki 1914. október 10-én hunyt el, és inkább húzott a németekhez és a központi hatalmakhoz – ezt Hohenzollern-Sigmaringen származására vezették vissza – titokzatos körülmények között gyilkolták meg, a háború kitörése után. Felmerült a gyanú, hogy miután kitartott a semlegesség mellett, az angolok titkos ügynökei tették el láb alól. Azt is tudni vélték, hogy bizonyos Buxton fivérek, akik heteken át Bukarestben

tartózkodtak a háború kitörése óta, és állandóan az angol, a francia és az orosz követségeken forgolódtak, Ion Brătianuval tárgyaltak, mérgezett memorandumot juttattak el a királynak. Erről a tényről vagy mendemondáról a román betörés első évfordulóján a *Nagyvárad* 1917. augusztus 29-i száma is beszámolt. Abból keresttem elő Budapesten élő Imre fiam révén, mert nem emlékeztem már erre vonatkozó, régebbi följegyzéseim forrására. Az Országos Széchényi

Könyvtár hírlaptárában sok elfeledett „titok” alussza Csipkerózsika-álmát...

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette:
SZILÁGYI ALADÁR

LAKATOS ARTUR LORÁND

Egy gazdagodott újrakiadásról

Kritika

Miután két éve kézbe vettem Bánffy Katalin emlékiratait*, az olvasása közben szerzett derűs pillanatok és az egyik-másik rész nyomán maradt keserű szájíz váltakozása közepette két dologban voltam biztos: egyrészt abban, hogy ez az emlékirat kitűnő olvasmány, másrészt abban, hogy még sok kiadást megérhet. Épp ezért nagy örömmel vettem kézbe az erdélyi Polis kiadó kiadványa után a Helikon könyvkiadónál megjelent újabb kiadást is, mely az előzőhöz képest gazdag, valószínűleg komoly kutatás nyomán összeállt képanyaggal nyújt többet – a képek a szerző életének az emlékiratban tárgyalt szakaszát hivatottak illusztrálni. Az olvasó nyomon követheti, hogyan cseperedik fel egy grófkisasszony, melyek azok a problémák, melyekkel a trianoni időket követően egy erdélyi főúri családnak meg kell küzdenie, hogyan söpör át rajta elkerülhetetlenül a háború, és végül a háború utáni időkben hogyan válik a grófkisasszony kétkezi munkássá Budapesten, míg férjhez nem megy, és ki nem költözik amerikai férjével – először Casablancába.

Az emlékirat irodalmi és dokumentumértéke szempontjából értékelhető. Az irodalomkritikusok valószínűleg nem értékelnék egyedi, különleges műként Bánffy Katinka emlékiratait, mégsem lehet elvitatni tőle, hogy kellemes, jó olvasmány. Az időszerkezet kétsíkú, a két sík azonban nem egyrangú: a múltbeli szem dominál, a kislány, serdülő kamaszlány és a fiatal munkáslány szemén keresztül láttatja a szerző a múltat, a jelen asszonya csak ritkán szól bele, előrevetítve a jövőt, amit múltbeli énje még nem ismerhet. Különösen finoman, a dolgokat körülírva fogalmaz Bánffy Katinka, mikor a nem gyerek tudatának való, de azokba akarata nélkül is bele-belebotló, zavaró megnyilvánulásokat ismerteti. Egy ilyen példát jelentenek Adélnak, a gyereket sétálni kísérő kisasszonynak a „kuzinjaival” folytatott kalandjai, melyekről a következőképpen ír: „Lassan megismerkedtem a kuzinjaival is. Ezek mind többé-kevésbé fiatal bácsik voltak, akik vagy a házajtónk előtt vártak, vagy a sétáink alatt szegődtek hozzánk, valahányan kedvesek voltak, s óriási uzson-

LAKATOS ARTUR DR. (1980, Kolozsvár) történész, közgazdász. Tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végezte. Több nemzetközi kutatói ösztöndíj nyertese. Szakterületei a jelenkori történelem, gazdaságtörténet, nemzetközi kapcsolatok.

nákat fizettek nekem, mialatt eltűntek Adéllal egy időre. Ó, azok a pazar uzsonnák a Gerbeaud-nál vagy Flórisnál! Az indiánerek, az islerek, a figarók, a cukrozott gesztenyék! Azt rendelhettem, amit akartam, tejszínhabos kávé vagy csokoládét! Mindent! Hazafelé jövet Adél arra kért, ne említsem otthon kiruccanásunkat; hallgattam is, mint a sír. Kalandjaink egyetlen jele, hogy ez idő tájt nem akartam vacsorázni, és néha éjszaka hánytam, mint a Vezúv, de ez csak átmeneti aggodalmat okozott, mert másnap egészen jól éreztem magam, s élénken vártam, hogy újra sétálni menjünk Adéllal.”

Különösen megkapó, ahogy az író az ártatlan kislány szemén keresztül

* Gróf Bánffy Katalin: *Ének az életből*. Helikon Kiadó, Budapest, 2014.

láttatja a felszínt, anélkül, hogy eltakarná azt a valóságot, amit a kislány még részleteiben nem képes érzékelni, de a felnőtt olvasó számára nyilvánvaló, hogy miről is van szó. Persze a dolgok állásának mikéntje a következő oldalakon kitudódik, és Adél távozni kényszerül a Bánffy család alkalmazásából, ahhoz pedig, hogy hogyan és miért, érdemes a könyvet olvasni.

Egy másik, ennél is hangsúlyosabban bemutatott esetet pedig az alábbi módon ír le: „Egy nap, amikor az unokatestvéreimmel a kertben játszottunk, felmáztunk egy kis szekerre és ott lekuporodva, megkértük a kertészt, egy Józsi bácsi nevű, szurtos alakot, hogy húzzon minket. Ide-oda utaztunk a kerti ösvényeken, mikor Józsi bácsi hirtelen kijelentette, most elmegy [...] valahová. Nagyon durván fejezte ki magát. Mi vártuk, vártuk, de mégsem jött. Leszálltunk, hogy utánanézzünk, mi történt vele. A kerti fészker elé érve megpillantottuk. Ott állt a szabadban, és egy rövid, vastag botot tartott maga előtt, amely mintha a hasából nőtt volna ki. Szabad kezével mosolyogva intett, hogy jöjjünk közelebb. Katinka és én már éppen kíváncsian közeledtünk volna, amikor Maya, aki két évvel volt idősebb nálunk, felsikoltott, és kiabálva szaladt vissza a házba. Persze akkor mi is követtük a példáját. Az egész család a verandán ült, és Maya lihegve, sírva elmesélte, mi történt. Mindenki megrémült, megdöbönt, szegény nagyanyámat hibáztatták, micsoda alakokat fogad fel ajánlás nélkül. Józsi bácsit azonnal kirúgták.”

A hasonló epizódok – a többiek nem érik el a fentiek explicit durvaságát – színesítik a lány életútját, a könnyed, naivitásában humoros stílus, közérthető nyelvezet jól olvashatóvá és egyben érdekes, könnyű, de mégis minőségi olvasmánnyá tesz a könyvet.

A könyv második aspektusa emlékirat jellegéből fakad. Meglepő, mennyire precíz, részleteiben kidolgozott egy-egy kép, és mennyire határozott emlékeiben a szerző, legyen szó akár gyerekkorának, akár későbbi fiatalkorának élményeiről. Mindehhez naplójegyzeteit is felhasználta. Az emlékek központja természetesen maga a család, a szülők – Bánffy Miklós és színésznő felesége, Várady Aranka – továbbá az alkalmazottak, barátok és mindazok, akikkel Bánffy Katalin kapcsolatba kerül, és úgy érzi, érdemes róluk írni. Az emlé-

kek elsődleges szereplője természetesen maga a szerző.

Aki úgy gondolná esetleg, hogy „a név kötelez”, és Bánffy Miklós lányától történelmi-politikai áttekintést várt volna el, román-magyar viszonyról, világháborús eseményekről, belpolitikai játszmákról és hasonlókról, az nagyot csalódhat, Bánffy Katalin nem írja újra a huszadik század magyar történelmét, és nem is tervezte ezt. Mégis hasznos dokumentum a könyv, a szerző kiművelt szubjektivitása meglehetősen jól ábrázol bizonyos társadalmi és kulturális viszonyokat, és ezek hasznos referenciákat jelenthetnek társadalomtörténetészek számára. A kor valóságaiban kevésbé jártas olvasó számára is kiderülnek olyan dolgok, hogy a főúri család és alkalmazottai között a távolság nem is olyan nagy, mint ahogyan akár a mai munkahelyi viszonyok tükrében elvárnánk (a szinte családtagnak számító bizalmas cselédek esetében semmiképpen sem), vagy, hogy a társaságon belüli hierarchiák is nagyon képlékenyek tudnak lenni: gyakran az egyéni érték vagy erő nem azonos az elfogadottsággal. A szerző környezetét a saját, női szemén keresztül nézi, így az öngyilkossá lett Perczel Miklósról, a „genszter Bánffy” Istvánról vagy „Káró” ezredesről írt portrékból annyit tudunk meg, amennyit saját személyes élményei kapcsán a szerző el kíván mondani, ezáltal egy korántsem átfogó vagy teljes, de ugyanakkor egyedi, érdekes és némiképp árnyalt képet szerezhethetünk a kor magyar főúri társadalmáról.

Megfigyelhető a szövegben egyfajta sztoikus nyugalom, az érzelmek hullámzásától való tartózkodás, az események minél objektívebb módon történő ismertetésére való törekvés. Ha a tacitusi sine ira et studio elvire kortárs példákat keresgélünk, Bánffy Katalin emlékirata nyugodtan lehetne az egyik példa, hiszen igyekszik kerülni az agresszív, szubjektív minősítéseket. Saját állásinterjúját a Hitelbankhoz a világháború utáni hónapokban például a következőképpen írja le: „Felvételi próbákon kellett átesnem. A gépírásnál a vizsgáló csak rángatta a szemöldökét. – Milyen módszerrel tanult gépelni? – kérdezte... A legutolsó vizsgálat, amitől a legjobban félttem, a kormány küldte személyzeti biztos előtt való megjelenés. Fenyő úr véleménye még az elnök beajánlását is megsemmisíthette. Ádáz kommunista volt, ezt már hallottam róla. Őszes, kopaszra nyírt, szúrós szemű, rosszkedvű emberke. Hamar megértettem, ezzel minden bájoltság hiába való. Hosszasan tanulmányozta aktáimat, s kérdezte: – Miért akar egy Bánffy Katalin dolgozni? Majdnem azt feleltem: éhségből. De aztán úgy gondoltam, ezt a választ szemtelenségnek tarthatná, és inkább Anyámtól örökölt színészi tehetséggel, nagy svádába kezdtem, az egyetlen, amire vágyom, dolgozni, részt venni az újjáépítésben, s a többi... A második kérdése még jobban elképesztett: Mit tett életében, hogy segítse az alsó osztályokat? Nagyot nyeltem, majdnem cigányútra szaladt, ám eszembe jutott a bonchidai fonóköp, s széltében-hosszában elmagyaráztam, olyan bőbeszédűen, hogy a vége felé lankadtan is kissé, s megenyhülve mondta:

– Látom, magának fejlett szociális érzéke van... átléptem a Rubicont”.

Bánffy Katalin választhatta volna, hogy másképpen írjon. Háttérbe szoríthatta volna a személyes emlékeket, és írhatott volna történelmet: két világháború közötti erdélyi román adminisztrációról, a Horthy-rendszer berendezkedéséről, zsidóságról, nácikról és német katonákról, szovjettekről és kommunistákról, mindarról, ami azokat az éveket meghatározta. Mégis más utat választott: egy fiatal lány életét, személyiségét, belső vívódásait írta meg úgy, ahogyan ezt ő látta és érdemesnek tartotta megírni. Az ember érzése gyakran az, hogy a szerző elsősorban saját maga számára írta a könyvet, emlékeit akarja kiírni magából, és nem szánja ezeket másnak, csak azoknak, akik kimondottan a konkrétumok iránt érdeklődnek. Azok, akik előszeretettel olvasnak ilyen típusú munkákat, ezen emlékirat lapjait is élvezettel fogják forgatni.

Tabéry Géza novellapályázat

A **Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszéke**, valamint a **Várad irodalmi és művészeti folyóirat** újra meghirdeti a sikeres *Tabéry Géza novellapályázatot*, ezúttal „**Történet, töredék, ének**” címmel.

A pályázati kiírásra pályakezdő és gyakorló szerzők egyaránt jelentkezhetnek. Pályázati felső korhatár: 26 év.

A pályázat célja, hogy értékelési, elbírálási és megjelenési lehetőséget nyújtson mindazoknak, akik szakmai megítélés alapján szeretnék alkotásaikat nyomtatott és elektronikus irodalmi periodikában is megjelentetni. A pályamunkákat szakértő zsűri értékeli: a szerkesztőség és a tanszék által felkért irodalmár szakértők.

A zsűri döntése alapján a minősítést elérő szerzők elismerő oklevelet, a legjobb pályamunkákat beküldő 3 szerző pedig pályadíjat és könyvcsomagot kap az alábbiak szerint:

- a győztes pályamű **20 ezer forintot**, illetve ennek megfelelő lejt + könyvcsomagot;
- a második helyezett **12 ezer forintot**, illetve ennek megfelelő lejt + könyvcsomagot;
- a harmadik helyezett **7 ezer forintot**, illetve ennek megfelelő lejt + könyvcsomagot.

A legjobb novellákat a *Várad* irodalmi és művészeti folyóirat májusi száma publikálja.

A pályázat tematikus: a megszülető írásnak témájában a címben jelzett három tematika valamelyikéhez kell kapcsolódnia.

A pályázatra **szerzőnként maximum két novella** küldhető be. A novellák egyenként legfeljebb 10 gépelt oldal (mintegy 24 000 leütés, Times New Roman betűtípus, 12-es betűméret, 1,5-ös sortávolság, 2,5-ös margó) terjedelműek lehetnek.

Nevezési díj nincs.

Beküldési határidő: 2016. március 18. (péntek) 24.00 óra.

A pályamunkákhoz, kérjük, minden esetben mellékeljék a pályázó pontos elérhetőségeit!

A pályázatok beküldhetők:

- **villanypostán** a taberypalyazat@gmail.com címre
- vagy **postai úton** a Várad szerkesztőségének címére. (Revista culturală Várad Oradea 410068 Oradea P-ța 1 Decembrie nr. 12, județul Bihor.)

A postai úton továbbított küldeményen kérjük feltüntetni: *Tabéry novellapályázat*.

A pályázat résztvevői a pályamunkák beküldésével egyéves időtartamra felhasználási engedélyt adnak a meghirdetőknek arra, hogy magyar nyelvterületen szerzői jogdíj nélkül bármilyen formában megjelentessék, közzétegyék a műveket.

A zsűri jogosult dönteni a díjak kiadásáról, esetlegesen összevonásáról vagy visszatartásáról is.

Eredményhirdetés és ünnepélyes átadás: 2016. április vége.

További információk:

<http://magyartanszek.partium.ro/hu>
<http://www.varad.ro/>